

Dissertationes duae, quarum prior de S. Scripturae in rebus philosophicis abusu, examinat ..., altera dispositionem & ordinem totius universi & principalium ejus corporum tradit, sententiamque nobilissimi Cartesii, de vera quiete & vero motu terrae defendit

<https://hdl.handle.net/1874/31204>

DISSERTATIONES

D V Æ

455
6712

QUARVM PRIOR

De S. Scripturæ in rebus Philosophicis abusu, examinat, 1. An Physicæ genuinum Principium sit Scriptura? 2. An hæc de rebus naturalibus loquens accuratam semper veritatem, an potius sensum & opinionem vulgi sæpius sequatur?

A L T E R A

Dispositionem & Ordinem totius universi & principalium ejus corporum tradit, sententiamque Nobilissimi CARTESII, de verâ Quietate & Vero motu Terræ defendit,

CONSCRIPTÆ

à

CHRISTOPHORO VVITTICHIO
S.S. Theol. Profess. ordinario in Illustri Duisburgensi Lycéo, ibidemque Ecclesiæ Pastore.

AMSTELODAMI,
Apud Ludovicum Elzevirium,
CIC IDC LIII.

DISSERTATIONIS

DE

VSV ET ABVSU SCRIPTVRÆ IN PHILOSOPHIA NATVRALI

CAPVT I.

Ponitur Status controversia in sequentibus decidenda.

I. Vmæ est necessitatis, ut in scientiarum constitutione non tantum propria & vera cognoscendi principia, quibus scientia innitatur, & ex quibus Conclusiones suas deducat, habeamus perspecta: Sed & insuper iis ita utamur, ut sola genuina acceptemus, aliena iis non admiscendo, si cognitionem solidam acquirere allaboremus.

II. De Naturali Philosophia hætenus ferè constat inter omnes, ejus Principium esse Lumen rationis, menti nostræ à prima Creatione inditum, cujus recto & legitimo usu fieri potest, ut in cognitione rerum naturalium liceat ita procedere, nihil admit- tendo nisi quod cum eo conveniat, ut, et si

A

non

2 CHRISTOPH. WITTICH.

non omnium rerum naturalium acquiramus cognitionem, nobis queamus cavere, ne in errores incidamus.

III. Sed quoniam sunt, qui huic principio agnito aliena adicere conantur, statuentes in censum Principiorum Physicæ etiam admittendam esse Sacram Scripturam, operæ pretium erit, dispicere, num Sacræ Scripturæ conveniat, ut dicatur fons, ex quo rivuli *sapientia humana* deducantur; id quod præsentis tractatu conabimur determinare.

IV. Sunt autem ii, cum quibus hinc nobis erit negotium, in duplici differentia; quidam existimant, eò usque tantum Scripturam Sacram esse Principium Naturalis Philosophiæ, ut ubicunque loquitur de rebus naturalibus, illa quæ de iis dicit, censeferi debeant accuratè dicta, taliaque quibus firmiter quis in demonstrationibus Physicis inniti queat, alienum existimantes à Spiritu Sancto, si dicatur, eum in Scripturis aliquando potius spectare communem opinionem à sensibus hauritam, eamque sequi, quàm accuratam Veritatem. Alii ulterius procedunt, statuentes ita Scripturam esse Philosophiæ naturalis Principium, ut integra Physica ex ea possit educi, ac proinde Physicas Mosaicæ, Christianas, Sacras, &c. in lucem ediderunt; quam sententiam

tentiam sectantur Casmannus, Danæus, Vallesius & alii.

V. Nos, prout æquum est fieri ab omni Christiano, Scripturæ authoritatem summâ cum reverentia suscipimus, libentissimè nos ei subjicientes, firmiter credendo, salutarem de Deo & divinis notitiam in ea sufficienter esse comprehensam, ut homo Dei possit esse perfectus ad omne bonum opus instructus. De cætero firmiter sumus persuasi, Scripturam sæpissimè de rebus naturalibus loqui, ut apparent, non uti sunt, si *ἀνεπίβοται* Philosophicam spectes, adeoque non posse ex ea cognitionem Philosophiæ Naturalis hauriri.

VI. Vtrumque evincemus argumentis evidentissimis, quæ fidem factura esse speramus lectori attento, & rem sine affectibus & præjudiciis pensiculanti. Prius igitur demonstrare aggredimur, quod Scriptura sæpissimè loquatur secundum opinionem vulgi, quo evictò altera Conclusio tanquam Confectarium aliquod facilè sequetur.

VII. Constituire autem hîc nos oportet, quid sit illud, quod venit in quæstionem, ut terminos ritè intelligamus, ne locus aliquis concedatur calumniæ. Itaque, quando dicimus Scripturam sæpissimè loqui de rebus naturalibus, secundum opi-

nionem vulgi, non secundum accuratam rei veritatem, sciendum est, 1. *vulgi opinionem* vocari, non eo sensu, quasi tantum vulgus sequatur sensuum ductum & apparentiam externam, ac si hoc non etiam sæpè fiat ab aliis, qui supra vulgus sapere cupiunt; sed denominationem fieri à potiori sive multitudine, & intelligi opinionem talem, quæ fundata est super apparentiis sensuum & præjudiciis, quicumque etiam sit, qui eam teneat, sive nomen eruditi mereatur, sive ad inferiorem censum pertineat.

VIII. 2. *Loqui* dicitur Scriptura secundum opinionem vulgi, hoc est, uti illis formulis, quibus vulgus suam opinionem exprimit, sive hoc fiat per terminos simplices, sive per complexos: at non ideò etiam Sp.S. hanc opinionem suam facit, sed id quod more recepto & formulis è trivio desumptis profert, rectè intelligit, prout est fons omnis Sapientiæ. Quemadmodum & Astronomi utuntur formulis similibus ab apparentiis & præjudiciis sensuum derivatis, non tamen propterea illa præjudicia sua faciunt, uti in refutatione Objectionum plenius patebit. Interim non vult Sp.S. in Scriptura nudam veritatem circa res naturales, quas optimè cognitas habet, manifestare, sed eam in medio relinquit, permittens interea literatis hominibus, ut locutiones tales

les conferant cum Philosophia, & inde num
 accuratæ sint, num vulgares discant. Lo-
 quitur igitur Deus cum vulgo, sed non cum
 eo sentit, & ita spontè facit, quod homini-
 bus faciendum esse, Logica præscribit,
 quemadmodum est in Proverbio: *loquen-*
dum cum multis, sed sentiendum cum doctis
& sapientibus. Et Aristoteles lib. 2. Top.
 cap. 2. Προσαγορεύειον ταῖς ἐνομοσίαις τὰ
 πρῶτα καὶ ἡμεῖς οἱ πολλοὶ: *Appellare nos*
oportet res nominibus, sicut vulgus appellat.

IX. 3. Utitur autem Scriptura in isto
 casu tropo Rhetorico, qui vocatur Meto-
 nymia Adjuncti, opinionem hominis pro
 ipsa re ponendo, Adjunctum, Occupatum
 pro Objecto circa quod occupatur. Ita sta-
 tuit Glassius Rhet. sacrâ p. 62.

X. 4. Notandum etiam est, tum demum
 Scripturam sive Spiritum Sanctum in Scri-
 ptura loquentem se accommodare vulgo,
 quando præjudicia quædam de rebus natu-
 ralibus per sensus hausit: at in iis rebus de
 quibus vulgus per sensus nihil cognovit,
 adeoque nihil judicat, loqui aliquando ex
 rei veritate, ut quando Ecclesiastes cap. 1.
 de fluminum ortu loquitur.

CAPVT II.

*Aliquot argumentis sententia nostra
Veritas ostenditur.*

I. **V**ideamus nunc, quibus argumentis sententia nostra, quæ statuit, *Scripturam sæpe loqui ex opinione vulgi & secundum apparentiam, non secundum exactam veritatem*, queat stabiliri. Ac primò quidem habemus expressum mandatum Esaiæ datum, cap. 8. *ut scriberet stylo humano*, hoc est, tali scripturâ quam quilibet possit legere, vel secundum modum qui erat in usu, vel juxta stylum communem & consuetudinem, interpretibus Belgis. E. non debebat aliter loqui, quàm verbis quæ à quouis intelligi possent. Similis ratio est aliorum scriptorum *ἵερογλωσσῶν*, ubi enim communis est causa, id quod dictum est uni, omnibus dici intelligendum est. Non potuissent autem intelligi, si de rerum natura semper uti est subtiliter & accuratè fuissent locuti. Hæc Sententia est Calvinii, qui in Commentario in Genesios cap. 1. v. 16. ita notat:

Quia Moses non minus indoctis & rudibus, quàm doctis ordinatus erat Magister, non aliter potuit partes suas implere, quàm si se demitteret ad crassam istam rationem.

Si de rebus vulgò ignotis locutus fuerat, causari poterant idiotæ altiora hæc esse captu suo. Denique cum hîc Sp. Dei promiscuam omnibus scholam aperiat, non mirum est, si ea maximè deligat, quæ possunt ab omnibus intelligi: Hæc autem dicit, quando declarat, quomodo Moses Lunam referat inter Luminaria magna, quæ secundùm Astronomos à stellis fixis magnitudine longè superatur, ostenditque respectum haberi ad apparentiam sensuum nostrorum.

I I. Sed prompta hîc est exceptio: Si Scriptura tradit alias res multò difficiliore, de illique loquitur ex rei veritate, nihil morans hominum imbecillitatem & captum: Ergò ratio illa est nulla, ut hîc in explicatione rerum naturalium rationem debeat habere captus & imbecillitatis hominum. Facere autem illud Scripturam, satis exinde apparet, quia mysteria omnem rationis captum excedentia tradit; idem manifestum est ex prophetiis, in quibus multa, quæ à vulgo non intelliguntur, multa quæ ne quidem à doctissimis interpretibus explicari potuerunt ante eventum; liquet etiam ex Chronologicis & aliis non paucis in Scriptura intellectu difficilibus.

III. *Resp. 1.* Magna hîc est diversitas, quæ facit ut Majoris Propositionis nulla sit connexio. Nam primò, si spectemus mysteria,

§ CHRISTOPH. WITTICH.

ria, de iis vulgus antehac nulla præjudicia formavit, cum quibus pugnent, imò nihil quicquam de iis cogitavit, itaque quando proponuntur à Scriptura, ab hominibus idiotis illorum τὸ ὄν creditur propter auctoritatem & veracitatem divinam, de τὸ δὲ ὄν vix ab iis cogitatur. Sic circa mysteria Trinitatis, & Incarnationis &c. vulgares homines vix cogitarunt de Personalitate, an eâ multiplicatâ Individua etiam debeant multiplicari, an verò fieri possit, ut uni essentia individua plures personalitates conveniant. Similiter non cogitarunt, an Individua essentia possit carere personalitate, & ἐνυπόστατος fieri? hæc & similia ne quidem in mentem ipsis veniunt, sed sufficit iis credere, quod sint tres Personæ, quarum quælibet sit Deus, nec tamen sint tres Dii, quoniam hæc personæ sunt unum essentiâ. Quod autem Philosophos Ethnicos attinet, illi in Lumine Rationis nihil inveniunt, quod his verè contradicat, quemadmodum à nostris contra Socinianos ostendi solet. At de rebus naturalibus vulgus contrarias sententias veritati sæpè concepit, illasque tam firmiter habet radicata, ut putet à natura se de iis esse edoctum, adeoque quicquid eis repugnat, pro commento soleat habere; quod si ergò Scriptura veritatem harum explicare debuisset, facilè etiam ab aliis cre-

credendis populum rudem avertisset. Circa Chronologica, prophetias & similia, quia hæc non sunt ad salutem cognitu necessaria non ita versatur vulgus, & quando hic in Scriptura difficilia quædam invenit, ea præmittit, tanquam captum suum superantia, nihil de iis judicando.

I V. *Resp.* 2. Altera ratio diversitatis est, quod mysteriorum cognitio sit fidei, quæ propterea debebant in Scriptura tradi, & quamvis essent difficilia, tamen fide admitti debebant: at res naturales pertinent ad scientiam, & citra salutis periculum possunt ignorari: Omittuntur ergo, ne, si earum veritas, quæ sensuum cognitioni, & apparentiæ sæpius avertatur ac proinde incredibilis videtur, vulgo doceretur, homines, qui de rebus naturalibus vix aliam, quam sensualem habent notitiam, turbarentur & ita etiam ab aliis quæ in Scriptura traduntur revelata averterentur. Itaque nostra mens hæc est, sapientissimè Spiritum Sanctum egisse, quod omittendo ea quæ sunt levioris momenti, vel contentus notitia vulgari noluerit ab omnibus revelatis homines avertere. Cum autem dicimus, Sp.S. propter res fidei, non declarasse res naturales, nemo hoc applicare debet ad res fidei, cum Scripturæ sit ea tam accuratè tradere, quàm ad salutem adipiscendam requirebatur.

V. Sequuntur nunc duæ exceptiones quæ à Clarissimo Schoockio lib. 4. de Scepticismo c. 19. proponuntur; Is ergo inter fontes solutionum hunc proponit secundum, p. 405. *Frustra sunt, quicumque existimant Spiritum Sanctum de rebus naturalibus loqui ex mente errantis vulgi potius, quam ex rei veritate; quod si hoc modo loqueretur, minus fidem promereretur. Hoc enim si verum foret, pariter sequeretur homines de rebus naturalibus philosophantes magis sufficere ad ingenerandam fidem in aliis hominibus, quam ipsum Sp. Sanctum.*

VI. *Resp.* Causam adduximus ob quam futurum fuisset, ut, si Sp. Sanctus locutus fuisset de rebus naturalibus uti sunt & *à* *veritate*, non uti apparent, illa dicta Sp. Sancti pro incredibilibus à vulgo habenda fuissent, hanc nempe, quod de rebus naturalibus plerumque vulgus contrarias sententias veritati conceperit, easque pertinaciter foveat, tanquam tales, de quibus à natura se esse edoctum putat. Quamvis itaque absolute loquendo æquè Sp. Sancto imò magis assensus deberetur, si aliquid diceret de rebus naturalibus, præjudiciis sensuum repugnans, ac hominibus, qui de iis aliquas veritates demonstrant: tamen quia homines supponuntur ea, quæ dicunt clarissimis demonstrationibus evincere, omniaque ob-

stacula

stacula & præjudicia sensuum circa has vel illas res naturales formata removere, (si enim non faciant nullo modo iis assensus præbendus) non mirum si potius demonstrationibus accuratis, aliquis à præjudiciis liberatus & necessariis prærequisitis ad demonstrationem cognitu necessariis rectè præimbutus, assentiatur, quàm præjudiciis occupatus & existimans ea quæ à Sp. Sancto dicuntur lumini naturali contrariari, testimonio Spir. S. Æquè quidem imò majori jure fides Apostolis debita fuisset, si in citationibus V. T. nunquàm secuti fuissent versionem 70, quàm viris doctis ostendentibus, ei versioni non ubique cum fontibus convenire, at mox videbimus ex Riveto & Voetio placuisse Sp. Sancto Apostolos dirigenti sese hîc accommodare hominibus, ne illi turbarentur.

VII. Eodem possunt referri Clarissimè Viri verba sequentia: *Nec audiendi sunt, qui sibi pro asserendo duro & periculoso commento, humana rationis pariterque sensuum infirmitatem imaginantur. Nam, si omnes Scripturae filii (Atheos & Libertinos tanquam profanos à sacris his arcere fas est) qui invitantur ad considerationem rerum supernaturalium sive miraculorum, ea intellectu suo apprehendere possunt, cur non magis apprehendant naturalia? Imò cum*

Scriptura proponat ea, quæ acciderunt circa naturalia tanquam extraordinaria & miraculosa, cur non credendum, eam de rebus naturalibus ex præscripto veritatis loqui, ad hoc ut miraculosa & supernaturalia, imò contra-naturalia ex naturalibus intelligi possint?

VIII. *Resp.* Argumentum non procedit à tractatione miraculorum ad tractationem & explicationem rerum naturalium, ob diversam rationem miraculorum & rerum naturalium. Nam 1. miraculorum narratio facit ad confirmandam fidem & auctoritatem Verbi Divini, non ita rerum naturalium explicatio. 2. miracula quando præsentia sunt, sensus circa ea fidem possunt juvare, atque ita facilius creduntur & cognoscuntur: ita ex.gr. quando divisum fuit mare rubrum, illam divisionem factam esse sensus cognoverunt; quando verò facta sunt, & tanquam facta creduntur, etsi tunc sensibus usurpari non queant, sensibus iterum ordinarium naturæ cursum percipientibus, nihil tamen impedit, quin credi possit cursum naturæ aliquando fuisse mutatum, eamque mutationem sensibus perceptam fuisse, quinimò miracula, quando fiunt, sensibus apparere debent: fiunt ergo quidem contra naturæ ordinem consuetum. non verò contra sensuum apparentias:
at cum

at cùm accurata veritas circa res naturales, ut plurimum repugnet sensuum apparentiæ, quæ à vulgo pro ipsa veritate recipitur, manifesta satis est ratio diversitatis inter miraculorum & rerum naturalium tractationem à Scriptura institutam. 3. non tenebatur Scriptura *de rebus naturalibus ex præscripto veritatis loqui, ad hoc ut miraculosa & supernaturalia, imò contranaturalia ex naturalibus intelligi possint*, nam ad id sufficiebat cognitio rerum naturalium qualis per sensus haberi potest, adeoque vulgaris & omnibus communis, & si quid contra vel præter cursum naturæ à sensibus notatum fieret, id pro miraculo habendum: ex. gr. ad cognoscendum miraculum per Elisæum factum, ut ferrum enataret, 2 Reg. 6. sufficiebat vulgaris cognitio, quod ferri natura sit, ut sub aqua mergatur: at unde talis sit ferri natura, & quæ ratio gravitatis, ad miraculi cognitionem nosse non fuit necessarium.

IX. Denique videamus, quid Du Bois in Dialogo suo Theologico Astronomico huic argumento aggerat. P. 13. inquit: *Probandum esset non dicendum tantum, S. Scripturam tam ruditer & tam crasse loqui, ut rei ipsius veritas ex verbis erui non possit. Sit ita, ut in materiis quibusdam, ad modulum nostrum se nobis accommodans, nobis-*

14 CHRISTOPH. WITTICH.
*cum balbutias, id fit in materiis gravibus,
& conceptum nostrum excedentibus, non au-
tem in Physicis, non in Astronomicis. Licet
enim S. Scriptura subtiles Astronomia Qua-
stiones non tractet, in iis tamen qua de A-
stronomia profert, ita loquitur, ut, nisi pra-
conceptâ opinione sententia contraria labo-
remus, impossibile sit alias ex iis formare co-
gitationes.*

X. Resp. 1. Dedimus rationem ob quam
fiat, quod Scriptura de rebus naturalibus sæ-
pè tam crassè loquatur, ut rei ipsius veritas
ex verbis erui non possit, atque τὸ δῖόν προ-
tulimus, in sequentibus etiam testimoniis
quibusdam Scripturæ τὸ ὄν manifestum
reddetur. 2. Si concedatur, Scripturam sa-
cram in rebus gravibus ad modulum no-
strum se accommodare & nobiscum balbu-
tire, atque ibi nullum periculum imminet
Sp. Sanctum arguendi (absit blasphemia)
mendacii & fallitatis, multò magis hoc
concedendum est de rebus Physicis & Astro-
nomicis, cum hæ non ita sint cognitu ne-
cessariæ, ut materiæ graviores. Et quamvis
res Physicæ & Astronomicæ captum homi-
nis absolutè non excedunt, at tamen exce-
dunt captum hominis idiotæ, præjudiciis
multis mentem habentis occupatam, & non
per prævias doctrinas ad ea capienda suffi-
cienter instituti, quod cum Scriptura no-
luerit

luerit facere, non mirum est, si dicatur eam etiam ipsam veritatem circa res Physicas & Astronomicas noluisse explicare. 3. an in iis quæ de Astronomia profert ita loquatur, ut nisi præconceptâ opinione sententiæ contrariæ laboremus, impossibile sit alias ex iis formare cogitationes, videbimus in Dissertatione sequenti.

XI. Secundum argumentum sit tale: Si singulari prudentiâ Apostoli *Ἰερόλυμοι* concesserunt ad tempus à Iudæis observari Circumcisionem, quæ tamen per Christum facta erat non tantum inutilis, sed etiam perniciosa, uti apparet ex epistola ad Galat. 5. 2. *Ecce, ego Paulus dico vobis, si circumcidamini, Christum vobis nihil profuturum*, quatenus illa sua natura, quemadmodum aliæ ceremoniæ legales ad Christum venturum respiciebat; si, inquam, hanc circumcisionem concesserunt ad tempus observari, donec Iudaica Synagoga honestè sepeliretur: Ergò multò magis præsumere licet, Sp. S. in iis, in quibus error vel prava opinio non est peccatum, neque cum periculo salutis conjuncta sese notitiæ vulgariū hominum, quorum maxima est pars, accommodare voluisse, donec similiter mundus præsens in quo cognoscimus tantum ex parte, per speculum & per ænigma, sepeliatur. Quemadmodum igitur Circum-

cizio-

cisionis & aliarum ceremoniarum observationem ad tempus concedebant Apostoli, inspirante Sp. S. ne infirmi offenderentur, si adeò repugnantia opinioni suæ præconceptæ, & diu foræ & adultæ inter Iudæos de legis Ceremonialis absolutâ necessitate, audivissent: ita & Spiritus Sanctus condescendere voluit hominibus simplicioribus, qui opiniones & præjudicia, quæ per sensus hauserunt, pro tam firma habent veritate, ac si de ea à natura essent edocti, ne illos turbaret, & sic evertere velle videretur lumen naturæ, cui has opiniones adscribunt. Neque est, quod dicas: Non concessisse Apostolos circumcisionem, nisi iis qui ut remedia eam habebant: Illi enim qui pro re media eam habebant & planè indifferenti non poterant per ejus neglectum scandalizari. Ergò potius in eorum gratiam fuit facta hæc concessio, qui inter Iudæos eam pro necessaria habebant. Simili modo licet aliquando in praxi sese accommodare præconceptæ hominum opinioni, quando res sine certa perturbatione mutari non potest, ut obtinet ex. gr. aliquando in imaginum toleratione in Templis, Papisticarum quarundam ceremoniarum retentione & aliis multis, ubi notatu digna verba Clariss. Maresii in *Judicio de Controversiis Theologicis in Hungaria, &c. motis: Censeo multa tolerari*

rari debere à piis qua non probent, plurimaque pacis studio multitudini & consuetudini esse condonanda.

XII. Tertium argumentum nobis inde suppeditatur, quod Apostoli in N. T. uti fuerint versione Græcâ V. T. quæ vulgo dicitur 70 Interpretum, non ad eò purâ, sed in multis locis erronea, non tantum iis in locis, ubi correspondet fonti Hebræo, sed etiam ubi ab eo discessit, quod illa tum temporis inter Iudæos fuerit recepta. Docet hoc Rivetus Isagoges ad Scripturam Sacram p. 137. quæ verba, quia multum faciunt ad nostræ Controversiæ elucidationem, non pigebit adscribere: *Negari non debet, inquit, versionem illam tunc apud Græcos communem Apostolos & Evangelistas Græcè scribentes sæpè usurpasse, aliquando etiam citasse, VBI DISCREPANTIA QUÆDAM A TEXTU HEBRÆO MANIFESTISSIMA EST, Quia Apostoli & Apostolici Viri in ponendis testimoniis de V. T. non semper verba considerarunt, sed sensum; nec eadem sermonum calcarunt vestigia, dummodò à sententiis non recederent, ut loquitur Hieron. Comment. in Amos. Hanc ergò interpretationem secuti sunt in iis solum rebus, qua nihil per se de veritate fidei derogabant; præsertim cum discessionem à recepta inter Hellenistas editione periculo-*
sam

sam & sine fructu Ecclesia futuram anim-
adverterent, Exemplo potest esse Luc. 3. 36.
in Christi Genealogia, nomen Kainan secun-
do adductum, quod in Ebraea editione non
est, sed in editione qua Hellenista utebantur.
existimant enim Viri docti, visum fuisse Sp.
Sancto, cum Historia Evangelii Gracè tra-
deretur ad gentes manatura (qua narratio-
nem hanc Luca cum editione Graca fuerant
comparatura) illud ERRORI jam recepto
condonare, quamvis PRÆTER VERI-
TATEM; quia res sine fructu & cum gra-
vissimo offensionis periculo fuisset conjuncta,
si Lucas veritatem historia secutus, precisè,
hoc argumentum vulgo ad charitatem pu-
blicam & unitatem Ecclesia labefactandam
suppeditavisset. Exstitissent enim MULTI,
QUI HAC VNA OCCASIONE MI-
NIME NECESSARIA CUM OF-
FENSI FUISSENT IPSI, TVM GRA-
VES TRAGEDIAS ADVERSVS EC-
CLESIAM ET EVANGELIVM LV-
CÆ EXCITASSENT. Qua res Chri-
stianis omnibus exemplo est, ut charitati do-
nare discant, quidquid sine detrimento fidei
condonari vident oportere, donec res ex ve-
ritate emendari possit. Neque enim putan-
dum est, Lucam adversari historia verita-
ti, sed tantum publico ERRORI, QUI
TVM ALTIUS RADICATVS ERAT,

ALIQUID INDVLGERE AD TEM-
 PVS, & per provisionem (ut dicitur) do-
 nec commodior esset de eâ re instituenda sine
 damno graviore locus. Et quamvis de illa
 voce Kainan aliam foveat sententiam, no-
 stram tamen sententiam disertissimis ver-
 bis asserit. Voetius etiam consentit, qui in
 disputationibus selectis p. 60. ad Locum
 Luc. 3, 35. dicendum Kainan citari ex ver-
 sione Hellenisticâ. Et paulo post: Sed dices,
 cur errorem 70 Interpretum suum fecit Lu-
 cas? siquidem error sit, saltem suum non fe-
 cit, cum citat integrum illum contextum:
 citando enim nec improbat, nec approbat
 versionis *παροργυγία*, nec ἀξιότιον ejus
 ex professo ad examen revocavit, NE HO-
 MINEs versioni illi & secundum eam ge-
 nealogia assuetos TURBARET. Sufficit
 illi ad probationem genealogia Christi loca
 Biblica citasse ex versione vulgatâ, maximè
 omnium notâ & receptâ, imprimis à Δι-
 ωροπᾶ illa Iudaica Alexandrinâ, quam eâ
 usum fuisse testis est Scaliger in notis ad N. T.
 Porro versionem illam à Scriptoribus N. T.
 suo loco relictam, & ex ea omnia ferè loca
 de verbo ad verbum ita citata (QUAMVIS
 SÆPE TAM DOCTE AVT ACCU-
 RATE VERITATEM HEBRAICAM
 NON EXPRIMERET) nimis notum
 est. Instituto & scopo illarum hoc sufficiebat.

— Hæc-

Haftenus ille. Quod si ergo tantum concessit Sp. S. errori vulgari, *quia nihil per se de veritate fidei derogabat*, cum tamen per accidens saltem occasionem derogandi aliquid veritati fidei, dare potuerit, quid non concederet errori de rebus naturalibus, qui nullo modo fidem potest labefactare?

XIII. Quartum argumentum inde nobis depromitur, quod Scriptura in rebus divinis explicandis, imò ad DEI ipsius naturam & attributa exponenda sese planè accommodet ad captum nostrum & per res sensibiles istas res spirituales & intelligibiles repræsentet. Inde factum est, non tantùm, quod Christus utitur variis parabolis & similitudinibus à rebus terrenis desumptis, ad res cælestes nobis delineandas, unde ipse Nicodemo Ioh. 3, 12. *Si terrena dixi vobis, & non creditis, quomodo si dixerò vobis cælestia, credetis?* sed etiam, quod DEO membra varia attribuuntur & corpus humanum, per locutiones quas Theologi vocare solent Anthropopathicas; Maimonides More Nebochim dicit, in his Scripturam loqui secundum linguam filiorum hominum. Autor ille inigni laude dignus, & reliquis Rabbini longè est præferendus, unde Casaubonus in Exercit. ad annales Baronii tali eum ornat elogio: *Moses Maimonides (qui & Moses Ægyptius dicitur)*
solida

solida atque ingentis doctrina vir, de quo videor mihi posse id verè dicere, quod Plinius olim de Diodoro Siculo, primum illum inter suos desisse nugari. Cunæus verò de Repub. Hebr. lib. cap. 2. his verbis tantùm non ad cælum tollit: *Est in admiratione hominum scriptor maximus, Rabbi Moses ben Maimon, is, qui Thalmudicam doctrinam sepositis nugamentis feliciter complexus est divino illo opere, quod כּוּוּר חוּוּר appellat. Nunquam ita magnificè quidquam de illo auctore dicemus, quin id virtus superet ejus. Fato enim quodam & sorte nascendi primus solusque in illa gente rectè intellexit, quid illud sit, non ineptire. Illius ductum hic sequens, quare scriptura his vel illis anthropopathicis locutionibus fuerit usa, ostendam. In genere is docet part. 1. cap. 33. Legem loqui linguâ filiorum hominum, quia hæc ratio commoda & facilis est, ut ab ea incipiant pueri, mulieres & communis plebs, in quorum viribus non est, res secundùm veritatem apprehendere. In specie verò part. 1. cap. 26. quia vulgus hominum non apprehendunt ab initio cogitationis Entitatem vel Essentiam, nisi in rebus corporeis (& quicquid non est corpus vel res in corpore existens, imò, quicquid non est crassum corpus, ut fortiter sensum moveat, quia faciunt sensus suos judicem cognoscendi an*

di an res existant, an non, non creditur ab
 iis esse vel existere) describitur Deus per at-
 tributa & nomina corporea ut doceatur
 ipsum esse Ens. Et cum omnia Corporea
 attributa imperfectionem quandam in se &
 suâ naturâ involvant, saltem divisibilitatem
 & mutationem, est tamen quædam diffe-
 rentia inter ea, nam quædam imperfectionem
 ex consensu & opinione omnium atque
 etiam vulgi denotant, alia verò imperfe-
 ctionem inferre cernuntur acutiùs demum
 cernentibus, Scriptura quidem ea Deo non
 tribuit, quæ consentientibus omnibus im-
 perfectionem important: at reliqua de Deo
 prædicare non veretur. Vnde motus &
 Quies Deo tribuitur quando dicitur *Ad-
 scendere, Descendere, Stare, Sedere, Habi-
 tare, Ambulare*, quoniam non capit vul-
 gus, quomodo aliquid vivere possit sine
 motione, (cum tamen motus non sit de Es-
 sentia vitæ generaliter acceptæ, sed acci-
 dens ab ea separabile): Itaque motus ad
 vitam Dei designandam à Scriptura sæpius
 adhibetur. Sic sensus Deo attribuuntur, *Vi-
 sus, Auditus, Odoratus*, quia non tantum
 vulgus, sed etiam multi viri docti ex præju-
 dicio infantia nondum deposito, supponunt:
*Nihil esse in intellectu, quod non prius fuerit
 in sensu*, quod quidem absolutè est falsum,
 ut fusius posset demonstrari si id ratio in-
 stituti

stituti nostri ferret. Itaque ad denotandam Dei cognitionem Intellectualem sensus ipsi adscribuntur. Eadem de causa loquela Deo attribuitur ad significandam influentiam ipsius in res creatas, unde sæpè dicitur locutus Prophetis, quando tantum menti ipsorum singulari quodam modo, ea quæ dicere debuerunt, indidit; quia vulgus non intelligit, quomodo aliquid ex unius hominis animo in alterum transferri possit, nisi per sermonem. At quia ex communi hominum sententiâ aliqua imperfectio est in ægrotando, dormiendo, eò quod manifestè imbecillitatem & defatigationem præsupponant, item in edendo & bibendo, quia à siti & fame ea oriri necesse est, ea Deo nulli in Scriptura tribui legimus. Ita etiam reliqui duo sensus, *Gustus* & *Tactus* Deo non tribuuntur, quia hos duos tantum per contactum fieri vulgus supponit, tres alios sine contactu, quamvis verè doceat Aristoteles 3. de Anima cap. 13. *nullum sensum absque tactu haberi posse, corpus enim animalis omnis haberi vim sentiendi tangendo.* Deum verò non conjungi cum corporibus, per contactum corporalem, verè quidem existimant, sed ex pravo principio, quia videre Deum nequeunt: malè enim colligunt: Ego non video hoc vel illud: Ergò non est. Similiter *Humeri* Deo non attribuuntur.

buuntur, quia communiter adhibentur portandis oneribus, quibus summoperè homines defatigantur: multò minus Organa illa, quæ cibus & alimentis capiendis interviunt. Nam illa etiam in principio cogitationis manifesta sunt imperfectionis signa & indicia: Ex quibus apparet, tantoperè in his Anthropopathiis rationem haberi opinionis vulgi, ut id, in quo perfectionem constituunt, licet erroneè, Deo attribuat, contra verò ubi imperfectionem deprehendunt, ab illo removeatur. Ad hæc notandum, quod Scriptura Deum proponat tanquam hominem mutabilem, & flexibilem, eò quòd hoc in precibus tacitè quasi solet supponi, cum tamen respectu suæ providentiæ, secundum quam omnia quæ fieri debent, ab æterno disposuit, sit planè immutabilis. Ex his ergo constat, primò non alienum esse & absurdum, si dicamus Scripturam accomodare se ad captum etiam ad erroneam opinionem vulgi. 2. cum locutiones istæ de Deo innitantur vulgi præjudiciis & erroribus, unde majus periculum videbatur imminere, hoc nempe, ut homines Deo corpus tribuant, quemadmodum & ex mala interpretatione horum locorum ab Audianis & Anthropomorphitis factum, multò potiùs Deum hoc facturum fuisse, circa res naturales, circa quas si erremus,

error ille periculo caret, est existimandum.

XIV. Neque hoc argumentum refutatur à Clarissimo Schookio, qui lib. 4. de Scepticismo capite dicimonono p. 407. tria ad hoc argumentum respondet: 1. inquit, *quanta non intercedit distantia inter Deum Creatorem & res naturales ab eo creatas. Quoniam Deus ut infinitus, excedit spheram intellectus nostri, Spiritus Sanctus nobiscum quasi balbutire cogitur, eumque cujus faciem intueri non possumus, quasi à tergo nobis proponit, juxta ea ipsa, quæ Mose acciderunt. Exodi cap. 33. Sed alia planè ratio est rerum naturalium, quamvis enim eas plenissimè & sufficientissimè cognoscendo non queamus perspicere (ut subsequenti capite distinctius fufiusque ostendemus) interim tamen eas ipsas quod ad cognitionem proportionatas esse, ostendunt illi ipsi, cum quibus hic nobis negotium est: Sp. Sanctum enim in Scriptura loquentem eum in finem nituntur circumscribere, ut submoto illius testimonio, tanquam sibi adversante facilius suam thesin tictari, aliisque persuadere queant.* 2. *Hæc, ut Deo tribuuntur Metaphoricè, & pro Metaphora ratione explicari debent, sic non est existimandum (quemadmodum Audiani & Anthropomorphitæ somniabant) aliquid horum Deo convenire propriè & formaliter, sed duntaxat secundum*

dum effectum. Et uti tropus non implicat mendacium, ita hac ipsa convenienter explicata nihil falsi continent: siquidem haec locutiones frequentantur, ut operationes Dei verè describantur, nobisque convenienter proponantur, quod praecaligantibus mentis oculis, supremum illud Numen tale, quale illud in se est, intueri non queamus. 3. Quae verò consequentia ab his locutionibus ad eas, quae in Scriptura de rebus naturalibus frequentantur? Dato in hisce locutionibus similem notandum esse scopum hoc solum sequetur, allegoricè duntaxat & obscurius naturam rerum naturalium in Scriptura proponi, neutiquam verò res naturales cognoscendas proponi secundum erroneum iudicium: nisi quis pariter dicere voluerit Deo membra & affectus & similia tribui secundum erroneum vulgi iudicium. Pariter quippe dixeris ex vulgi iudicio Deum in Scripturâ ut avem proponi, quod tribuantur eidem ala atque penna. Ps. 17. v. 8. Ps. 91. v. 4. Aug. ep. 3. ad Paulinum. Quae de membris assidue Scriptura commemorat, ne quisquam secundum carnis huius formam & figuram non esse crederet similis Deo: propterea eadem & alas Deum habere dixit, quas utique nos non habemus. His Clarissimo viro visum fuit infringere vim huius argumenti.

XV. Ad quæ nos sequentia reponimus, quibus existimamus argumentum nostrum satis roborari. 1. fatemur distantiam esse magnam inter Deum & res naturales, quippe infinitam; concedimus etiam hanc unam esse causam ob quam Deus nobiscum balbutire velit, quia Deus ut infinitus excedit spheram intellectus nostri: Sed quia etiam ad Scripturæ scopum spectabat, Dei naturam nobis explicare in tantum, quantum hoc Salutis necessitas requirebat, non itidem rerum naturalium naturam; potior etiam erat ratio, cur Scriptura de Deo loqueretur secundum rei veritatem, quousque sese extenderet infirmus noster Intellectus. Itaque, nisi alia accederet ratio, quam nos dedimus, *quod Scriptura debeat promiscuè legi ab omnibus, quorum major pars variis præjudiciis est occupata*, potuisset Scriptura omisisse locutiones tales anthropopathicas, quas inniti ostendimus vulgi præjudiciis, & Dei describere naturam, quod sit spiritualis, æterna, perfectissima, immensa &c. quemadmodum aliis in locis facit, ex quibus Theologi hæc attributa deducunt & probant: hæc enim ut apprehendat & cognoscat, in quantum opus est, infirmus noster intellectus, nihil repugnat. 2. illi cum quibus negotium sibi esse dicit Vir Clarissimus, nihil aliud moliantur,

tur, quam ut ostendentes dogma de Terræ delatione non esse contrarium Scripturæ, absurditates amoveant, quibus solet gravari, & sic Lectori aditum faciant ad perpendendas rationes, quibus firmissimis nititur. 3. Verum est hæc Scripturæ dicta *Ἰεσοῦς πῶς* esse intelligenda & Metaphoricè explicanda per similitudinem effectuum; quin tamen superstruantur fundamento erronearum vulgi opinionum exinde non evincitur, cum fusè à nobis ostensa sint talium locutionum fundamenta. Non ergo debent dici Mendacia, at & concedendum erroribus inniti; nec tamen ideo Spiritus S. errores confirmat, nec suos facit, sed tantum non refutat, & ad illos sese accommodat, cum non sint damnosi, ut cap. 1. art. 8. à nobis observatum. Quamvis autem peccarint Audiani & Anthropomorphitæ Deum ut corporeum concipiendo, & minus rectè fiat, si Deus ita concipiatur, quotusquisque tamen est, qui non, nescio quid extensi, in conceptu Dei implicet? De vulgo hoc est certum; quamvis in actu signato neget, & sciat non debere fieri, in actu tamen exercito fieri sapissimè experientia docet. De multis etiam eruditis idem dixero, paucis, qui diuturno exercitio mentem suam assuefecerunt ad accuratos conceptus formando & benè distinguendam naturam

sub-

substantiæ corporeæ à natura substantiæ intelligentis, exceptis; quam tamen imbecillitatem Deum hominibus condonaturum confidimus. Et hæc ad secundam responsionem Dn. Schookii sufficiunt.

4. Quænam sit consequentia in nostra ratiocinatione attentus lector deprehendet ex fine art. 13. hujus capituli. Nec sequitur, Deum ut avem concipi à vulgo, eò quod ipsi tribuantur alæ. Sed vulgus celeritatem actionum concipere solet per celeritatem motus, hanc autem alarum ministerio optimè fieri solere existimat, ut multæ vulgares locutiones testantur, ex. gr. quando dicimus in lingua germanica, *Er lauffet so geschwinde als wenn Er flöge*/item, *vberhin fliegen*: Sic Galli: *à la volée*, Latini *avolare*, *advolare*, & apud Poëtas multa reperies exempla in quibus per alas & volatum designatur celeritas. Sic Ovid. 10. *Metamorphoseon*, de Atalanta Virgine: *passu volat alite Virgo*. Inde factum est, ut Mercurio nuncio Deorum alas attribuerint. Confirmatur nostra sententia à Celeberrimo Vossio lib. 1. de Orig. Idololatriæ p. 52. *Ad angelicam hanc potentiam, quæ intellectus ac voluntatis est Instrumentum, incredibilis etiam velocitas refertur. Atque ob hanc attributa iis ala. Ita Cherubim in Exodo cum alis facta. Iesaias ait Seraphim ad se volasse.*

Daniel etiam & Ezechiel advolantes con-
spexere. Hoc Chrysoſtomus homilia ωει δ
ἀναλάληπις fieri ait per συγκατάθεσιν, q. d.
condescensionem; quia describuntur, non
quales sunt naturâ; sed prout FACILIVS
A SIMPLICIBVS CONCIPIVNTUR
& intelliguntur. Et paulò post: Nempe
quomodo & ventis ad earum velocitatem
denotandam, penna tribuuntur. Vnde
& Deus dicitur Psalm. 17. & 103. volare
& ambulare super pennas ventorum. Ac
Pœtis similiter alati finguntur, ut liquet ex
Ouidio, Silio, Iuvenale, Etiam Borea Filii
Calais & Zethus, ωλεροβι Apollodoro. Imò
non alia de caussa quam in celeritatis sym-
bolum, quâ ventos referrent, Ælius Verus
Cæsar cursoribus suis, tum Noti, Borea, a-
liorumque ventorum nomina imponebat;
tum alas etiam apponebat, ut auctor Spar-
tianus. Quamobrem non dubito, quin, quod
Angeli referuntur alati, id maximè perti-
neat ad velocitatem indicandam. Itaque
& Deo alæ tribuuntur & volatus ad velo-
citatem actionum ipsius denotandam, quam
vulgus concipere solet per volatum, later-
que etiam in citatis his Scripturæ locis lo-
cutio, quæ fundamentum habet in vulgi
præiudicio.

XVI. Quintum argumentum. Quod
 si adeò absurdum sit, ut multi putant, Scri-
 pturam.

pturam loqui aliquando ex opinione erronea, non ex stricta rei veritate, quid dicemus de argumentis ad hominem, quibus sæpè Christus & Apostoli fuerunt usi, in quibus ex assumtis in se falsis principiis, sed ab iis, cum quibus iis erat negotium, habitis pro veris, veritatem aliquam educunt? quod quidem, si tantùm piaculum esset ex opinione erronea loqui, nunquam fuisset à Christo & Apostolis committendum. Vnum vel alterum nobis sufficiet. Matth. 19. 16, 17. *Et ecce quidam accedens dixit ei: Doctor bone, quid boni faciam, ut habeam vitam æternam? Ipse verò dixit ei: cur me dicis bonum? nullus est bonus, nisi unus nempe Deus. Si vis autem ad vitam ingredi, serva mandata.* Horum Christi Verborum sensus omnibus benè consideratis, est iste: Parcius utere hoc titulo Boni, qui soli Deo verè & propriè convenit, & quam aliquo modo etiam Creaturis tribui possit, non tamen eis tribui debet sine restrictione, si non expressâ, saltem tacitâ: quod cum à te non fieri cognoscam, neque tamen me habeas pro Deo, monendus primò fuisti de hac compellatione. Quandoquidem autem existimas te faciendo vitam æternam posse consequi, fac & observa mandata à Deo præscripta. Quod si Logicè verba hæc Christi resolves, deprehendes

duplex in iis latere argumentum ad hominem. Primum: Omnis verè propriè & sine restrictione dicendus bonus, est Deus: Atqui Ego non sum Deus, secundùm te. E. non sum ita bonus sine restrictione, neque talem me appellare debes. Secundum. Cui per iustitiam propriam est acquirenda vita æterna, is debet servare mandata. Atqui tibi per Iustitiam propriam est acquirenda vita æterna (quæ erat opinio communis inter Iudæos ex Phariseorum doctrina derivata) E. debes servare mandata. In utroque argumento hoc Minor est falsa absolute loquendo, sed vera erat ex mente istius Iuvenis: eam igitur Christus assumit tanquam veram, & exinde in primo coarguit istum Iuvenem lapsus in compellatione. In altero satisfacit quæstioni ab illo propositæ. Quamvis autem dici possit, ita indirectè Christum ostendere voluisse falsitatem istarum propositionum, fieri tamen poterat, ut hoc iste Iuvenis non satis assequeretur, ita ut si secundùm istorum hominum sententiam lingua Christi fuisset dirigenda, ex professo & directè debuerit hanc Minorem refutasse.

XVII. Alterum Exemplum est 1 Cor. 15, 29. *Alioqui quid facient, qui baptizantur super mortuis? Si omninò mortui non suscitantur, cur baptizantur super mortuis?*

Varia

Varia sunt hujus loci interpretationes, quas recensere & quid in unaquaque difficultatis vel probabilitatis lateat enucleare non est hujus loci. Videat qui voluerit Musculum, Calvinum, Martyrem, Pareum in hunc locum. Celebriores autem interpretationes sunt duæ, quarum prior est: respexisse Apostolum ad morem pravam tunc temporis usitatum, quo factum, ut differrent multi baptismum ad mortem usque, & tum demum voluerint baptizari, cum illam præsentirent, ut ita abluti à peccatis cælum ingrederentur, qui inde dicti sunt Clinici: altera, rationem habuisse Apostolum alterius cujusdam consuetudinis in prima Ecclesia receptæ, qua factum, ut si quis morte præventus sine baptismo decesserat, alter in ejus locum fuerit substitutus, qui loco defuncti baptismum susceperit. Vtram autem ex his sententiam eligas, erit Argumentum hoc Apostoli ad hominem è principio falso desumptum, quod si redigas in formam, tale erit: Baptizari pro mortuis eumque baptismum approbare est tacitè confiteri mortuorum resurrectionem: At sunt inter vos qui baptizantur pro Mortuis, vosque eum baptismum approbatis. E. eò ipso confitemini mortuorum resurrectionem. Factum itaque illegitimum tam secundum priorem quam posteriorem

sententiam assumitur, ac si legitimum esset, ex eoque scopo Apostoli inserviens aliquid infertur. Nec de hoc Exemplo idem dici potest, quod de priori: neque enim directè neque indirectè hanc Opinionem Apostolus voluit refutare, sed eam omninò pro vera assumsit.

XVIII. Sextum Argumentum. Neldeius qui ex Aristotele Logicam accuratius eruit, quàm ulli alii Peripatetici, inter 55 differentias Analyticarum & Dialecticarum rationum hanc facit decimam nonam in suo prato Logico p. 361. *In Dialecticis rationibus explicandis, inquit, non receditur à communi & vulgo recepta loquendi consuetudine, etiamsi verba non semper ipsis rebus convenient, Ideoque* ἀποπροβλήτων καὶ ὀνομαστικῶν τῶν πράγματων, καὶ ἴσως οἱ πολλοὶ, *inquit Philosophus lib. 2. Top. c. 2. id est appellare nos oportet res nominibus, sicut vulgus appellat, & ut vulgò dicitur, loquendum cum multis, sentiendum cum doctis & sapientibus: Et inter ἀμειβήσας sive vitia Dialecticorum problematum recensetur sub finem cap. 1. ejusdem libri τὸ ἀποπροβλήτων τῶν πραγμάτων λέγειν, id est, si quis discedat à communi loquendi consuetudine. At Analyticus, qui naturas ipsas rerum rimatur, non solet loqui cum vulgo, nisi fortasse verba rebus congruant, &c. Si ergò*

hoc.

hoc non tantum liceat in Dialecticis rationibus, sed etiam fieri debeat, non peccabit Scriptura, si idem faciat; imò Sp. S. si sese hinc accommodet, censendus erit spectare ædificationem vulgi, uti facit: Negari autem nequit populariter & Dialecticè Scripturam sæpius agere, quemadmodum qui persuadere vult talibus ad plausum argumentis uti solet, cum hoc vel ex solo Christi progressu similitudinibus à rebus terrenis & obviis desumtis, & ex aliis multis sit manifestum.

C A P V T I I I.

Ostenditur multis locis Scripturæ, qui circa res Practicas & morales locutiones continent secundum opinionem hominum à veritate recedentem.

SEPTIMUM argumentum tale à nobis formatur: Si etiam circa res morales & practicas reperiuntur in Scriptura multæ locutiones vulgares, correspondentes tantum opinioni hominum, non rei veritati, quid mirum si afferatur in rebus naturalibus Scripturam sequi sæpè opinionem vulgi erroneam? Saltem si hoc hinc illicitum esset, multò minus licuisset fieri circa res morales, quæ propius ad scopum Scri-

pturæ spectant, quam res naturales. Posset id plurimis exemplis Scripturæ ostendi, ex quibus sequentia proponemus: I. locus desumitur ex Es. 49, 24. collato cum v. 25. *An auferetur à robusto captura? an etiam captiva turba iusti eripietur? Quin sic ait Iehova, & turba captiva robusti auferetur, & captura violenti eripietur.* Hic is qui priori versu vocabatur iustus, sequenti vocatur violentus tyrannus. Itaque ista Iustitia non est nisi in opinione istius tyranni, qui omnia sua violenta facta titulo iustitiæ novit obtegere. Nam ut suspicemur mendum irrepisse, ita ut pro רַב־יָד in priori versu sit legendum רַב־עַל , ut quidam interpretes volunt, nulla necessitas cogit. Marloratus ad hunc locum consideretur, cujus hæc sunt verba: *Interea hæc similitudo diligenter notanda est, quod Ecclesia opprimatur tyrannide principum, & faucibus luporum exposita sit, & nihilominus IUSTA eorum prada esse EXISTIMETUR! Sed utcunque IUSTOS se Dominos esse jactitent, & inani titulo gloriantur, Dominus eos pradones iniquissimos esse declarat, cum se vindicem fore, atque iis pradam suam erepturum esse significat.*

II. Similes huic sunt loci Prov. 18, 17. ubi secundum Hebræum Textum hæc habentur verba: *Iustus, qui primus est in lite sua,*

sua, advenit proximus ejus & pervestigat eum, in quo loco interpretes per Iustum intelligunt eum qui sibi videtur justus. Vide Cartwrigthum, Belgas & Iunium. Matth. 9, 13. Non enim veni vocatum justos, sed peccatores ad resipiscentiam. Christus per justos intelligit Phariseos, qui turgabant propriâ justitiâ & sibi justus videbantur, cum tamen nihil minus quam tales essent, in qua explicatione consentiunt interpretes, nominatim, Belgæ, Pareus, Musculus. Simili modo locum Ezech. 3, 20. Iun. 5. Sin avertetur justus à justitia sua & faciet iniquitatem interpretantur Belgæ, qui quamvis fortè aliter accipi possit, eorum tamen verba adscribam; een rechtbeerdige] te weten/ in den schijn booz de menschen / niet in der waerheyt booz Godt. Alsoo is het woozt rechtbeerdigh genomen / Proverb. 13, 17. Ezech. 18, 24, 26, &c. c. 33, 13. Matth. 9, 13. Luc. 18, 9, 14. item, geloobe booz een schijn-geloobe / Luc. 8, 13. Act. 8, 13. ende liefde booz schijn-liefde 1 Ioh. 3, 12. quæ ita Latine reddo justus] sc. in apparentia coràm hominibus, non in rei veritate coram Deo: ita accipitur vox justus Proverb. 18, 17. Ezech. 18, 24, 26, &c. c. 33, 13. Matth. 9, 13. item fides pro fide apparenti Luc. 8, 13. Act. 8, 13. & charitas pro charitate apparente 1 Ioh. 3, 12.

III. Proverb. 30, 19. *viam viri in virgine*. Hic in hebræo habetur vox וַיִּפְּזֵן, quam Interpretes statuunt semper significare virginem intactam quæ nondum virum cognovit, idque ad tuendam virginitatem B. Mariæ matris Domini nostri, de qua prædixerat Esaias 7. capite. Cum autem Iudæi objiciunt hunc locum Proverb. 30, 19. in quo volunt vocem וַיִּפְּזֵן sumi pro virgine corruptâ, quia versu sequenti dicitur: *Ita est via mulieris scortantis*, respondent hîc sumi pro tali, quæ sit virgo secundum δοξασ, quod sese pro virgine venditet. Ita Cartwright ad hunc locum: *Non attendunt Iudæi Prophetam hoc in loco συζωρητικῶς per concessionem loqui, prout versus sequens apertè declarat; quia sc. tametsi vitiosa sit, pro virgine tamen sese venditet. Ad eundem modum incantatores, quamvis insigni stultitia sunt, quia tamen sapientes haberi voluerunt, & habiti sunt. Sapientes in Scriptura non semel appellantur. Similiter Scultetus in Es. 7. Quamvis locus Proverb. 30. de corrupta juvencula loquatur: Virginem tamen eam dici non quidem ἀληθῶς, sed vel εἰρωνικῶς vel δοξαστικῶς (ubi nota quod εἰρωνικῶς de aliquo dicitur etiam simul δοξαστικῶς esse intelligendum) non est absurdum. Ita & Vrsinus in c. Es. 7. Vocat Virginem, id est, qua videtur aut videri*

vult virgo, etiamsi non sit virgo, id est, non virginem veram, sed simulatam.

IV. Ier. 28. 1. *Allocutus est me Chania filius Hazzuris Propheta, qui erat à Gibbone. & v. 5. Tum alloquens Iirmeia Propheta Chanania Prophetam illum.* Chanania hic æquè vocatur Propheta ac Ieremias, cum tamen ille nihil minus esset, sed Pseudopropheta & Seducator populi. Propheta ergo fuit Chanania non in rei veritate, sed secundum opinionem Iudæorum, qui ab ipso decipiebantur. Et ita Pisc. in notis in Ieremiam annotat. *Qui se profitebatur Prophetam. Dicitur נביא דבזאן.*

V. Marc. 6, 10. Herodes Antipas vocatur rex: *Audiuit autem hæc Rex Herodes,* cum tamen non rex fuerit, sed tantum tetrarcha, quemadmodum vocatur Matt. 14. Et refert Ioseph. lib. 17. antiquitatum, quod post mortem Herodis magni Cæsar Augustus Archelao mediam partem regni, quod Pater tenuerat, concesserit, alteram verò partem distribuerit inter reliquos duos Herodis magni filios Antipam & Philippum. Nullus autem istorum Herodis filiorum Rex fuit factus, ne Archelaus quidem, cui dimidia pars regni obtigerat, & promissum fuerat regnum, quod etiam fuisset consecuturus, nisi in iram Cæsaris incurrisset, quemadmodum ex Iosepho satis colligi potest.

test. Quare Antipas non aliter incitato loco Rex potuit dici, nisi quod se ut Regem gesserit, adeoque in opinione sua & populi pro Rege fuerit habitus.

VI. 2 Cor. 4, 4. *In quibus Deus hujus seculi excæcarvit mentes, nempe in infidelibus* hîc Diabolus vocatur Deus hujus seculi quod non nisi *δοξασκῶς* & putativè intelligendum est, quemadmodum etiam fieri debet, quando idola gentium passim in Scriptura dii vocantur, ut inter alia Exod. 23, 24. *Ne incurvando te honorem habeto Diis eorum*, sc. Cananæorum & reliquarum gentium, quas Deus coram Israëlitis expulit. Vnde & Theologi nominatim Leid. in Synopsi Theol. disput. 6. art. 13. quando de nomine Dei agunt annotant: Illud vel propriè vel impropriè sumi, impropriè itidem vel *τιμωριῶς* quando angelis vel hominibus propter excellentem dignitatem, &c. tribuitur, vel *δοξασκῶς* ex opinione & errore falsis Diis.

VII. Gal. 1, 6. *Miror vos ita citò, deserto eo, qui vocavit vos in gratiam Christi, transferri in aliud Evangelium.* Doctrinam Pseudo-Apostolorum vocat Paulus aliud Evangelium, nempe secundùm opinionem istorum hominum, cum esset oppositum Evangelio Christi, adeoque nomine Evangelii indignum. Atque ita Interpret-

terpretes exponunt; Perkinf. ad hæc verba annotat: *ad aliud Euangelium*] *ad aliam Doctrinam salutis, quæ juxta opinionem & verba falforum Doëtorum est aliud Euangelii genus, abfolutius & excellentius, quàm id quod Paulus tradidit.* Musculus. Fieri potuit, ut vel ipfi fuam doëtrinam aliud Euangelium vocarint, vel auditores illorum dixerint: *Hoc aliud Euangelium est ab eo, quod nobis Paulus predicavit: atque ita Apostolus $\mu\upsilon\sigma\eta\lambda\alpha\chi\omega\varsigma$ seductivam illam doëtrinam aliud Euangelium appellavit.* Nam aliàs quod non est Euangelium, non potest VERE aliud esse Euangelium: quemadmodum alius homo esse nequit, qui non est homo: & alius Christus, qui non est Christus; & alius Deus, qui non est verè Deus.

VIII. Hebr. 7, 3. De Melchisedeco dicitur, quod fuerit *sine patre, sine matre, sine genere: nec initium dierum, neque vita finem habens, sed assimilatus Filio Dei, manet Sacerdos in perpetuum.* Vtique hæc quæ dicuntur de Melchisedeco non possunt secundum veritatem accipi; (nisi velimus sequi sententiam Cunnæi de Republ. Hebræorum, qui per Melchisedecum intelligit ipsum Filium Dei, cujus sententiæ inter alia repugnat imprimis, quod Filius Dei non potuerit esse typus sui ipsius) cum enim fuerit homo, uti probabilior fert sententia, & quidem

quidem Rex salem, proculdubio etiam habuit suos parentes, genealogiam &c. sed tantum secundum cognitionem nostram, quod ejus parentes, &c. sint incognita. Quemadmodum ergo Scriptura in superioribus exemplis sese accommodavit ad nostram opinionem, ut locuta fuerit, quemadmodum opinamur de rebus; ita hinc sese accommodat ad nostram cognitionem, ut non quod verum est dicat, sed quia nos non cognoscimus, neget. Consentiant hinc interpretes: sic enim Pareus; *dicitur sine patre, sine matre, non quod revera talis fuerit, sed quod talem Sp. S. in historia representat.* Eodem modo Scultetus in Epistolam ad Hebræos, quibus similia habet Gualtherus: *talem proponit Scriptura, non quod REVERA talis fuerit, aut supersit adhuc, sed ut esset assimilatus Filio Dei, id est, typi causâ eundem proponit.*

IX. Ios. 2. dicitur de exploratoribus, quod illos persecuti fuerint quidam è Hierichuntinis v. 7. *Viri illi persecuti fuerunt eos viâ ad Iordanem per vada singula v. 16. ad istum montem ite ne occurrant vobis qui persequuntur. v. 22. Abeuntes venerunt in montem illum ac manserunt ibi tribus diebus, donec rediissent, qui persequabantur, quasi verant enim eos, qui persequabantur eorum via illa, sed non invenerant.* In Hebræo

bræo habetur פִּיטְוֹתָם quod, si verbotenus reddas, erit, persecuti sunt post ipsos. At fuerunt illi viri absconditi primò in stipulis lini, quæ erant super tecta ædium Rachabæ, dein tribus diebus in monte latuerunt ex Rachabæ consilio. Non poterant ergo in rei veritate persequi post eos, sed denuò hîc habemus exemplum Scripturæ loquentis non ex rei veritate, sed ex opinione hominum istorum, nempe persecutorum.

X. 1 Sam. 28, 12. *Cum autem videret mulier Samuelem, v. 14. agnoscens Saul Samuelem esse, v. 15. dixit autem Samuel Sauli, quare commovisti me evocando me v. 16. Cui dixit Samuel, quare ergò consulis me? v. 20. adeò timebat valdè à verbis Samuelis.* Eum qui hic evocatus fuit à Pythonissa ad Saulis instantiam, fuisse Diabolum, constat inter omnes orthodoxos, vel maximè eo argumento, quod nullo modo Diabolo, cujus operâ utuntur magi & necromantici tanta potestas à Deo concedatur, ut mortui Sancti eius imperio sint subjecti, quo de ipsorum animis disponere possit pro suo libitu. interim non semel dicitur Samuel, unde & Ecclesiasticus Apocryphus videtur occasionem sumsisse, hæc vero Samueli applicandi. Vocatur ergò Samuel, quia speciem Samuelis referebat & ex opinione Saulis

lis & Pythonissæ non ex rei veritate. Et hic locus valdè firmus est ad probandam nostram sententiam.

X I. Similis locus est Deut. 18, 10, 11. *Ne invenitor in te utens incantatione, aut requirens pythonem, aut ariolus, aut mortuos consulens.* Hic necromantici dicuntur mortuos consulere, cum hoc fiat tantùm in ipsorum opinione & aliorum, non in rei veritate: putant se mortuos hos vel illos consulere, & colloquium cum iis instituerè, cum tamen sit Diabolus, qui sub specie mortuorum iis apparet, eosque fallit.

X I I. Ioh. 5, 31. *Si ego testor de me ipso, testimonium meum non est firmum, nempè secundùm vestram opinionem, cum vos possitis de eo dubitare; aliàs enim in re Veritate testimonium Christi semper est firmum, cum sit ipsa veritas, ipseque docet* Ioh. 8, 14. *Etiam si ego testor de me ipso, firmum est meum testimonium.*

X I I I. Phil. 3, 7. *Sed quæ mihi erant lucra, ea duxi propter Christum damna esse.* Quæ mihi lucra erant, non reverà sed in mea opinione, quam habebam, cum nondum essem conversus, de observatione Decalogi & aliarum constitutionum, tum Dei tum etiam hominis, per quæ volui justificari, ea nunc detrimentosa luce divinâ illustratus iudicio recto iudico.

XIV. Tit. 1, 12. Epimenides vocatur Cretensium Propheta: at is fuit non sanè secundùm rei veritatem, sed tantùm secundùm eorum opinionem, cum in tanto apud illos fuerit honore, ut ei etiam post mortem sacrificaverint, quemadmodum refert Diogenes Laërtius. Notetur Calvinii explicatio ad hunc locum: *Cum Poëta interdum Græcis Propheta dicantur, quemadmodum apud Latinos Vates; simpliciter pro Doctore accipio: Hinc autem appellatio (ut videtur) orta est, quod semper HABITISUNT genus Θεῶν ἢ ἀνδραγαθῶν. Unde ἐξ Adimantus apud Platonem 2. de Repub. postquam vocavit Poëtas Deorum Filios, addit eorum quoque factos fuisse Prophetas. Quare mihi videtur Paulus ad COMMUNEM vsvm sermonem accommodare.*

XV. 2 Petr. 2, 1. Fuerunt autem etiam Pseudopropheta in populo &c. etiam Dominum qui illos mercatus est, abnegantes. Si veritatem hic spectemus, dici sanè non potest, Christum eos mercatum fuisse, à peccato & servitute Diaboli liberasse, cum contrarium pateat ex ipsorum operibus, quibus ostendunt se adhuc manere sub dominio peccati & diaboli. Sed quia sunt in externa communione Ecclesiæ & Christum profitentur, videntur pertinere ad pusillum illum gregem, quem Christus ex faucibus Satanæ

Satanæ eripuit. Itaque illud *mercari* tantum est accipiendum secundum opinionem tum ipsorum, tum aliorum, quâ pro redemptis habebantur.

Et hæc est communis interpretatio Orthodoxorum, quando Christi mortis efficaciam ad solos electos pertinere ostendunt. Sic Belgæ ad hunc locum notant: **Dese worden hier geseght van den Heere gekocht te zijn/ten aensien/datse haer vooz soodanige uytgeven/ende van anderen nae de liefde daer vooz gehouden zijn / soo lange als sy in de gemeynschap der Kerche waren. Siet diergelijke wofse van spreken Ioh. 15, 2. Apoc. 22, 19. Want Christus heeft vooz sijn bloedt waerlich ende in der daet alleen sijne gemeynte gekocht Actor. 20, 28. Eph. 5, 25. Dat is/ alleen de ware geloebige/die altijt by Christusum blijven / ende hem niet en verlooehenen. Siet 1 Ioh. 2, 19. Apoc. 14, 3, 4. Hoc est: *Isti hic dicuntur empti à Domino, eo respectu, quod sese pro talibus venditarent, & ab aliis ex charitate tales haberentur, quamdiu erant in communionem Ecclesie. Vide similem loquendi formulam Ioh. 15, 2. Apoc. 22, 19. Nam Christus suo sanguine reverâ & actu tantum suam Ecclesiam redemit.* Actor. 20, 28. Eph. 5, 25.**

hoc est, tantum verè fideles, qui semper apud Christum manent, & ipsum non abnegant. Vide 1 Ioh. 2, 19. Apoc. 14, 3, 4. Similis est interpretatio Parei: Erant redempti

1. respectu sufficientia λύτρα seu quoad magnitudinem pretii.
2. ipsorum professione & gloriatione. Christus enim pro omnibus solvit pretium; & multi impii gloriantur de Christi redemptione; sed fide eam sibi non applicant. Aliud verò est gloriari, aliud certò statuere, Deum sibi esse propitium propter Christi meritum.
3. HOMINUM OPINIONE. Consentit Alstedius in Pleiade Apostolica, ubi inter alia ad hunc locum notat: Ratione applicationis mortis Christi oportet distinguere fidem justificantem, temporariam & historicam: itemque gloriationem opinionem & iudicium charitatis. Quantum ad fidem salvificam Christus omnes & solas suas oves mercatus est Ioh. 10. quantum ad reliqua, Christus etiam mercatus est hypocritas. Sed dices: An non sufficiet, si hunc locum ita interpreteris, ut dicas, Christum ita fuisse eos mercatum, ut pretium quod in se erat sufficiens ad illos redimendos persolverit, ut non opus sit alterâ expositione de redemptione, quoad ipsorum opinionem. Resp. non sufficit: Sic enim Christus omnes & singulos homines redemit, si illam sufficientiam spectes, imò plures

plures mundos, id est plures universitates hominum qui sunt, fuerunt vel futuri sunt: Sed hic est Sermo de illis hominibus, qui erant in externa communione Ecclesiæ, ac propterea judicabantur etiam esse in interna communione cum Christo, uti fieri debet ex iudicio charitatis. Inst. At saltem satis erit, si dicas, eos redemptos quoad professionem suam *Resp.* 1. illa professio oritur ex ipsorum falsa opinione. 2. ex illa professione oritur etiam opinio aliorum de ipsis erronea. Itaque nihilominus acceptio Redemptionis quoad opinionem locum habere debet.

CAPUT I V.

Producuntur Testimonia Scripturæ de rebus naturalibus, eaque accipienda esse secundum vulgi opinionem, non secundum rei veritatem ostenditur.

I. **O**ctavum argumentum. Sed ne videamur tantum præsumtionibus niti, deducamus Lectorem in ipsam rem, & ostendamus è Scriptura illos modos loquendi vulgares de rebus naturalibus. Deut. 30, 4. *Etiamsi quis ex tuis depulsus esset ad extremitatem calii, inde colligam te. cui Similis est locus Esaiæ 13, 5. Veniunt è terra lon-*

*longinqua ab extremitate calorum, & multi alii, in quibus extremitates cælo attribuuntur per locutionem manifestè desumptam à præjudiciis sensuum & opinione vulgi. Ita enim videtur ei, qui solis sensibus innititur, ac si cælum esset Hemisphærium, quod in extremis Terræ finibus deficiat, ita ut Terræ innitatur, & progredientibus eò usque videatur occursum, impediens progressum ulteriorem. Hoc præjudicio sensuum occupatus Homerus Æthyopas collocat ad extremitates Ortus & Occasus, existimans Solem ob hanc cæli & terræ contiguitatem, adeò propinquum eis fieri, ut eorum cutem adurat. Ita enim Odyss. A. Αἰθίοπες τὸ δίχτυ δὲδαίεται ἕχαλσι ἀνδρῶν, οἱ μὲν δυσομήεις ἰπασείοντο, οἱ δὲ ἀνίοιλοντο. id est, Æthyopas qui bifariam divisi sunt, ultimi hominum, Alii quidem occidentalis Solis, alii verò, Orientalis. Huic sententiæ quoad locum Deut. 30. adstipulatur Iunius, in sua analytica explicatione: *id est, in ultimis terris, qua calo ad aspectum nostrum videntur terminari (sic enim Hebraei loquuntur populariter.)* Certum enim est cælo rotundo, nullam competere extremitatem propriè loquendo.*

II. Iob. 26, 11. *Vsque dum columna Cæli concutiantur & obstupescant ab increpatione ejus. & 2 Sam. 22, 8. Et concutitur ac*

movetur Terra, fundamenta Calorum commoventur, concutiuntur autem, cum ira accenditur ei, cum quo si conferas locum Parallelum, (Ps. 18, 8. Et concutitur ac movetur Terra, fundamentaque montium commoventur, concutiuntur autem cum ira accenditur ei) apparet quæ priori loco vocantur fundamenta cæli, posteriori vocari fundamenta montium, quibus simul ipsi montes connotantur, ut ita montes dicantur fundamenta cælorum, quæ locutio sanè satis est vulgaris, innitens isti sensuum præjudicio, quod cælum montibus incumbat, unde & Poëtæ Atlantem portare cælum dixerunt nominatim Homerus *Odyss. A.* Cum hæc nostrâ interpretatione consentientes producit Mercerus in Iobi locum citatum: *Metaphoricè hæc dicuntur, non quod alioqui cælum columnas habeat, quibus nitatur, sed quod in vehementiori orbis concussione videatur nobis perinde, ac si nutent ejus columna. Alii terram & montes & solidiores terra partes putant columnas cæli dici, quod velut illis innitatur, & terra velut orbis totius fundamentum ac firmamentum sit.* Ipse autem in genere nobis assentitur, dicendo, quod sit locutio secundum id quod videtur.

III. Ps. 2, 8. *Pete à me & donabo gentes in possessionem tuam, & fines terræ jus posses-*

possessionis tuae. Pl. 22, 28. Recordabuntur & convertentur ad Iehovam omnes fines terræ. Pl. 48, 11. Laudem tuam esse usque ad extremitates terræ. In his locis terræ tribuuntur fines, extremitates, non respectu habito ad Terræ interiora, quomodo potest vocari Terræ extremitas illud totum, quod pedibus calcamus, sive ipsa Terræ superficies; sed respectu ipsius superficiæ, cum tamen nullibi habeat fines in rei Veritate, sed rotunda existat, quod concedunt & norunt omnes Geographi. Sed est præjudicium ex fallacia visus desumptum, secundum quam vulgus putat extremitatem Terræ ibi esse, ubi Cælum Terram quasi contingere videtur, & Terram deorsum infinitis radicibus extendi existimat, quo præjudicio videtur occupatus fuisse Lactantius, cum lib. 3. divinarum Institutionum cap. 24. ridet Philosophos, qui statuebant Terram esse rotundam, & dari Antipodes; nihil tamen contra eos affert, quò refutentur, nisi talia præjudicia sensuum, contra quæ quia Philosophorum sententia militabat, ridicula ipsi fuit visa, non aliter ac nunc vulgò ridentur qui firmis rationibus inducti Terram circa Solem deferri existimant. Inde autem Terra sortita est nomen Orbis, quia videtur quasi planities sive discus, à Cælo undique in rotundum conclusus.

IV. Iob. 26, 7. *Qui extendit Aquilonem super inane.* Per Aquilonem commode hinc intelligitur cæli pars illa, quæ habet Polum Antarcticum constituta à circulo Æquinoctiali, qui Cælum dividit in duas partes: præsertim cum dicatur Deum *extendere* Aquilonem, quæ vox de cælo solet usurpari. *Inane* autem explicandum est de Aëre, quem vulgus nihil esse putat, undè sæpè audies hominibus Idiotis Aërem & Nihil pro eodem sumi, adeoque spatium illud inter Cælum & Terram inane judicari. A parte nostra sunt Piscator in notis ad Iobum, & Mercerus commentario in eundem; quorum ille ad hæc verba (super inane) notat: id est, *super aërem, cujus spatium imperitis natura rerum videtur inane.* hic verò: *super inane sive vacuum dicit juxta vulgi opinionem, juxta quam SÆPE SCRIPTURA LOQUITUR, qui putat vacuum esse totum illud spatium, quod est à Terra hinc ad Cælum usque, cum sit aëre plenum & occupatum.*

V. Gen. 1, 16. *Fecit Deus duo illa Luminaria magna: Luminare majus ad præfecturam diei, & luminare minus ad præfecturam noctis.* Sol & Luna vocantur Luminaria magna, oppositè ad reliquas Stellas, cum tamen certum sit apud Astronomos plurimas Stellas tam fixas quam planetas superare

superare Lunam suâ magnitudine , vide
 sis Clavium in Sphæram de Sacro bosco
 p. 205, 206. E. hîc iterum exemplum Scri-
 pturæ loquentis secundum apparentiam
 sensus , cui innititur vulgi opinio , non se-
 cundum rei veritatem. Belgæ Interpretes:
**dewelcke groot genoemt worden/ ten
 aensien van haer upterlijcke gedaen-
 te ; soo die in onse oogen valt / ende
 haer uptnemende werkingen.** id est :
*qua magna appellantur respectu sua externa
 speciei , ut illa in oculos nostros incidit , &
 excellentium operationum.* Verba Calvini
 digna sunt consideratu , multumque pro-
 sunt ad totam nostram controversiam. Is
 ad v. 14. cap. 1. Genes. *Tenendum est illud,*
 inquit, **MOSEN NON ACUTE PHILO-
 SOPHARI de occultis mysteriis : sed re-
 ferre qua passim etiam RVDIBVS NO-
 TA sunt, & posita in vulgari usu.** Item ad
 vers. 15. *Iterum repetere opera pretium est,*
quod prius dixi : non hic Philosophicè differi
quantus sit Sol in calo, & quàm magna vel
parva Luna : sed quanta Lux ex ipsis ad
nos perveniat. SENSUS enim nostros hic
compellat, ne donorum Dei, quibus fruimur
cognitio praterfluat. Et ad v. 16. *Hoc inter-*
est, quod Moses populariter scripsit, qua sine
Doctrina & literis omnes idiota communi
sensu percipiunt. illi autem (Astronomi
C 3
puta)

puta) magno labore investigant, quicquid
 humani ingenii acumen assequi potest. Pa-
 reus conformiter satis huic nostræ senten-
 tiæ in hunc locum loquitur: *Luna minores
 sunt stella alia, non quidem REVERA,
 SED APPARENTER.* Nam & corpus
 Lunare majus apparet, quia est astris infi-
 mum, & oculis nostris vicinius, proximum
 Terra, &c. Similiter Piscator in Quæst. i.
 Pentateuchum: *Quo sensu Sol & Luna di-
 cuntur Luminaria magna?* Resp. Sic vo-
 cantur respectu nostri sensus & judicii ocu-
 lorum. Et Alstedius in notis ad Genesim:
*Luna est Luminare magnum non SECUN-
 DVM REM, sed secundum SPECIEM
 duntaxat & virtutem.* Consentientium
 nobiscum in hujus loci interpretatione ag-
 men claudat Polanus, qui in suo syntagma-
 te Theol. lib. 5. cap. 23. sic inquit: *Sol &
 Luna dicuntur luminaria magna, quamvis
 stella fixæ sint longè majores, quantitate Lu-
 na, &c. partim quoad dictam s. opinionem
 communem vulgi, quod de rebus loquitur,
 non ut sunt sed ut videntur esse, & AD
 CVIVS CAPTVM SP. S. EN HIS TA-
 LIBVS SESE ACCOMMODARE DI-
 GNATVR.*

VI. Sed videamus quomodo hunc locum
 nobis eripere conetur Reuius. Is Anale-
 ctorum Theologicorum disp. 47. th. 5. ad
 hunc

hunc locum ita excipit: Imò ex rei veritate (sc. dicitur Luna luminare majus) cum magnitudo non modo de substantia, sed etiam de potentia ac operationibus dicatur Gen. 24, 35. Eccl. 2, 10. Luc. 1, 15. 1 Cor. 13, 13. ita hic intelligendum. additur enim, *luminare majus ad præfecturam diei & luminare minus ad præfecturam noctis. verè ergo notatum Basilio aliisque; magna hæc Luminaria nos posse accipere, non tam aliorum comparatione quàm suo munere. Lenucius p. 177. Novæ suæ Sapientiæ similia exceptionis loco adfert: Distinguo, inquit, magnitudinem; quæ non tantum quantitatis est, sed aliarum quoque rerum; inprimis Virtutis & operationis. Nisi fortè viri magni nomen nisi in gigante non admittas. Luna inter majora Lumina, sed ut lumen, & respectu in Terris operationis. En tibi parvam hanc ereptam: nam ad cetera quæ proferre queas, facilior etiam solutio. His conjungo Jacobi Du Bois Ecclesiastæ Leidensis responsionem, quam putat p. 18. Dialogi sui Theologico-Astronomici: Dico verè ibi respici non ad magnitudinem corporum, sed ad rationem illuminandi, quia majus Lumen præbent in Terra quatenus sunt לְאוֹרֵי luminaria: quod vel ex ipso Mose clarissimè liquet: nam agitur de ea magnitudine, quæ Sol major apparet Lunâ,*

at discus Solis non major apparet disco Luna; sed multò majus prabet nobis Lumen, ac eâ ratione est majus Luminare quam Luna; quæ etiam ob majus lumen multò majus Luminare est, quam vel Venus, vel Iupiter, vel maxima ex stellis prima magnitudinis.

V I I. *Resp.* Non tam facilè cedimus adversariis de hoc loco: nam 1. hæc non pugnant, magnum esse Luminare secundum potentiam & operationem, & secundum apparentiam sensus, uti vidimus hæc ab Interpretibus laudatis conjuncta fuisse, imò inter se bene cohærent, & ab una eademque origine fluunt, quia enim Luna nobis est magis propinqua, ideò & major apparet, & majorem operationem in nos exercere potest. Vtrumque ergò Moses significare voluit, quod majora appareant & respectu magnitudinis & respectu illuminationis, neque posterius sine priori esse potest: Vbi enim major & diffusior lux apparet in ipso corpore lucido, ibi etiam ipsum corpus lucidum majus apparere necessarium puto. 2. vel ex eo apparet, quod sit locutio accommodata ad sensum apparentiam, quia Luna vocatur Luminare & in eodem Ordine cum Sole collocatur, cum tamen non nisi æquivocè Luminare dici possit: quippe tanta, imò major est
diffe-

differentia inter Solem & Lunam, quanta est inter flammam candelæ & lapidem aliquem ejus lumen reflectentem. Trium enim generum sunt corpora in mundo, quædam emittunt Lumen, ut Sol, stella, ignis; quædam transmittunt, ut aër, cælum, vitrum: quædam remittunt, ut omnia corpora opaca, Terra, Luna & reliqui Planetæ. Certum equidem est, Lunam nullam habere lucem insitam, uti apparet satis ex eo, quod tempore Novilunii etiam Tempestate Serenissimâ non conspicua sit, nisi quod aliquando Lumen in ea tenue conspiciatur, quod existimandum est esse à Terra ad Lunam reflexum. Stellis autem fixis lucem insitam competere constat; illa ergo procul dubio in se longè major est, cum quia est propria, tum quia eorum corpora longè sunt majora Lunæ corpore, sed ob maximam à nobis remotionem & distantiam, fit ut illa lux nobis non ita appareat neque oculos nostros tam fortiter feriat. Itaque si absolutè loqui voluisset Scriptura; nullo habito respectu ad sensus nostros & eorum apparentiam, Luna vix luminare dici potuisset, sed id nominis accuratè loquendo tantum stellis fixis & Soli fuisset tribuendum; etsi etiam ea quæ lumen reflectunt, saltem æquivocè inter Luminaria sint recensenda, potiori jure Terra pro Lu-

minari habenda, cum lumen longè majus & certius reflectat quàm Luna, ob magnitudinem majorem. 3. Quando Moses dicit, *Fecit Deus duo illa Luminaria magna*, oppositè ad stellas, indicare voluit ea majora apparere, tum respectu magnitudinis, tum respectu illuminationis, uti ostensum antea: quando autem postea sequentibus verbis: *luminare majus ad præfecturam diei, & luminare minus ad præfecturam noctis*, comparisonem instituit inter ipsa hæc duo Luminaria, quæ oppositè ad stellas absolute magna dixerat, omninò cum tantum majoris & minoris illuminationis respectum habere concedimus. Atque sic du Bois instantiæ suæ satisfactum videbit. Conspicuum itaque est ex dictis lucem majorem & Virtutem Lunæ competere, non absolute, sed tantum secundum quid & respectivè, item secundum apparentiam sensus, non secundum rei veritatem, atque adeò exceptiones has potius sententiam nostram confirmare, quam ut ei obesse queant, parvamque nobis firmam hædere in manibus, quam frustra Lentulus conatus est eripere.

VIII. Act. 27, 27. *Nauta circa medium noctis suspicati sunt, αἰετῶν ἐπιπλεῖν* appropinquare sibi aliquam regionem. Locutio hæc desumpta est à vulgari visus fallacia, quâ fit, ut dum navi vehimur, littora accedere

dere & recedere videantur - - - *terraque urbesque recedunt*. Similiter dicere Solemus iter facientes, da kompt ein berg/ cum tamen non mons veniat, sed nos ad illum accedamus. Sic appropinquantes urbi, ut videre illam possint, dicere consueverunt da kompt diese oder jene Stadt. Ipsa quidem appropinquatio est mutua, quæ fit per imminutionem distantia, quæ extitit inter duo corpora, ob alia corpora interjecta, sed tamen τὸ appropinquare, cum connotet actionem, propriè & accuratè loquendo non potest tribui, nisi ei, in quo est ista actio, non verò alteri. Atque ita propriè loquendo navis appropinquat regioni, non regio navi; dein, cum motus demum iis propriè & ἀκριβῶς tribuatur, quæ simul recedunt ab omnibus corporibus immediatè contiguis, non verò iis, quæ tantum ab uno vel altero recedunt, patet iterum accuratè loquendo navi competere motum, adeoque appropinquationem, non regioni, cum illa ab omnibus corporibus immediatè contiguis simul recedat, non ita regio.

I X. Apostolus Iudas in sua epistola com. 3. de Pseudopropheta dicit, quod sint ἀσέπες πλανήται, *stella erratica*. Erit hic iterum Exemplum formulæ loquendi ab erronea opinione desumptæ, si per planetas intelligamus, corpora ista opaca in æthere

constituta solis lumen ad nos reflectentia, qualia sunt Luna, Mars, Venus, &c. Non enim reverâ errant, cum leges sui motus exactissimè servant, uti ex Astronomia constat, sed Planetæ dicuntur quia secundùm sensuum apparentiam errare videntur. Et sanè nihil impedit, quo minus ita sumamus, quum voluerit Apostolus exprimere istorum hominum inconstantiam & vagabundam Doctrinam, quemadmodum Belgæ interpretes hic nobis consentiunt, apud quos hæc nota reperitur: **Dat is / Planeten / welker loop hoewelse seker is / soo schijnense ons nochtans te dwaalen / om dat haren loop niet eenparig en is met de andere sterzen. Daer by vergelijckt hy hare ongestadigheyt.** quæ verba sic Latinè reddimus: *hoc est, planeta, quorum cursus quamvis sit certus, videntur tamen errare, quia ipsorum cursus non conformis est reliquarum stellarum cursui. Huic comparat ipsorum inconstantiam.* Attamen qui alii Interpretes per planetas intelligunt ignem fatuum, alii stellas cadentes, non multum de hoc loco disputabimus, sufficient reliqui loci adducti.

X. Subjungam nunc aliud exemplum locutionis vulgaris valdè in Scriptura frequentatæ. Sæpissimè illa ita de corde loquitur,

quitur, ut ponat illud vel pro ipsa animâ. Psal. 24, 4. *Innocens manibus & purus corde.* Psal. 84, 4. *Cor meum & caro mea exclamant ad Deum fortem;* vel pro voluntate. Matth. 6, 21. *Vbi fuerit thesaurus vester, ibi erit & cor vestrum;* vel pro cogitationibus, unde Deus dicitur *corda scrutari, & esse νηδοιογώνος;* vel pro sapientia & ejus sede: Proverb. 2, 10. *Cum venerit sapientia in cor tuum.* Prov. 15, 14. *Cor prudentis querit scientiam.* Prov. 7, 7. *Vidi inter fatuos, animadverti inter filios puerum defectu cordis.* In quibus locutionibus est Metonymia subjecti recipientis pro adjuncto, quod Scriptura in iis hanc opinionem supponat, non tantum animæ præcipuam sedem esse in corde, sed etiam intellectum & voluntatem animi potentias in corde radicari. Quamvis autem Peripatetici cum Aristotele Cor pro principali membro habeant, adeoque pro sede animæ præcipuâ, tamen contradicit tota ferè Medicorum Schola, ipsaque ratio sedem animæ præcipuam in Cerebro collocat, cum Cerebro affecto varias passiones contingere animæ videamus, ut amentiam, furorem, &c. at corde malè sese habente, non ideò animam talia opprimant pathemata. Est itaque error vulgi qui postea à Philosophis assumptus, & rationibus quibusdam veritatis speciem ha-

bentibus est stabilitus : nam tales locutiones in omnibus ferè linguis sunt obviæ. Exempla Hebrææ & Græcæ linguæ vidi-
 mus superius in testimoniis ex V. Test. Hebræâ Linguâ , & N. T. Græcâ Linguâ exarato. In Latina lingua homo prudens , sapiens , vocatur *Cordatus* : Sic *Recordari* significat , in mentem aliquid nobis redire. *excordes* & *vecordes* appellantur ii , qui carent intellectu & sapientia : Cic. i. Tusc. Et *Nasica ille prudens , bis Consul , corculum appellatus*. In lingua Gallica *Apprendre par Cœur* significat memoriæ mandare ; *prendre à Cœur* , considerare diligenter ; *de bon cœur* , ex animo ; *il a eu le cœur aux lettres* animum intendit ad studia. In lingua Germanica : *Ein ding zu hertzen nehmen / beherzigen / id est , animo perpendere ; aus guttem hertzen / id est , ex sincero animo ;* ita dicimus : *Was das hertz voll ist / dessen gehet der mundt über / hoc est , quod animo versamur , sæpe locutiones oris produnt.* Possemus nunc subjungere locos Scripturæ , in quibus Terræ quies Soli motus circa terram adscribitur atque ita etiam his exemplis probare , quod Scriptura loquatur ad vulgi opinionem , non semper ad accuratam rei veritatem. Sed quia hi loci sunt controversi , & propius spectant ad alteram nostram dissertationem , hos illi reservabimus.

XI. Sed hic quis nobis occurrere posset dicendo: Probandum tibi fuit, Scripturam loqui cum vulgo erroneo, proferendo complexa falsa: at in multis locis Scripturæ adductis sunt tantum simplices termini ex usu vulgi adhibiti. *Resp.* nulli loci Scripturæ sunt adducti, nisi qui satis probarent, Scripturam loqui aliquando secundum erroneam vulgi opinionem; sed ubi tantum sunt simplices Termini allati ex usu vulgi adhibiti, ibi illi simplices termini ortum suum habuerunt ex falsis complexis & erroneis opinionibus à vulgo assumtis, quemadmodum consideranti patebit, cui & conspicuum fiet locos illos à nobis adductos abundè facere ad sententiæ nostræ probationem. Ita ex. gr. Deut. 30, 4. non dicitur quidem: *Calum habet extremitates*, sed tamen earum mentio fit ex usu vulgi, adeoque simplex hic terminus, *Cali extremitates* fundatur in falso vulgi complexio: *Calum habet extremitates*, ad quod complexum non quidem immediatè Sp. Sanctus locutionem suam accommodat illud ipsum proferendo, sed mediatè, talem proponendo locutionem, quæ complexo falso innitatur. Similiter Iob. 26, 11. non dicitur *Calum habet columnas*, sed tantum ex nominantur ex opinione vulgi: attamen hic terminus simplex *Cali columna* innitatur

tur falso complexo *Calum montibus tanquam Columnis incumbit*, & sic iterum Sp. Sanctus Complexo falso locutionem suam accommodat mediatè. Similes est ratio reliquorum locorum, in quibus termini simplices ex usu vulgi adhibentur. Atq; ita apparet pariter facere ad nostrum scopum loca, in quibus simplices termini ex usu vulgi adhibentur, ac ea in quibus Complexa falsa secundùm vulgi opinionem proferuntur.

XII. Nihil nunc adderemus probationibus nostris evidentissimis, nisi itidem nos accommodare vellemus ad ingenium eorum, qui autoritatibus humanis duci solent, ac vel propterea hanc sententiam rejiciunt, quia putant eam consensui Theologorum adversari. Insimul ut occurramus clamoribus Lentuli, qui quando audit à Defensoribus delationis Terræ circa Solem, ad loca Scripturæ objecta responderi, Scripturam ibi loqui secundum apparentiam sensus & vulgi opinionem, non accuratam rei Veritatem, ita p. 188. suæ sapientiæ insurgit: *naso suspenso videri Scriptura venerationem, munitionem orthodoxorum subruentes esse in ipsorum castris, judicii iniquitate Sacra maculari.* it. p. 177. hanc sententiam non magis novitate quam impiâ arrogantia esse insignem. In istorum ergo gratiam adducam autoritates magni nominis

minis Theologorum, ut ita videant tum veritatem à parte nostra stare, tum etiam consensum Theologorum nobis militare. Plurimi autem jam superius ad partes sunt vocati, quos nunc congregamus. Laudati jam sunt: Chrysoftomus, Calvinus, Maimonides, Rivetus, Pareus, Mercerus, Piscator, Polanus, Alstedius, Belgæ Interpretes, Marloratus, Cartwrightus, Iunius, Musculus, Scultetus, Vrsinus, Theologi Leid. in synopsi purioris Theologiæ, Perkinsius. Adduco nunc aliud Testimonium Parei, quod superioribus adjungo. Is Gen. 1. ad v. 1. quando disquirat, quare Moses rationem nullam fecerit explicitam creationis angelorum, respondet: *Simplicior est ratio Chrysoftomi homil. 2. in Genesin, quam & Basilius attingit Hom. 1. in Hexaëm. Mosén historiam suam ruditati Iudeorum accommodasse. Erant enim homines terreni, tantum SENSIBILIA sapientes.* His Theologis adfocio Reinholdum virum eruditum, qui in Censura librorum Apocryphorum prælect. 90. p. 1103. ita inquit: *Animadvertendum est, ut in Sacris Scripturis attribuuntur rerum nomina, rerum imaginibus, ita etiam in actibus verba accipi solere non ex VERITATE, SED EX OPINIONE,* ubi etiam consentientem citat Aben Ezræ in Exod. 20. Et paulo post:

Appa-

Apparet ex circumstantiis Sacra Scriptura, rectè ab eo (sc. Aben Ezræ) esse observatum, non rei VERITATEM, SED OPINIONEM à Scriptura esse spectatam, cum dicitur Saul intellexisse, quod esset Samuel, quia opinabatur eum esse. Cum hoc conjungo Glassium Theologum Lutheranum, qui Rhet. sacrâ p. 62. statuit esse Metonymiam adjuncti, quando opinio hominum pro ipsa re ponitur, quam sic porro declarat: Rei denominatio fit quandoque ab externo adjuncta opinionis hominum. Alii ita: In Sacris literis res sæpè nominatur & describitur, uti est φαινομόριος ἢ κατὰ δόξαν, non κατὰ τὸ εἶναι ἔ ἀλήθειαν, seu qualis hominibus VIDETVR ESSE, NON QUALIS EST IN SUA NATVRA. Exempla quædam ex ipso hausimus, & uberius declaravimus. Claudat Agmen Finckius, Professor dum viveret Giessensis, qui in Centuria Canonum Theologorum hunc facit quartum: In Scriptura Sacra sæpè res describitur, ut est φαινομόριος, ἔ κατὰ δόξαν κατὰ τὸ εἶναι. Cum his ergo omnibus viris doctis sibi negotium fore sciat, qui porro hanc nostram sententiam, tam evidenter ostensam absurditatibus onerare perget.

CAPUT V.

Objectiones quædam huic nostræ assertioni oppositæ refutantur.

I. **V**ideamus nunc objectiones & absurda, quæ hanc doctrinam evidentissimè à nobis demonstratam premere videntur. Primò ergò sic objici posse videtur: Si Scriptura non loquitur semper ex rei Veritate, sed aliquando ex opinione vulgi erroneâ: E. aliquando Scriptura falsum docebit, quod utique est absurdum cogitare, à Deo enim utpote summè Bono & Vero omnis fraus & deceptio est aliena.

II. *Resp.* Nos facilè hanc absurditatem dexterâ explicatione declinabimus: negamus autem connexionem majoris: consequens enim non sequitur ex illo Antecedente, sed hoc tantum: E. non emendat locutiones vulgares eas mutando in accuratas, & sic fundamenta istarum locutionum vulgarium non refutat; vel: Ergo de eo loquitur Scriptura, quod est falsum, illudque in medio relinquit, quorum neutrum est absurdum, atque neutrum Scriptura tenetur, imò si prius faceret crucem figeret animis plebejis, quibus talia incredibilia viderentur: ex. gr. *quod Luna sit minor quavis stellâ fixâ, quod Terra non sit corpus*

*corpus maximum, imò Cali respectu puncti insensibilis habeat rationem, cum sensus ipsos videantur aliud docere, nec possit præjudicium eximi istud, nisi per accuratissimas demonstrationes, quarum isti non sunt capaces, nec satis præparati ad illas percipiendas. Quæ ergò supra art. 6. c. 2. vidimus de versione 70 Interpretum ex Riveto & Voetio, ea etiam hîc applicari possunt. Et sanè rectè faciunt Concionatores & prudenter, si Scripturæ exemplum sequentes in Concionibus suis vulgo sese accommodent. Ita enim ex. gr. de Terra debent loqui, tanquam de maximo aliquo corpore, cum tamen illa respectu Cæli puncti tantùm habeat rationem, quod coram vulgo dicere *απεροδιόνοια* foret. Ita possunt sæpè Concionatores suas adhortationes derivare ex opinione vulgi, dicendo ex. gr. *Deo obedit mare, cum dicit: Confiste; Deo obedit Terra, cum dicit: Aperi os tuum & deglube impios; Deo obediunt montes, cum eos transponit: Quare ergo vos homines rationales essetis tam immorigeri? &c.* cum propriè & accuratè loquendo obedientia non possit attribui, nisi Creaturis rationalibus, & reverâ Communis sit error, quo omnibus rebus communis quidam sensus & appetitus attribuitur. Simili modo in aliis fieri potest.*

III. 2. Quemadmodum in Visionibus Ecstaticis aliud videtur & narratur, aliud intelligitur, ex. gr. videtur senex sedens in throno excelso &c. & intelligitur Deus iudex terræ, non tamen propterea dicendum in talibus visionibus falsitatem hære: ita etiam Sp. S. ubi cum vulgo loquitur, aliud verbis efferre videtur, nempe prout res apparet, aliud intelligit, prout res reverâ se habet. Et sic is, cui rei veritas est cognita, etiam Sp. S. loquendi formulis vulgaribus utentem, intelliget; nec tamen alii, qui cum vulgo sentit & errat, is error oberit salutis.

IV. 3. Communis est distinctio inter locutiones vulgares sive exotericas, & acroamaticas, inter probationes didascalicas & dialecticas, per quam sæpè multa falsa ab authoribus prolata excusantur, si dicatur, librum in quo hæc vel illa continentur esse exotericum, non acroamaticum, uti videre est apud Peripateticos, qui quando urgentur iis, quæ Aristoteles habet in Problematibus, sæpe confugiunt ad hanc distinctionem, dicendo, librum hunc esse exotericum, non acroamaticum. At cum Scriptura de rebus sensibilibus nolit acroamaticè, sed tantum exotericè agere, non mirum, si & hic sectetur exotericas locutiones, non accuratè veritatem exprimentes.

V. 4. Ne-

V. 4. Necessitas sæpe requirit, ut nobis fit loquendum, prout res apparent, non prout revera sunt, quemadmodum usu venit in Astronomia, quando Astronomis reddendæ sunt causæ apparentiarum & *φανομένων* cælestium. Hæ apparentiæ ortum dederunt his Verbis & formulis, ut dicatur *plenilunium*, *novilunium*: &c. quæ *phases* lunæ appellantur: hæc enim non nisi propter apparentiam sensuum ita appellantur. Hinc est *locus astri verus*, qui etiam vocatur *apparens*, *Eclipsis Solis*, quæ Soli non convenit, sed potius visui nostro. Inde orta est formula loquendi apud Ptolemaicos, ut Cælum dicatur moveri ab Oriente in Occidentem, quod non nisi respectum nostri Horizontis est intelligendum: nam ab altera parte movetur ab Occidente in Orientem. Videatur Clavius in Sphæram de Sacro bosco p. 40. Manifestum itidem talis locutionis exemplum est, quando Apud Astronomos dicitur: *Stellas fixas ingredi Solis radios, item ex iis emergere*, cum tamen neque secundum Copernicum, neque secundum Ptolemæum id stellarum motui, sed vel Terræ vel Solis motui conveniat. Vide sis Repl. Epit. Astronomiæ Copernicanæ lib. 6. part. primâ ab initio. Itaque cum necessitas sæpe requirat, tales locutiones & ne quidem ab Astronomis pos-

possint vitari, multo minus Scripturæ vi-
tio vertendum est, si talibus utatur.

VI. Secundò objici potest: Si Scriptura
aliquando loquitur juxta vulgi erroneam
opinionem, non secundum rei Veritatem:
E. statuendum erit cum Pontificiis, Scri-
pturam esse cereum nasum, qui pro lubitu
possit flecti, & sic facile omnia dicta Scri-
pturæ adversarii poterunt eludere, si liceat
licere: Scripturam ibi ad sententiam vulgi
loqui, non ad rei Veritatem. Eandem Ob-
jectionem urget du Bois p. 14. *Eo modo
agendi semel concesso, nihil tandem certi ex
Scriptura colligi & concludi poterit: imo ne
quidem in materiis fidei; nam si in Physicis
& Astronomicis pro lubitu verba in sese fa-
cilia & propria, ut tropos, vel phrases lo-
quendi nostro modulo accommodatas, ex-
ponere nobis liceat, cur non & in Theologicis
& materiis fidei?*

VII. Resp. Majoris connexio negatur:
quomodo enim hæc cohærent? Scriptura
de iis, quæ non pertinent ad suum institu-
tum, & de quibus incidenter agit, loquitur
non semper ex rei veritate: Ergo etiam de
aliis quæ ad ipsius Scopum pertinent, & de
quibus ex professo tractat. De rebus autem
fidei, quin ex professo sit agendum Scri-
pturæ, nullus Christianus dubitare potest,
cum & Scriptura hoc ubique testetur, & re-
rum

rum credendarum natura id requirat: quippe quæ ex rationis lumine cognosci non queant: An verò æqualis est dignitas materialium fidei & rerum Physicarum? non dicet utique du Bois. Ergo si Scriptura non lit accuratè de his loqui, quod non sint tanti momenti, ut ob ea turbentur imperiti à rebus fidei avertantur, non est idem colligendum de materiis fidei. 2. de rebus fidei nulla ratione præsumi potest, Scripturam loqui secundum Vulgi errores, cur sensibus non cognoscantur, adeoque præjudiciis sensuum non sint obnoxia, imo non quidem in hominum mentes venire possunt, nullo prævio lumine revelationis, ut pote excedentes activitatis sphaeram luminis naturalis. 3. quod si Ethnici & *id est* *id est* Scripturæ circa illas erroneas foveantur opiniones, eas eximere est Scripturæ, cui fit ejus iste scopus, ut tradat credenda, non itidem ea, quæ de rebus naturalibus cur errore cogitantur. 4. non pro lubitu exposuimus, per istum tropum quo opinio & apparentia rei pro ipsa re ponitur, loca adducta, uti diligens lector ex sensus genuini educatione à nobis instituta poterit perspicere: Sed etiam loca Astronomica similiter exponenda esse ex dissertatione annexa conspicuum fiet.

VIII. Inst. At etiam superius sunt al
lat

lata exempla, ubi de rebus fidei loquitur Scriptura ex opinione vulgi, ut in locutionibus anthropopathicis, item testimoniis Scripturæ de rebus practicis & moralibus sermonem facientibus. *Resp.* Nullus locus adductus est, in quo Scriptura articulum aliquem fidei sola revelatione cognoscendum, secundum errorem vulgi explicuerit. Nam Dei natura & attributa non tantum fide cognoscuntur, sed etiam ex Lumine Rationis percipi possunt, & conceptus illi tum ex Lumine rationis possunt corrigi, tum etiam alibi in Scriptura fuerunt emendati. Reliqua Scripturæ dicta, in quibus de rebus moralibus & practicis locutiones vulgares continentur, nullos fidei articulos concernunt uti consideranti patebit.

IX. Sequuntur nunc aliæ Objectiones perpendendæ nobis & refutandæ. Clarissimus Schookius, quia ut supra meminimus in lib. 4. de Scepticismo ferè capite integro 19. hanc assertionem sibi refutandam sumsit, primo sic opponit, quod nobis erit loco tertix objectionis: *Cum Apostolis Christi, & in eorum persona omnibus amantibus Sp. S. hæc promissio facta fuerit Joh. 16. v. 13. Spiritus ille Veritatis dux via vobis erit in omnem Veritatem: quis est, qui existimet citra blasphemiam in*

74 CHRISTOPH. WITTICH.
Sp. S. dici posse, quod suos amanuenses, quotiescunque aut ex professo, aut incidenter de rebus naturalibus verba facturi erant, non erudierit de ipsa Veritate, Sed solummodo monuerit, quid ab errante vulgo statueretur? Similia habet. p. 406. Accommodat quidem Scriptura sese nostro captui & infirmitati, sic tamen ut non desinat esse veritatis Spiritus, quo elogio sanè condecorari non posset, si sic sese demitteret ad nostram infirmitatem, ut cum mentientibus mentiretur, & cum errantibus erraret.

X. Resp. 1. Verba Christi Ioh. 16. v. 13. Sunt intelligenda secundum subjectam materiam, & vox *omnis* secundum illam restringenda: dixerat Christus versu præcedenti, *se habere multa dicenda suis discipulis*: at an illa erant Veritates Physicæ? non utique, sed veritates cælestes de Euangelio Christi, quod debebant annunciare per totum mundum: Illa ergo Sp. S. erat suppleturus, & re ipsa supplevit, habemusque in Scriptis Apostolicis consignata, in quibus rerum naturalium scientificam explicationem non reperimus. Et ita Belgæ Interpretes: **in alle waerhepdt naemelijck die u noodich sal zijn te weten tot uptboeringe van u ampt/ Matth. 28, 19. alsoo dat ghy de selve niet alleen en sult weten/maer oock in het leeren derselve niet en sult**

hon-

homen dwalen : id est , *in omnem veritatem qua vobis scitis erit necessaria ad muneri vestri functionem* , Matth , 28 , 19 . *ita , ut illam non solum sciatis , sed etiam in ea docenda errori non sitis futuri obnoxii.*

2. non ergo est ulla inter hæc connexio : Sp. Sanctus vos ducet in omnem Veritatem cælestem : Ergo ubi incidenter agit de rebus naturalibus , earum nudam Veritatem proponet , nullis involucris opinionum à fallaciis sensuum obtectam. Sed potius quia hic erat Sp. S. scopus , Veritatem cælestem docere non tantum eruditos , sed etiam plebejos homines , de rebus naturalibus vix ullam cognitionem , quam è præjudiciis sensuum hausitam habentes , nullum obstaculum isti cognitioni erat objecturus , per rerum naturalium accuratam explicationem , cujus intelligendæ Vulgus non erat capax futurum , contentus tali rerum naturalium declaratione , qualis à sensibus hauriri videbatur , etiamsi illa non simpliciter *τῶ ἀκριβοῦς* Veritatis esset consentanea , quia talis ad Scopum ipsius sufficiebat.

3. Quare nulla blasphemia in Sp. S. committitur , cum non negetur , id Sp. S. potuisse , sed tantum asseratur , id illum pro singulari sapientia noluisse , uti superius ex Calvino & Pareo vidimus. 4. Nihil veritati Sp. S. detrahitur per nostram asser-

tionem ; non enim , ut cap. primo notavimus , etſi cum Vulgo loquatur , etiam cum eo ſentit , nec errat cum errantibus , ſed tantum errores hos in medio relinquit , ſeſe ſapienter illis accommodando. 5. Nec dicendus eſt cum mentientibus mentiri. Non enim is mentitur , qui , exempli gratiã , narrationem falſam aſſumeret vulgo creditam , etiamſi ſibi contrarium conſtaret , & ejus occasione aliquid ſcopo ſuo conveniens proponeret ; ſed qui talem narrationem proferret , ut illam credendam hominibus perſuaderet : ita etiam Sp. Sanctus dum aſſumit tales errores vulgi , nec eos probat nec rationibus confirmat , ſed tantum ſimpliciter ſcopo ſuo conformiter adhibet , mentiri non eſt dicendus. In omni mendacio intentio deceptionis eſſe debet , quod hic dici non poteſt : neque enim ad iſtas opiniones vulgi verba ſua accommodat , ut eas iis , qui non ſunt imbuti perſuadeat , ſed tantum ut præoccupatis talibus opinionibus non eximat , ne ab his quæ ad ſalutem iis ſunt neceſſaria credenda evertat.

XI. Secundo loco porro Dn. Schookius objicit , eritque nobis objectio quarta : *Si ſtatuendum ſit , Sp. Sanctum de rebus naturalibus loqui ex mente vulgi , aut non potuerit ſuos erudire de veritate rerum natura-*

turalium, aut si potuerit, noluit. At neutrum dici potest. Prius si statuatur, desinit Sp. Sanctus esse verus Deus, eo ipso, quod non sit omniscius, & omnipotens. Posterius autem adversatur Titulo Consolatoris, quem passim in Scriptura fert: nam ut pra invidia (absit dicto blasphemia) videri posset nobis subduxisse, quod ad naturalia, veritatis patefactionem; sic eo ipso desinit esse Consolator, quod menti ad Veritatem anhelanti, videatur destinato voluisse crucem figere.

XII. Resp. 1. Hoc dilemma nos non stringit, aperta enim est adhuc via, qua sine omni violentia facile possimus evadere. Concedimus libenter, potuisse Sp. Sanctum quam accuratissime enucleare naturam rerum naturalium. Quis enim verè Christianus hoc audeat negare? cum enim ab illo res omnes habeant existentiam & essentiam, eas utique cognovit, etiam antequam essent, in suis æternis ideis, secundum quas eas in tempore produxit: Et qui fieri posset, ut Sp. Sanctus, qui author est omnis luminis & dator omnis scientiæ, ipse quædam ignoraret? 2. Dicimus itaque Sp. Sanctum noluisse per Scripturas nos erudire de rebus naturalibus quoad ipsarum naturam interiorem, & attributa; cum & ad illarum rerum intelligentiam hominibus Lumen naturæ concesserit, ad quod cui

vacet attendere, is possit exinde sufficientem cognitionem naturæ rerum haurire, dummodo eo rectè utatur; & noluerit turbare mentes rudiorum, ne dicere possent altiora hæc esse captu suo, uti superius ex Calvino & Pareo didicimus. 3. Non ergo propterea vel titulus Consolatoris Sp. Sancto subtrahendus, vel invidiæ nota ipsi inurenda. Quid enim quæso Consolationis ad homines redit, siue putent Terram moveri, siue Cælum; (nisi forte dicas, ut joco utar, Si putent Terram quiescere, metum illis hunc eximi, ne fortè unà cum Terra in cælum ruant) siue sciant stellas majoris esse quantitatis, & lucem quoque majorem in se habere, quam Lunam, siue contrarium existiment. Est equidem Sp. Sanctus Consolator, sed hoc suo officio fungitur, dum mentes miseras Sensu iræ divinæ dejectas erigit, ipsis dicendo: *Confide fili mi, remissa sunt tibi peccata tua;* dum molestias, quæ ipsis in hac Terra sunt exhauriendæ, lenit spe & expectatione Vitæ æternæ, ex cujus consideratione erumpunt cum Paulo in has voces: *Reor, minime pares esse præsentis temporis passiones gloria in nobis revelandæ;* dum luctantes cum metu, ne iterum excidant sua salute, certos reddit, *nihil esse, quod possit eos separare à dilectione Dei, quæ est in Christo Iesu.* His

& similibus modis Sp. Sanctus officio Consolatoris fungitur. Inst. *At menti ad Veritatem anhelanti crucem destinato videbitur figere voluisse. Resp.* verum equidem est, quod omnes homines naturaliter scire desiderent, sed hoc desiderium in his vel illis variè restringitur, dum vident se ad scientiam non nisi multo sudore & vigiliis pervenire posse, quas sustinere vel nolunt, & vel etiam non possunt, propter corporis vel mentis imbecillitatem, curam rei familiaris, aliasque causas, ut non multum sint solliciti, quâ fiat, quod magnes trahat ferrum, quæ causa æstus marini, unde falsedo maris oriatur &c. imo vix unquam de iis cogitationem suscipiant, aliis negotiis impediti: quod si tamen in quibusdam remaneat desiderium, ut in omnibus reperitur saltem generale desiderium cognoscendi viam salutis, illis sufficienter satisficit in Scriptura Sacra; cui vero præterea volupe est opera Dei accuratè cognoscere, ei lumen naturale est concessum; quo si rectè utatur, ut iudicium semper sequatur perceptionem, saltem ab errore potest esse immunis & ad multarum rerum naturalium cognitionem accuratam pervenire.

XIII. Sequitur tertia Dn. Schookii Objectio, quæ nobis est quinta: *Sententia hæc*, inquit, *è diametro pugnat cum intentione*

zatione cujuscunque doctoris, abjectissimi quoque, atque è tribu Mechanicorum: quis enim ex omnibus illis, qui non quemcunque ex suis discipulis, saltem nitatur manuducere ad eam Veritatem, quam in arte sua censetur exploratam habere? Secus qui faciunt, invidi, si non malefici haberi debent. Sed si audiantur illi, quos obiter hic notamus, Spiritus Sanctus hac in parte inferior censendus fuerit vilissimo aliquo artifice?

XIV. *Resp.* 1. Si hoc argumentum aliquam Vim habere debeat: E. pariter inferret, debere omnes Veritates Physicas, Mathematicas &c. in Scripturâ doceri, quod quàm absurdum sit, nemo non videt, Si enim Sp. S. debet docere omnem Veritatem, quam censetur exploratam habere, cum omnes habeat exploratissimas, nulla erit, quæ in Scriptura non sit quærenda. Sed si hoc sit intelligendum de Veritate, quæ facit ad scopum artificis & quæ propria est istius artis, quam profitetur: E. cum ad scopum Sp. Sancti sufficiat Veritas Evangelica de reconciliatione gratuita hominis peccatoris coram Deo, & quæ ei sunt connexæ, sufficit illas Veritates à Spiritu S. doceri, quod ab eo fieri quàm plenissimè omnino statuimus: quid vero faciant ad istum Scopum Veritates Physicæ, ex. gr. *Terram moveri, Lunam esse minorem stellis*

lis &c. & cur non sine iis scopum suum obtinere possit, equidem non video. Quemadmodum enim sufficit artifice Mechanico. Si usum instrumentorum in artis exercitio necessariorum discipulo suo monstret: ex gr. fabro ferrario, si usum mallei, incudis, & aliorum instrumentorum, dexteramque eorum applicationem ostendat, etiam si non doceat, quæ sit natura ferri, quænam ejus generatio &c. quamvis etiam sciat forte discipulum erroneas de materia, forma & constitutione instrumentorum fovere opiniones. Ita etiam sufficit Sp. S. Si ostendat, quomodo res naturales nos ducant ad cognitionem Dei, sapientiæ ejus, bonitatis & potentiæ, ad quod sufficit cognitio quæ de iis per sensus haberi potest, quamvis errores quosdam habeat adjunctos. Inst. At dicas: saltem nihil falsi debet tradere. *Resp.* concedo non debere cum docere aliquam falsitatem, quod fieret, si eam confirmaret, ut hominibus persuaderet, quemadmodum facit Sp. Sanctus, quando fidei articulum adstruit, sicut videre est in Paulo ad Romanos probante justificationem per fidem; item 1. Cor. 15. resurrectionem carnis adstruente: at nego propterea eum non posse assumere locutiones vulgares, ab opinione falsa desumptas, iisque incidenter uti: non enim tenetur falsi-

tatem ubique refutare, sed potest eam in medio relinquere, & interim cum vulgo loqui, ne ille turbetur, sed rem quam principaliter Scriptura tractat, intelligere queat. 2. Non ergo inferior erit censendus Sp. Sanctus hac in parte quovis vilissimo artifice, cum Veritates Cælestes, quæ propriæ sunt istius artis, voce artis generaliter accepta, quam in Scriptura Sacra tradit, sufficientissime, dexterrimè & sapientissimè explicet, ita ut in illa explicatione nihil possit desiderari; de rebus naturalibus etiam tantum delibet, quantum opus est ad salutarem rerum divinarum cognitionem.

XV. Pergit Vir doctissimus objicere, quæ in nostra enumeratione est Objectio sexta: *Quod scriptum censeretur purissimum, atque ab omnibus sordibus navisque defacatum, in eo non debet notari quid falsi, aut quod serviat corroborando errori. Sed talis est Scriptura. Consequentia est certissima. Quis enim Scriptum illud purum & defacatum esse censeat, in quo sive studio ipsius Autoris, sive per imprudentiam ejusdem, sive quacunque alia ratione errores aliqui commissi notantur? Minor vero ex pluribus Scripturae textibus probari potest: ex quibus hi præcipui Ps. 12. v. 7. *Dicta Jehova dicta pura; argentum purgatum in castro lectissimo Terra.* Ps. 19. v. 9. *Præceptum Jehova**

Iehova purum, illustrans oculos. Proverb. 39. v. 5. Totus Sermo Dei purgatissimus est. 1 Pet. 2. v. 2. Lac Sermonis sincerum. Apoc. 19. v. 9. Verba Dei vera sunt. Necessum ergo periculosa sententia patroni, quod major propositio invicti sit roboris in dubium vocent assumptionem, ac pariter ipsius Scriptura infallibilem Authoritatem.

XVI. *Resp. 1.* Purum variis modis accipi potest: est enim mundum sive quod à sordibus corporis est liberum; 2. purum est, in quo nihil est heterogenei admixtum, quod non sit ejusdem naturæ specificæ cum eo, cui puritas tribuitur. Sic aurum & argentum vocantur pura, non tantum, si nullas habeant scorias, sed etiam, si non sint colliquata cum aliis metallis. 3. purum accipi potest pro vero, cui nulla est admixta falsitas; 4. pro sancto, cui nullum Vitium, nulla macula adhæret. 5. pro simplici, nudo: ut purus homo, qui non est Deus. Prior ex his significationibus Scripturæ applicari non potest: secunda significatione Scriptura est pura, quatenus sola Dei Verba à Deo revelata proponit, nihilque traditionum vel commentorum humanorum habet admixti: tertia significatio etiam locum habet, quia nihil, quod in ea traditur & docetur, credendumque proponitur, est falsum, sed pura pura veritas:

de quarta significatione res est certa; sanctissima est Scriptura, à Deo quippe Sanctissimo & fonte omnis sanctitatis profecta: quinta item significatio applicari scripturæ potest, quatenus est Verbum solius Dei, non hominum. Disquirendum itaque restat, *num ad Puritatem Scripturæ requiratur, ut non proponatur lingua aliqua Vulgari, in qua sunt multa locutiones Vulgares à communi loquendi usu desumptæ, erroneis opinionibus innitentes, à sensuum præjudiciis plerumque haustis? aut si proponatur lingua Vulgari, an saltem omnes tales locutiones evitari debeant, imo ubi occasio fert in contrarium sermo vertendus, errorque vulgaris notandus & refutandus?* Nos dicimus, hoc modo nihil quicquam puritati Scripturæ decedere: Si enim sic quicquam decederet Puritati Scripturæ, non fuisset illa exaranda lingua aliqua vulgari recepta, qualis Hebræa & Græca & quævis aliæ: multas enim esse locutiones Vulgares in Hebræa & Græca lingua nimis quam clarum est, & superius ex Junio ad Deut. 3. didicimus Scripturam V. T. loqui, quemadmodum *Hebrai loquuntur populariter*. Invenienda ergo fuisset nova lingua, in qua voces accuratissime rebus responderent, omnesque vulgares locutiones fuissent exterminatæ. Sed à quo intellecta fuisset?

set ? saltem vulgus fidelium , cujus tamen usui est tradita vix quicquam in ea præfecisset. Si vero debuisset semper , ubi occasio ferret loco locutionum vulgarium usurpare accuratas & errores vulgares refutare , major perturbatio fuisset orta , quam si Scriptores N. T. à versione vulgata 70 in omnibus debuissent recedere , per quam causam à Riveto & Voetio Apostolicum hoc factum defensum fuisse , superius cap. 2. art. 6. vidimus , quemadmodum hoc jam aliquoties monuimus. Distinguiamus ergo hîc res enunciatas & modum enunciandi. Res enunciatae in Scriptura à Deo nobis credendae & faciendae propositae , sunt purum Dei verbum. Modum enunciandi etiam quod attinet ipsarum linguarum originalium respectu , eatenus etiam Scriptura est verbum Dei , quatenus omnia & singula Verba censemus à Sp. Sancto esse inspirata : sed si illum modum enunciandi consideres cum respectu formularum loquendi , dicimus Scripturam Sacram hic fuisse usam formulis loquendi receptis , etsi inniterentur opinionibus erroneis , & eo sensu non esse purum Dei verbum , si spectes tantum Dei naturam , quomodo ab ipso proficisci potuerit & debuerit conformiter divinæ naturæ , si forte Angelis tantum loqui voluisset , cum se accommodare

voluerit ad hominum naturam, quibuscumque ipsi esset negotium. Sed absolutè loquendo hoc nihil de puritate decerpit; si enim Concionatorum Verba dicantur purum Dei Verbum, quatenus consentiunt cum Sacra Scripturâ, etiamsi modus proponendi plane sit humanus, multo magis purum Dei Verbum dici potest id, quod tum quoad res enunciatas, tum quoad modum enunciandi à Deo est profectum, quamvis locutionibus utatur vulgaribus, quæ commode evitari non possunt. Major itaque Objectionis propositæ, quæ invicti habetur roboris, hoc modo limitata non procedit: Si Scriptura habet quasdam locutiones Vulgares ab errore desumptas, quem non refutat, eoque refutato veritati convenienter loquitur: E. non est pura. Ostendimus enim hoc Scripturæ puritati nihil detrudere.

XVII. 2. Quod si speciatim loca allata consideremus, videbimus ea parum ad rem facere Psal. 12. v. 6. præcedente, Dominum ipsum induxerat dicentem: se jam surrecturum & populo suo vastato & afflicto salutem allaturum; id versu 7. confirmat, ostendendo Verbo Dei omni dubitatione rejectâ, quam firmissime ac securissime esse credendum & innitendum. Sermo est ergo de Veritate promissionum divinarum, unde non sequitur Verbum Dei in locu-

locutionibus de rebus naturalibus & aliis nullam formulam Vulgarem errori Vulgi innitentem adhibere debere. Ps. 19. v. 9. ostenditur ex Verbo Dei regulam Vitæ posse hauriri, ut non opus sit commentis & figmentis humanis, cui non adversatur, si Verbum Dei circa alia loquatur populariter & ex Vulgi opinione. Proverb. 30, 5. quia præcedenti versu ostensum fuerat sapientiam & viam ad salutem cognitu esse difficilem, hoc versu remedium huic difficultati docetur esse paratum per Verbum Dei, quod sit purum & immaculatum & ab omnibus commentis liberum; atque adeo exinde nihil magis contra nos infertur, quam ex præcedenti loco, Similiter 1 Pet. 2, 2. nihil aliud indigitatur, quam, si velimus augeri & crescere incremento Spirituali, nos non alio nutrimento debere uti, quam Verbo Dei ab omnibus humanos commentis sejuncto. Apoc. 20. 9. dicitur, quod verba illa præcedentia, quibus vocatis ad Cœnam spirituales salus promittitur, sint vera, & firma, ut tutò quis iis inniti possit, & ad Cœnam illam spirituales sine metu accedere. Cui veritati nihil deccedit, etiamsi Verbum Dei per occasionem in declaratione istius vocationis & salutis, quæ continetur in toto Canone V. & N. Testamenti, aliquando incidat in locutiones vul-

vulgares atque adeò minus accuratas, quemadmodum satis ostensum in responsionibus nostris ad Objectionem primam.

XVIII. Quintam tandem objectionem his verbis proponit, quæ inter nostras septimum obtinet locum: *Si quid tribui mereatur sententia, quam recentiores quidam mordicus tuentur in thesi, quasi, sed pro hypothesis Pythagoreo-Copernicanâ, vicerint Valentiniani Marcionita, Basilidiani, Anabaptista, Weigeliani & quotquot negant Christum Dei filium veram humanam naturam assumpsisse, siquidem, ut libro proximo videbimus jam olim Marcion dicere solet carnem & ea quæ sunt hominis Christo in Scripturâ tribui duntaxat secundum externam speciem. Homogenea sunt his, quæ habet du Bois p. 14. quando sic inquit: Marcion ejusque affecta negabant Christum fuisse verum hominem, & eum hominem vocatum volebant, quia videbatur homo, non quod reverâ talis esset. Nemo nostrum non abhorret ab illo modo interpretandi S. Literas. At quomodo possibile est tutari Orthodoxam S. Scripturæ interpretationem, contra illos, aliosque similis farina hæreticos, nisi fundamentum jam positum, de non recedendo à proprio Verborum sensu, absque necessaria ratione firmiter retineamus? Et quis tandem absurdita-*
tum

tum finis quæve porta hæresibus quibuscunque non aperietur.

XIX. *Resp.* Non ita facilem concedimus his hæreticis victoriam ; neque enim in Majori ulla connexio Antecedentis cum consequente ob magnam diversitatem dogmatum fidei & naturæ : nam 1. de Christo ejusque natura humana agit Scriptura non incidenter , sed ex instituto, estque illa doctrina propria Scripturæ , cum directè faciat ad salutem , illam ergo accuratè in Scriptura explicari , negari non debet : at de rebus naturalibus agit incidenter , non ut earum naturam explicet , cum hæc ad salutem non requiratur , sed ut per earum cognitionem quamvis *παχυλὴν* sive crassam nos ad Dei & divinarum rerum cognitionem deducat. Adeoque 2. non tantum semel Scriptura carnis & ossium Christi mentionem facit , sed ejus conceptionem , nativitatem , educationem , conversationem diuturnam cum hominibus ; ejus partes , animam & corpus , proprietates humanas &c. tam accuratè describit , ut hæc omnia attentè consideranti mente à Sp. Sancto illuminatâ , non possit talis hæretica cogitatio in mentem venire. 3. in Exemplis quæ nos de rebus naturalibus adduximus vel sanior Philosophia ostendit , vel etiam ipsa Scriptura aliis in locis, non posse hæc

hæc accipi secundum rei Veritatem, uti exempla allata consideranti patebit, adeoque satis necessaria tum est ratio a proprio Verborum sensu recedendi; at nunquam isti hæretici vel ex Sana Philosophiâ, vel ex aliis Scripturæ locis ostendent, non posse Christo competere veram naturam humanam. Imò Philosophia sana supponens ea, quæ Scriptura de Christo tradit, ut, cum dicitur, quod nobis esse similis quoad omnia debuerit, excepto peccato, elicit & concludit: Christo ergo veram naturam humanam, corpus finitum, locale & circumscriptum competere. Et ut summa omnia complectar: A dogmatibus Phisicis & Philosophicis ad dogmata fidei & salutis argumentari non licet, quasi de iisdem eodem modo agere & loqui Scriptura deberet.

C A P V T V I.

*Alia quedam Objectiones discutiuntur
& refutantur.*

I. **L**oco Objectionis octavæ consideremus verba Dn. Schookii quæ habet 406. *Verum quidem est, per Scripturam nos à rebus inanibus ad celestia & perennia invitari, interim tamen propterea non debuit loqui de rebus naturalibus cum errante vulgo: sic enim ostenderet sese delictari*

ctari rebus inanibus. Quid enim errore vulgi inanius censeari potest.

II. *Resp.* 1. Scriptura Sacra descendendo ad captum vulgi, ita ut etiam secundum ipsius opinionem erroneam loquatur, non propterea ostendit se delectari rebus inanibus, sed tantum se eò usque etiam velle demittere, ut, quemadmodum pater cum suis infantibus loquitur & balbutit, etsi sciat istas formulas loquendi infantium non quadrare ad veritatem, ita pariter nobiscum balbutire velito. 2. is qui se alterius accommodat infirmitati, non propterea ista infirmitate delectatur, sed eam quidem vult mutata, si fieri posset. Sic Deus quia alia media concessit, per quæ error circa res naturales tolli possit, lumen nempe naturæ, quo si quis rectè utatur certum est non futurum erroribus obnoxium, eo ipso velle censendus est, ut errores circa res naturales quatenus sunt quædam imperfectiones tollerentur. attamen quia talis imperfectio, talis error salutis non obest, non vult eum per Scripturam tollere, quod aliàs procul dubio esset facturum, sed tamen propterea non gaudet, non delectatur ei, sed fert, tolerat. Et quemadmodum Deus ferendo divortium, & certas formulas ei præscribendo, videbatur condescendisse Iudæorum duritiei, ita hic loquendo cum
vulgo

vulgo ejus ruditati sese accommodasse dicendus est; at inde vel divortio vel ruditate & erroribus eum delecta tum fuisse non censendum. Sic Deus etiam tollere potest peccatum, an vero quia non tollit censendus est eo delectari. Inst. At dicas: Sic etiam confirmaret errorem. *Resp.* ad hoc responsum peti potest ex primæ Objectionis refutatione; nam etsi loquatur Scriptura cum Vulgo, eam tamen cum eo sentire dici non debet.

III. Atque sic objectionibus Cl. Schookii est satisfactum, nunc restat ut ad alias quasdam Objectiones respondeamus; & sic huic quæstioni finem imponamus. Nona ergo objectio ex Vallesio depromi talis posse videtur: *Si Scriptura de rebus naturalibus loqueretur ex vulgi opinione: E. videretur velle nos celare rerum naturalium cognitionem: At nulla est causa ob quam debeat celare, E.*

IV. *Resp.* Hoc tantum colligi ex nostra sententia potest, quia Scriptura de rebus naturalibus loquitur non accuratè, sed secundum vulgi opinionem erroneam, nolle Deum, ut ex Scriptura petamus earum rerum explicationem, non vero velle Deum eas nobis absolutè esse incognitas, nam ad eas inquirendas lumen naturæ concessit, uti jam sæpe est ingeminatum. Causæ etiam,

etiam, ob quas eas in Scriptura nolit explicare, jam sunt datæ, quod accurata earum explicatio non conveniret, auditoribus promiscuis Scripturæ, quorum imbecillitas eas non caperet, quique facile turbarentur, si in Scriptura reperirent, quæ tam manifeste pugnarent cum sensuum præjudiciis, quæ ipsi habent pro Veritatibus per lumen naturæ cognitis.

V. Huic subjungamus Objectionem decimam ex Revii Verbis, Stat. p. 47. desumptam: *Si Scriptura loquatur aliquando ex opinione erronea vulgi, Ergo nemo certus erit, an non ea quæ de Cali & Terra creatione &c. docentur, sint ejusdem natura.*

VI. Resp. Regula per quam quis scire possit, ubi Scriptura loquatur ex rei Veritate aliquoties est data, nimirum, quod ubi agit de propriis dogmatibus, de dogmatibus fidei & salutis, loquatur non secundum opinionem Vulgi, sed veritatem rei nudam, in quantum ea nobis ad salutem cognitu est necessaria, nobis explicet, aut saltem quod in uno loco accommodando se ad nostram imbecillitatem intellectus protulerat, id alio in loco accuratius declaret. Articulus verò de Creatione est articulus fidei, præsertim si modum & Circumstantias spectes: quamvis enim ex Lumine naturæ possit colligi, Deum esse
Crea-

Creatorem, quia cognoscitur, ut Independens & ut conferens omnem perfectionem omnibus Entibus, tamen quomodo creaverit omnia & quando &c. debet ex Scriptura cognosci. 2. absurdum foret dicere Scripturam de Creatione loqui, secundum vulgi opinionem, quandoquidem nullus homo creationi interfuit, ut præjudiciis sensuum circa eam nullus esse potuerit locus. 3. nec de Creatione vulgus citra Scripturam solet cogitare, unde præjudiciis non potest esse locus, sed de Luna, Sole, altitudine Cæli & similibus cogitare solet, inque istis cogitationibus sequi ductum sensuum & secundum illos judicia formare.

VII. Objectio undecima peti potest ex verbis Lentuli Novæ Sapientiæ p. 84. *Hanc sententiam vel ad Dei contemptum, vel ad purioris Religionis negationem stadium aperire.*

VIII. *Resp.* Nullum est periculum, nam res fidei semper excepimus, in iisque Scripturam hominibus Veritatem nudam, quantum ea ad salutem cognitu est necessaria proponere dicimus, ut quod in uno loco obscurius est dictum, vel ubi Scriptura sese ad intellectum infirmiorum accommodavit, in altero plenius nihilominus explicetur. Scimus puriorem Religionem non aliunde petendam, quam ex revelatione;

ne ; illam autem posse haberi sine accurata rerum naturalium cognitione æque novimus.

IX. Tandem colophonem imponemus huic Quæstioni per refutationem Objectionis duodecimæ ex Verbis Lentuli Novæ sap. p. 177. desumptæ. *Sententiam nostram insignem esse non magis novitate, quàm impia arrogantia.*

X. Resp. 1. Quod ad novitatem attinet, sciendum est à novitate non debere alicui sententiæ præjudicium creari, nisi eadem opera omnia quæ homines sentiunt de rebus quibuscunque velimus rejicere, omnia enim hæc aliquo tempore fuerunt nova, tum nempe quando primum inventa sunt : & per talem ratiocinationem omnia quæ habet Aristoteles contra veterum Philosophorum placita ab ejus sequacibus essent rejicienda. Id quod nunc est novum, aliquando fiet antiquum, & quod est antiquum, aliquando novum fuerit necesse est.

2. Si spectes Lumen naturale menti hominis inditum, illud satis est antiquum, sed cum per illud aliqua Veritas eruitur, ea quidem, quatenus tum demum detegitur, nova dici potest, sed tamen quoniam est Veritas, antiqua sat est, utpote quæ ab æterno in mente Dei fuerit.

3. quemadmodum novas Terras detexisse gloriosum est,
& Ve-

& Vesputio Columbo & aliis insignis gloria inde accessit; ita novas Veritates detegere procul dubio, si rem ipsam spectes, gloria & laude est dignum, quamvis ab invidis antiquariis, qui verentur, ut ipsi tandem cum suis veteramentis exhibilandi sint, dente Theomino rodatur. Sic novas veritates in Mathesi detexisse quovis tempore fuit gloriosum: Sic ex Scriptura novas observationes depromsisse multis in laudem cessit, qui etiam librorum titulos his Epithetis condecorare non erubuerunt, uti patet ex. gr. ex libello d'Espagne, qui inscribitur *Nouvelles observations sur le symbole de la Foy*, & similibus. 4. an vero ea sententia pro nova sit habenda, quæ calculo tot Theologorum nititur, uti suo loco est demonstratum, judicent lectores: quamquam non diffiteor his hominibus videri novam, ut & multa alia, quæ ab ipsis non sunt cognita, sed nos hoc illorum iudicium parum curamus. 5. Quomodo verò impia arrogantia hæc sententia sit insignis, ostendat si possit Lentulus. Nihil in eo impietatis, uti patet ex Objectionum superiorum refutatione, nihil arrogantiae, si afferas id quod ipsa res docet, firmisque rationibus comprobes, nisi forte nimis magna sit arrogantia ab istis Patronis Veritatis scilicet in omnia alia abire. Hæc sunt quæ ex Len-

tuli

tuli Novâ Sapientiâ à me tanquam Objectiones contra hanc sententiam erui potuerunt, reliqua meræ sunt Rhetoricationes, nihilque continent, nisi quod in præcedentibus responsionibus jam satis est refutatum.

CAPUT VII.

Argumentis aliquot probatur Physicam ex Sacris Literis non esse hauriendam.

I. **H**Is ita discussis, & stabilitâ nostrâ sententiâ, quod Scriptura sæpissimè de rebus naturalibus loquatur secundum erroneam vulgi opinionem, non secundum accuratam rei Veritatem, aditus nobis est factus ad alterius quæstionis discussionem: *An ex Scriptura possit peti cognitio rerum naturalium, ut integra Physica ex ea sit educenda?* Nos negativam tenemus firmatam sequentibus argumentis, & ab Objectionibus contrariis liberatam.

II. Primum argumentum ex hæctenus disputatis facile necti potest: Si enim Scriptura, ubi incidit in sermonem de rebus naturalibus loquitur de iis non uti sunt, sed ut apparent, & plerumque vulgi opinionem potius sequitur, quam accuratam rei veritatem. E. frustra eris si ex ea velis Physicam

ficam accuratam & demonstrativam scientiam educere. Antecedens hæctenus à nobis tum argumentis, tum exemplis & testimoniis Scripturæ abunde est probatum.

III. Secundum argumentum petimus à fine Scripturæ. Fines Scripturæ in ipsa Scriptura nobis recensentur 2 Tim. 3, 16, 17. *Tota Scriptura divinitus est inspirata, & utilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad disciplinam in Iustitia: Ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum perfecte instructus.* Deut. 6, 1, 2. *Hoc est præceptum, statuta, judiciaque illa, quæ præcipit Iehova Deus vester, ut doceam vos, ut exerceatis ea in terra; ut timeas Iehovam Deum tuum observando omnia statuta eius & præcepta eius, quæ ego præcipio tibi,* Rom. 15, 4. *Quæ ante scripta sunt, ad nostram doctrinam ante scripta sunt, ut per tolerantiam & consolationem Scripturarum spem habeamus.* Ioh. 20. 31. *Hæc autem scripta sunt, ut credatis Iesum esse Christum illum filium Dei, & ut credentes vitam habeatis per nomen eius.* Omnes autem Fines Scripturæ secundum ductum loci 2 Tim. 3. referri possunt ad hos quatuor: ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad disciplinam in Iustitia. Vtilis est autem Scriptura ad doctrinam non quamvis, sed explicantibus Belgis, quæ est de capitibus Chri-

Christianæ Religionis, ad redargutionem errorum in fide, ad correctionem Vitæ & morum pravorum, ad disciplinam in Libertate ostendendo, quid justum & injustum, honestum & turpe sit. Nullibi autem invenimus finem Scripturæ esse instructionem in cognitione Philosophiæ Naturalis. Neque etiam Theologi quando fines Scripturæ recensent, unquam inter eos referunt cognitionem & Sapientiam Philosophicam. Cum autem Finis mediis præscribat ordinem & mensuram, æquum est, ut hæc si sint adæquata non latiora nec angustiora. Ergo existimandum est à Scriptura etiam non alia præscribi media, quam quæ ad cognitionem salutarem sunt appropriata, & sine quibus illa obtineri non possit. Verum enim verò tantum abest, ut æstimemus sine explicatione naturæ rerum populum suum Scripturam obtinere non posse, ut certum sit potius sufficere *πυκνότερα* & crassiorum rerum naturalium explicationem, qualis per sensus & experientiam haberi potest. Sufficit si Scriptura nos *salvantes reddat ad salutem*, 2 Tim. 3, 15. Non Sapientes in rebus Physicis: Sufficit, si per eam perfectus reddatur *homo Dei* agens rerum divinarum, etsi homo mundanus vel Philosophus inde parum de rebus naturalibus cognoscat. Adde, Si hic inter alios

esset finis Scripturæ, ut nobis enuclearet
interiorem rerum naturalium essentiam,
futurum, ut si non de omnibus rebus natu-
ralibus in specie ageret, saltem fundamen-
ta talia jaceret & principia poneret, ex qui-
bus opera artificum omnia erui possent,
quod fieri nullibi videmus.

I V. Sed hic audias obstrepentem Re-
vium stat. Suxæ p. 321. *Hoc argumentum,*
inquit, præsupponit, vel de natura nihil agi
in Scriptura, quod falsum est, vel qua in
ea de rebus naturalibus non pertinere ad
doctrinam &c. quod itidem falsum est, vi-
de Pl. 8, 19, 104. Rom. 1. & infinita alia
loca, qua contrarium evincunt.

V. Resp. I. Quò tendat hoc argumen-
tum liquet satis ex præcedentibus, eò ni-
mirum, ut ex mediorum ad Finem pro-
portione manifestum fiat, non quærendam
in Scriptura rerum Physicarum naturam
accuratè explicatam, sed ei, cui curæ sunt
hæc Sacra, aliis principiis innitendum. Non
autem negamus de natura vel rebus natu-
ralibus agi in Scripturis, dummodo nobis
concedatur, id fieri tantum incidenter &
παχυλῶς, non ἀκριβῶς, & ex instituto; e-
quidem modo, ut quantum de rerum na-
tura sensus externi & experientia docent
id à Scriptura assumatur, sive ea sensuum
apparentia cum veritate congruat, sive a

ea recedat. 2. quando Scriptura docet finem suum inter alios esse doctrinam, intelligit utique Doctrinam non quamvis, sed salutarem, sed illam quæ est de Articulis fidei, uti superius ex Belgis interpretibus didicimus, unde benè inferimus, cum nullius alterius finis mentio fiat, quam istorum quatuor de quibus 2 Tim. 3. ejus ergo finem non esse Doctrinam Physicam; quamvis autem faciles largiamur cognitionem rerum naturalium eatenus ad Doctrinam salutarem prodesse, quatenus ex iis cognoscentur existentia Dei, potentia, sapientia, bonitas, &c. ad id tamen sufficit cognitio qualiscunque, qualem etiam Vulgus obtinet, cum liber naturæ pateat plebejis juxta ac eruditis, quamvis fatear multo uberiora exempla cognoscendæ divinæ potentiæ, Sapientiæ, & bonitatis &c. reperiri in rerum natura ab iis, qui per lumen naturæ eam habent accuratius cognitam, quàm ab illis, qui ultra vulgarem cognitionem non ascenderunt. Hic autem commodùm notanda Verba Riveti in Ifagoge ad Scripturam Sacram p. 49.

Dum Scriptura versatur præcipuè circa ea, quæ gratiam, & gloriam æternam spectant, cognitionem omnem Philosophicam ipsa sibi substernit, eaque rerum naturis tantum submit, quantum opus est ad fabricandum Speculum,

102 CHRISTOPH. WITTICH.
*culum, per quod divina oculis nostris quam-
damtenus repræsentantur.*

VI. Cl. Schookius similiter ad hoc ar-
gumentum excipit p. 405. *Quamvis non
diffitendum sit, primarium Scriptura Sacra
Scopum esse, ut nobis viam monstraret ad vi-
tam æternam; hic tamen principalis finis
non excludit alios minus principales. Cum
enim hæc ipsa variis in locis res naturales,
earumque seriam meditationem nobis pro-
ponat, ut objective nos excitent ad Deum
laudandum, quis dubitare auserit, quin de
his ipsis rebus veras assertiones proponat,
quarum subsidio rerum naturalium cog-
nitionem acquirere queamus. Item p. 406. Ve-
ra explicatio rerum naturalium à Spiritu
Sancto in Scriptura proposita nequaquam a-
vertit fideles à primario Scriptura Scopis, sed
illa eos ipsos convenienter ad eundem scopum
dirigere potest.*

VII. Resp. 1. Nec primarium, nec se-
cundarium Scripturae finem esse reddere
hominem eruditum in Physicis ostensum.
2. etsi Scriptura per res naturales velit nos
excitari ad Deum laudandum, tamen non
propterea cognitio accurata rerum natu-
ralium inter fines Scripturae reponenda est;
& ad id sufficit cognitio Vulgaris, aut si
quis velit plura argumenta habere Dei lau-
dandi illi accuratorem rerum naturalium

cognitionem è libro naturæ petere licebit, uti etiam art. 5. vidimus. 3. non dicimus, quod ipsa vera explicatio rerum naturalium homines fideles avertat à primario Scripturæ Scopo per se & sua natura, sed tamen existimamus cum Theologis supra visis, facile fieri potuisse, ut rudiores turbarentur, si in Scriptura de rebus naturalibus tam subtilia reperissent captum suum excedentia, vel etiam sensuum præjudiciis contraria.

VIII. Danæus etiam Phys. Christianæ parte prima, cap. 2. excipit contra hoc nostrum argumentum, dicendo: *Nonne ab iisdem istis Theologia & Ethica Philosophiæ pars toto genere discernuntur? Et tamen quis eorum tam temerarius erit, qui Ethicæ, eamque verissimam & universam Sacra Scriptura tradi negare audeat? Ergo distincti artium & tractationum fines non obstant, quo minus eadem Sacra Scriptura iisdemque literis & Physicæ illa universalis & Theologia sit comprehensa, quia & ipsa Physicæ quodammodo Theologiæ pars est, illique subservit.*

IX. Resp. 1. Ita quidem vulgo obtinet, ut Ethica diversa tradatur à Theologia practica, quodam rectè fiat, non est hujus loci prolixius disputare. Amesius tamen lib. 2. Medullæ Theologiæ cap. 2. ab illa

vulgata sententia recedit, statuens non aliam debere dari Virtutum disciplinam, quàm ipsam Theologiam. Nec ab ejus sententia ratio abludit. Certum quippe est, non nisi gradibus differre virtutes morales ita dictas à Virtutibus Christianis; at gradus non mutat Speciem, uti fert vulgata sententia. Et an non absurdum disciplinarum distinctionem ex modo tradendi aliquid perfectè vel imperfectè eruere? quis unquam audivit Physicam aliquam imperfectè explicatam esse aliam specie disciplinam à Physica perfectè explicata? quin ergo hîc lux major extinguit minorem, gradus perfectior absorbet imperfectiorem, & quemadmodum in vita æterna Fides mutabitur in Visionem; ita exorta Euangeliû Luce, id quod imperfectum ex lacunis Ethnicorum de Virtutibus moralibus est haustum, per illud perfectum absorbitur, inque illud transmutatur. Itaque Sic Darnæi exceptio sponte sua collabascit, unde & diversitatis ratio apparet inter Physicam & Ethicam, quod Scripturæ finis sit mores nostros secundum normam legis divinæ informare, unde moralia præcepta perfectissima tradit, non vero rerum naturalium essentiam enodare, uti ostensum. 2. qui verò volunt distinctas esse Ethicam & Theologiam practicam disciplinas, illi à

di-

diversitate Principiorum limites iis ponunt, nimirum, ut Ethica tantum tradat illas regulas morum, quæ à reliquiis luminis naturalis possunt erui, sed Theologia practica eas, quas divina revelatio præscribit. Ergo secundum hanc sententiam Scriptura non traderet Ethicam, sed Theologiam practicam tantum, adeoque nec hæc ex parte allata exceptio nobis obest.

X. Tandem etiam ad exceptionem du Bois aliquid est respondendum: Ita autem ille p. 9, & 10. *Apostolus ibi agit de rebus creditu & actu necessariis ad salutem, & de fundamentis fidei salvifica: ad qua Scripturam sufficientissimam esse nemo Orthodoxus negat, sed non negat Apostolus textum Biblicum habere usum præter illa necessaria. Quid? annon habemus multa Historica, Chronologica, Physica, aliaque qua citra salutis dispendium ignorari possunt? an ergo propterea poterunt illa floccifieri, vel argumenta inde deducta rejici? Verum Christianum decet testimonia Sacra in omni materia arripere ut verissima; & doctrinam suam ad ea formare?*

XI. Resp. 1. Si Apostolus agit ibi de rebus creditu & actu necessariis ad salutem, nec possit aliquid amplius à Scriptura exigi, uti certum est, cum per horum traditionem muneri suo satisfecerit: Ergo non

est, quod in ea quæramus rerum naturalium explicationem accuratam, quemadmodum superius recte intulimus, at inde non negamus quin agat de rebus naturalibus, Sed incidenter & prout apparent. Quemadmodum enim, etsi Apostoli usi fuerunt versione 70. etiam ibi, ubi ab Hebræo textu recessit, inferri non potest, Apostolos errores illos istius versionis approbasse, ita cum circa res naturales sit par ratio, etiam præsumendum est simili modo Scripturam sese accommodasse. 2. non negamus etiam Scripturam agere de historicis & Chronologicis, sed illa quamvis non pertineant ad essentiam fidei, tamen faciunt ad ejus amplitudinem, defensionem & explicationem. Si etiam quædam historica & Chronologica, quæ ad fidei amplitudinem non faciunt, sint in Scriptura, de iis agit etiam tantum incidenter. Quod autem incidenter agens de rebus naturalibus, non semper sequatur accuratam Veritatem, inde existit, quod homines per sensus varia præjudicia de iis hauserint, quæ non habent pro natura notis: at non ita est comparatum cum rebus historicis, ubi si homines forte falsi aliquid habeant præconceptum, id fundatum est in autoritate humana, cui cum videant opponi autoritatem divinam, possunt ab eo deflectere.

Imo

Imo amplius dicam: Si aliquid in historicis fuerit, quod communiter ab hominibus pro vero esset receptum & firmiter radicatum, dummodo illud non pugnet cum fide, etiam hic Sp. Sanctum pro sua sapientia se hominibus errantibus accommodaturum fuisse, si non potuisset sine magna turbatione simpliciorum contrarium doceri, simili modo, quo vidimus supra, Apostolos condescendisse hominibus in usurpanda versione minus correctâ.

XII. Sequitur tertium nostrum argumentum. Sed non tantum non docet Scriptura, finem suum esse doctrinam rerum naturalium, verumetiam ita in solidum doctrinam salutis sibi vendicat, ut non quærendam in se dicat sapientiam humanam sive Philosophiam. Considerentur ea quæ Paulus habet 1 Cor. 1, 22, 23. *Quandoquidem & Iudæi signum petunt, & Græci sapientiam quarunt: Nos autem predicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem offendiculum, Græcis vero stultitiam.* Item 1 Cor. 2, 6, 7. *Sapientiam vero loquimur inter adultos, sapientiam autem non seculi hujus, neque principum seculi hujus, quæ abolentur: sed loquimur sapientiam Dei in mysterio. Et v. 12. Nos vero non Spiritum mundi accepimus, sed Spiritum, qui est ex Deo, ut sciamus: qua Deus est nobis grati-*

*ficatus. Sapientiam mundi vocat eam, quæ homines seculi naturali perspicacia in rebus mundanis theoreticis vel practicis excellere possunt, cujusmodi Sapientes Græci præsertim jactabat Thaletem. Solonem, Socratem, &c. verba sunt Parei in hunc locum. Illam Sapientiam quærebant Græci, utpote apud quos illis temporibus studium Philosophiæ florebat. Illa per Spiritum mundi hoc est rationem naturalem sive Spiritum naturalis intelligentiæ, qui communiter hominibus est concessus, poterat reperiri. Hanc Sapientiam dicit se non tradere, Græcos eam apud se vel in suis dictis non reperire, ideoque frustra ibi quæsituros, negat se Sapientiam mundi docere, sed eam quæ est in mysterio, quam mundus naturali ratione indagare non potest. Hinc est, quod omnia quæ in Scripturis ad Christum referantur, quemadmodum testatur Augustinus super Ps. 71. ita dicens, *Ad illum* (Sc. Christum) *omnia, quæ divinitus Scripta sunt referuntur.* Cum itaque expresse testetur Scriptura, se non docere sapientiam humanam, sapientiam mundi, sed Christum crucifixum, omniaque ad ipsum referri, quis non videt, multum falli eos, qui contra mentem & protestationem Scripturæ, ex ea sapientiam humanam, Philosophiam naturalem volunt educere?*

Exc.

Exc. At dicas, eatenus saltem doceri, quatenus ad Christi cognitionem juvant. *Resp.* juvant ad cognitionem existentiae Dei & attributorum divinatorum, sed parum admodum ad Christi Mediatoris & Salvatoris notitiam, & sufficit ad illud cognitio crassior & minus accurata, uti saepius jam dictum.

XIII. Quartum argumentum inde petimus, quod Deus ab illis, quos ornaverat sapientia humana & cognitione Philosophica, nihil voluerit ad hanc rem spectans consignari. Patet id 1. exemplo Moïsis de quo legimus Act. 7, 22. *Et eruditus fuit Moïses omni sapientia Ægyptiorum.* Erant ii tum temporis Philosophiae Antistites, unde & in Græciam est translata. Quare nullum dubium esse potest, quin Moïses in signem habuerit rerum naturalium cognitionem. Is tamen cum Creationis opus describit, ubi occasio erat de istis Creaturis & operibus Dei subtiliter differendi, earumque interiores naturas & essentias explicandi, breviter tantum recenset earum præcipuas species, omnia uno capite absolvens, omittens etiam ea, quæ sensibus non erant obvia, unde factum, ut Angelorum Creationis disertis verbis non meminerit: nec etiam metallorum, gemmarum & aliorum in Visceribus Terræ reconditorum mentionem ullam fecerit, abunde se suo

scopo satisfecisse statuens, si omnia illa quæ in oculos hominum incurrunt, ostenderit à Deo creata & producta fuisse. Contra vero quam prolixus est in eis, quæ ad Ecclesiam ejusque administrationem spectabant describendis! ibi non unum caput sufficit, sed ferè omnia Capita Exodi posteriora à 25. ad 40. inclusive, exceptis 32, 33, 34. eo collimant, ut tabernaculi constructio & Cultus Levitici administratio plenè quoad omnes partes explicentur. Aliorum Scriptorum sacrorum similis est ratio: Vnde vel cæco patere potest, non quærendam in Scriptura Sacra Physicam vel Philosophiam, quæ præcipuè à Mose his Sacris erudito, occasione tam egregia data, per Operum Creationis descriptionem, debuisset explicari, Si Deus librum Scripturæ huic rei voluisset destinatum. Sententiæ meæ accinit Pareus in Gen. cap. 1. v. 1. jam supra visus cap. 4. art. 10. Is ubi inquit, cur Moses Angelorum creationis expresse non meminerit, rejectis causis ab aliis allatis, inquit: *Simplicior est ratio Chrysostomi homilia 2. in Genesin, quam & Basiliius attingit Hom. 1. in Hexaem. Mosen historiam suam ruditati Iudaorum attemperasse. Erant enim homines terreni, tantum sensibilia sapientes. Tantum igitur sensibilibus Dei operum descriptionem Moses aperte*

apertè prosequi voluit, quorum contemplatione ac sensu ad intellectum sublimiorum rerum, & ad ipsius invisibilis Dei conditoris agnitionem populus quasi infans eveheretur, omiſſa doctrina de caeleſtium Spirituum formatione, qua captum ejus longe ſuperatura videbatur, & quam ſatis ei fuit obſcure per nomina Cali & Calorum exercitus quaſi per tranſennam oſtendi. Conſentit Calvinus, qui comment. in Gen. c. 1. v. 14. Tenendum eſt illud, Moſen non acute philoſophari de occultis myſteriis, ſed referre, qua etiam rudibus nota ſunt, & poſita in Vulgari uſu. Et ad v. 16. Moſes populariter ſcripſit, qua ſine DOCTRINA ET LITERIS omnes idiota COMMUNI SENSU percipiunt; Et paulo poſt. Nec Moſes ſane ab eo ſtudio (Aſtronomico puta) retrahere nos voluit, cum omiſit, qua ſunt artis propria. Sed quia non minus indoctis & rudibus, quam doctis ordinatus erat magiſter, non aliter partes ſuas potuit implere, quàm ſi ſe demitteret ad craſſam iſtam rationem. Si de rebus vulgo ignotis locutus foret, cauſſari poterant idiota altiora hac eſſe captu ſuo. Denique cum hic Spiritus Dei promiſcuam omnibus Scholam aperiat, non mirum eſt, ſi ea maximè delingat, qua poſſunt ab omnibus intelligi.

XIV. Excipit hic Danæus; Simpliciter
qui-

quidem Moses, Sed vere: nudè, Sed rectè: populariter, sed sincere tradit, quæ sunt nobis de Mundo, ejus partibus præcipuis; rerum causis & effectis credenda & tenenda & docenda inter homines. Ingenuè etiam fateor, ad nostri sensus captum Mosem se attemperasse: nego tamen, quod illi ajunt, propterea ad rei veritatem illum nec collimasse nec attendisse: fuit enim illi propositum facile, nudè & verè illa scribere.

XV. Resp. Facilis est ad illa responsio. Nam 1. quod dicit, Sincerè tradidisse, quæ sunt nobis de mundo, ejus partibus præcipuis, rerum causis & effectis credenda &c. admittimus, sed inde colligimus, quia de præcipuis: E. non de omnibus: & quia de rerum causis externis tantum, nempe de Deo agit: E non de interiori eorum formatione textura & constitutione, adeoque quærenda in Scriptura rerum omnium Causa Prima, Universalis & Remota, Sed non ideo Causa Secunda, Particularis & Proxima omnium rerum naturalium, proprietatum & effectuum; atque ita manet nostrum argumentum firmum & immotum. 2. an verò rerum Veritas cum sensuum apparentia semper consistat, & an non etiam Moses alicubi hanc potius quam illam attenderit, suo loco visum.

XVI. Patet 2. Minoris Propositionis

præ-

præcedentis argumenti veritas ex Daniele, de quo legimus Dan. 1, 17. *quod Deus illi dederit notitiam & intelligentiam in omnibus literis & sapientia & v. 4. quod fuerit institutus literis & lingua Chaldeorum.* Noluit tamen is in libro Prophetiæ suæ istius sapientiæ, Chaldaicæ quæ in cognitione Philosophiæ præcipuam partem consistebat, specimina edere, neque de rerum naturalium interiori constitutione & essentia differere, ut ostenderet, hæc ex disciplina humana non divina debere hauriri.

XVII. Quintum argumentum: Mo- sen itaque & Danielelem, ut sapientiæ suæ Philosophicæ specimina ederent, Deum noluisse vidimus. At quid de Salomone dicemus, quem Scriptura à sapientia præ omnibus hominibus 1. Reg. commendat; Hic vero ne quidem voluit Deus, ut ea quæ de rebus naturalibus differuerat, procul dubio egregia & rerum naturam accuratius explicantia, quam ab aliis factum fuerat, conservarentur, sed ea intercidere est passus. Ita enim legimus 1. Reg. 4, 33. *Elocutus est etiam de plantis, à cedro quæ in Libano usque ad Hyssopum, quæ prodit è pariete: denique elocutus est de jumentis, & de Volucris, & de reptilibus, & de piscibus.* Nec tamen vel vestigium eorum invenitur, cum

cum contra Providentia Dei in conservandis iis, quæ ad Salutem nobis sunt necessaria ubivis eluceat. Nonne ergo hoc factio tacite quasi Deus significare voluit, naturæ Lumine nos in harum rerum indagatione contentos esse debere, & frustra agere, si naturas rerum ex Scriptura cognoscere velimus, cum ea quæ de his optime nos potuissent instruxisse, permiserit interire?

XV III. Argumentum Sextum. Sed ex ipsa re tandem desumamus Specimina quædam eorum, quæ Contrariæ Sententiæ Patroni de rerum Physicarum natura in Scriptura se putant reperire. Et Vallesius quidem, ubi Scriptura mentionem aliquam rerum naturalium injicit, occasionem inde sumet de rebus naturalibus disserendi, & quidem ex Lumine Naturali, adeò ut scriptura vix aliter utatur ac Catalogo rerum naturalium, uti patebit ei qui eum voluerit conferre. Similem fere viam insistit Danæus, quamvis videatur ulterius procedere, & velle probationem desumere ex Scriptura de rerum naturalium constitutione & causis. Sed ipse modus procedendi, qui ab ipso servatur, satis ostendit eum non rectam viam instituisse, quæ ad Physicæ cognitionem ducat. Nam primo quidem concedit, multarum rerum Scripturam ne quidem meminisse: *Cometarum*, inquit,

Lam-

Lampadum, Doliorum, Chasmatum Cali, Caprarum saltantium & aliorum ejus modi meteororum igneorum, qua nonnunquam in hac expansione (qua sub Calo Luna est) apparent, nusquam meminit Scriptura, quibus & multa alia annecti possent, de variis animalium, plantarum speciebus &c. quæ inter res naturales sunt referenda, & suam habent singularem naturam. E. saltem non potest haberi ex scriptura perfecta rerum naturalium cognitio. Et nisi ille ipse Danæus subsidium à ratione & Scriptis Philosophicis petiisset, multo pauciora potuisset dicere de rebus naturalibus, quam dixit, & multa quæ ex locis Scripturæ obscuris elicere voluit, elicere non tentasset, nisi antea Philosophiæ cognitione imbutus fuisset. Quænam etiam ex Scripturis causæ dari possunt Iridis & aliorum meteororum, præter eas de quibus ipsa experientia testatur! Quam causam Scriptura assignat albedinis nivis? Vbi demonstratur Tonitrus causa proxima? quænam causa recensetur stellarum scintillationis? quid de Lunæ & Solis Eclipsi è Scriptura depromi potest, ad causarum intelligentiam faciens, ut taceam alia sexcenta. 2. de Principio quidem rerum omnium externo, Deo, sive omnium rerum causa Efficiente Prima & Universali Scripturam agere non diffite-

mur, & eatenus ejus cognitionem prodesse nosmet ipsi afferimus, sed non potest Danaus, nec quisquam alius ex Scriptura ostendere Materiam Primam & Formas substantiales vel Elementa esse rerum omnium Principia, ex quibus componantur & in quæ resolvantur, quæ tamen pro Principiis vulgo habentur, alia etiam veriora Principia rerum interna à Scriptura doceri non videmus. 3. multo minus ex Scriptura potest proferre demonstrationes, quomodo, vel ex vulgaribus Peripateticorum Principiis proprietates & effectus rerum naturalium orientur, vel ex aliis Principiis solidioribus. 4. Crasse admodum Danaus philosophatur, ubi se ex scripturis philosophari putat. Sic Tract. 1. f. 8. ex Eph. 5. 13. Lucem definit ab effectu; *Lux est qua omnia manifestat*: at ipse hanc definitionem corrigit postea, vel hoc facto suo testatus eam non fuisse accuratam. Sed nec prior nec posterior definitio multum facit ad Lucis naturam explicandam, de qua Risnerus Opt. lib. 1. th. 13. conqueritur eam esse valde abstrusam, idem ferens judicium de colorum natura ejusdem lib. th. 36. *Videtur coloris natura non plus esse comprehensibilis intellectui, quam lux fuit ipsa, causaque tam obscura & difficiles, quam est color ipse in promptu adspectuque*

manifestus. Nec tamen de Colorum natura quicquam Scriptura docet. Ita Tract. 2. cap. 9. Aërem fere in nihilum redigit, nitens (uti putat) Scriptura, aut saltem non pro corpore distincto ab Aqua & Terra habet. Plura similia annotare poterit, cui ejus Physicam perlegere vacabit. 5. multa quæ ex Scriptura probare conatur, talia sunt, ut à quovis Vulgari tantum notitia prædico cognosci possint per experientiam. Ita quando probare vult nubes elevari ex terra & mari ex Ier. 4. 13. *Ecce tanquam nubes ascendit* & 1 Reg. 18, 44. *Fuitque septima vice, ut diceret, ecce nubes parva sicut vola hominis ascendit à mari*, nihil præstat, nisi quod à quovis per experientiam cognosci potest: nam quod nubes ita eleventur ex aqua ad oculum patere potest, uti ex posteriori loco apparet. 6. multa ex Scripturis elicere conatur, quæ revera non sequuntur, ex. gr. quando ex locis obscuris & metaphoricis Iobi vult aliquid educere. Sic ex cap. 36, 32. vult probare ex pugna duarum nubium oriri fulmen, qui valde ambiguus est locus, & planè Metaphoricus. Verba ita habent: *Manibus obtexit lucem, & interdicit ipsi propter intercedentem*. Ex cap. 38. 30. *Vt perfusio sit fermentanda terra, ut conglutinentur gleba*, probare conatur, ex pulvere terræ generari

nerari lapides, cum nihil aliud indigitetur, quam pluvia cadente pulverem terræ in glebas colligi, quemadmodum consideranti patet, & Belgæ etiam interpretantur. Similiter ex Jer. 31, 35. *Sic ait Iehova qui disponit Solem ad Lucem interdiu, statuta Luna & Stellarum ad Lucem noctu, & Iesch. 30, 26. Et erit Lux ipsa Luna sicut Lux Solis, Lux autem Solis erit septupla ut Lux septem dierum,* vult probare stellas habere lucem insitam, quod quamvis de stellis fixis sit verum, quibus tamen fidiculis id ex locis istis extorqueri possit, videre equidem nequeo. Eodem in loco nempe Tract. 4. cap. 27. ex Ezech. 32, 7. demonstrare conatur, Lunam habere Lucem insitam, propriam. Verba Ezechielis ita habent: *Et operiam, cum exstinguam te, calos, atraque reddam stellas eorum: Solem nube operiam, Luna non faciet, ut luceat lux sua.* Fortè ex eo id sequi putat, quia dicitur *Lux sua*; at etiam Lux in speculo & ab ea reflexa dicitur Lux speculi, & à Terra reflexa dicitur Lux Terræ. Ergo & Lux Lunæ dici potest propter modificationem, quam accipit à Luna, quia ab ea reflectitur in Terram. Ps. 48, 8. *Laudate Dominum ignis & grando, nix & exhalatio, ventus turbineus, efficiens Verbum ejus.* Ex his Verbis vult educere divisionem Vaporum, qua

qua alii sunt calidiores & ficciores, alii frigidiores & humidiores. Sed mens Psalmistæ non est, ibi Species vaporum enumerare, sed tantum quædam ex meteoris denominare, quæ ad Laudem Dei hominem incitare debeant. Plura recensere defatigor, & facile posset ostendi, vix quicquam à Danæo esse de natura rei alicujus naturalis ex Scriptura demonstratum. Cui otium est, attente perlegat, & assensum mihi præbebit.

XIX. Ex hisce omnibus patet, se ipsos valdè fallere, qui nescio quem honorem se Scripturæ deferre putant, dum rerum naturalium explicationem exinde deducere conantur. Et hac quidem parte mecum sentit Verulamius, ut argumentum septimum ab authoritate desumptum ad hominem collarii loco addam. Is Novo Organo aph. 65. *Huic vanitati* (nempe qua Theologia Philosophiæ admiscetur) *nonnulli ex modernis summa levitate ita indulserunt, ut in primo capitulo Geneseos & in libro Iob & aliis Scripturis sacris Philosophiam naturalem fundare conati sint; inter viva quarentes mortua.* Et de Augustinis Scientiarum lib. 9. *In interpretandi Scripturam modo soluto duo interveniunt excessus. Alter ejusmodi in Scripturis præsupponit perfectionem, ut & omnis Philosophia ex earum*
fon-

fontibus peti debeat, ac si Philosophia alia quavis res profana esset & ethnica. Hac intemperies in Schola Paracelsi præcipuè, nec non apud alios invaluit. Verum istiusmodi homines non id assequuntur quod volunt: Neque enim honorem, ut putant scripturis deferunt; sed easdem potius deprimunt & polluunt. Calum enim materiatum & Terram, qui in Verbo Dei quasi verit (de quo dictum est, Calum & Terra pertransibunt, Verbum autem meum non pertransibit) is sane transitoria inter aeterna temerè persequitur. Quemadmodum enim Theologiam in Philosophia quarere, perinde est, ac si vivos queras inter mortuos. Ita è contra Philosophiam in Theologia quarere, non aliud est, quàm mortuos quærere inter vivos. Huic conjungo Neufrillium, dum viveret, Philosophum & Medicum Clarissimum, qui ita in Physiologiæ suæ sive Physicæ Generalis præfatione loquitur: Hanc ob causam nonnulli, Scriptura Sacra nobis divinitus revelata autoritate potissimum de rebus naturalibus certi aliquid definiendum esse contendunt: inter quos præcipue est Lambertus Danaus, qui Physicam Christianam ex sola fere Scriptura Sacra collectam & deductam (nempe ex opinione sua, at quam feliciter, à nobis hætenus ostensum) concinnavit. Idem statuunt Otto Cas-

mannus in Prolegomenis Cosmopœia & Vranographia Christiana præmissis, Conradus Aslacus lib. 1. Physica Mosaïca cap. 1. & alii. Et paulo post: Certum tamen est, ejusmodi (scil. de rebus naturalibus) pauca admodum esse, neque eo modo tradita, uti eadem à naturali Philosopho scientiâ certâ atque evidenti comprehendendi debent; & constat Scripturam Sacram nobis longè alio fine à Deo esse traditam, videlicet, ut nos de voluntate divina nostraque salute per Christum obtinenda, erudiat.

CAPUT VIII.

Objectiones in contrarium adductæ solvuntur & refutantur.

I. **I**nitium facimus ab iis, quæ Lentulus Novæ suæ Sapientiæ p. 189. in hoc negotio profert, ad eaque conjuncta breviter respondebimus, tum quia mixtæ sunt exceptiones ad nostra Argumenta Objectionibus, tum quia ex dictis facilè responsum applicari iis potest. Ita autem ille: 1. *Præcipuum Theologiæ opus esse, Dei cognoscendi & colendi, hominisque ad aternitatem beata vita perducendi, præcepta tradere, non negamus. 2. Sed & licere Spiritui Sancto uti argumentis à rebus vel natura vel artis petitis, ad hominem persuadendum, ad con-*

F vincen-

vincendum, nisi velimus cum ratione insanire, fatemur. 3. Deinde cali & Terra Machina & utriusque operationes ad Dei notitiam sine suo deducunt: quare quæ à se, eadem & ex se instrumenta notitiæ divinæ persuadenda generare apta sunt. 4. Quid quod ancilla ministerio uti nemo prohibetur, Quare nec Philosophiâ Theologia. 5. Vel oblectamenti gratiâ, & lectoris in sacrorum librorum evolutione detinendi permissum est Spiritui S. in res in rerum natura contentas excurrere. 6. Tempore quo Moses & cum mox secuti scripsere, nullos apud Hebraeos Philosophiam professos verisimile est. Voluit ergo Deus populum suum, ne crassâ rerum caligine premeretur, de quibusdam natura occultis in Sacris suis admonere, cæteris experientia & senum denunciationi relictis. 7. Nemo Homero poëta & rerum bellicarum scriptori, vitio vertit, geographiæ & aliarum artium fines invasisse. Et hoc antiquissimo operum, quodque Deum ipsum authorem habet, non licebit, quod poëta fabularum conditori licuit? Et paucis interjectis. Age verò in rerum naturalium iudicio ferendo, Deus homines opinioni suæ reliquerit, nec calamum scribentium hæc in parte direxerit. Nullius ergo iudicii fuisse Salomonem statuendum est, cui Deus disertis Verbis Sapientiæ omnes homines excedentis testi-

testimonium ultrò dedit? nec id in populo tantum judicando: sed & in natura obscuritate evolvendâ. 1 Reg. 4. Quid Davidem? Quid Prophetas? fungos ne fuisse & rerum humanarum aut naturalium omniscognitione exutos arbitramur? Prasertim otio abundantes & ingenii sagacitate propter situm locorum & cali temperiem, vel Græcis & Italis, nedum Germanis & Gallis longè præcellentes. Suam igitur vel imperitiam vel iudicii iniquitatem produnt, qui ejus affrictione ne quidem sacra maculare erubescunt.

I I. Resp. 1. Circa primum inter nos convenit. 2. nec negamus secundum: quaeritur tantum an in talibus argumentis à natura desumptis necesse sit, ut Spiritus Sanctus innitatur subtilioribus & accuratioribus effatis Philosophicis à veritate rerum naturalium & interiori earum constitutione derivatis, an verò sufficiat ea superstruere vulgari cognitioni earum, etsi non rarò ea sit erronea? nos posterius asserimus & suo loco probavimus. 3. concedimus itidem per res naturales per Cæli & Terræ Machinam nos deduci ad Dei notitiam, sed vicissim dicimus ad id sufficere cognitionem vulgarem qualis per sensus à quovis haberi potest, quamvis non negemus, quo penitus natura rerum habetur cognita, eò

plura argumenta suppeditari ad potentiam sapientiam & bonitatis divinam cognitionem

4. Nec quartum nobis repugnat. Utatur Theologia Philosophiam ut ancillam, sed propterea non opus est ut vel Scriptura Philosophiam doceat, vel de rebus naturalibus accuratè loquatur. Sed Theologus, qui ex Scriptura fundamenta fidei suae hausit, ex Philosophia Objectionibus Adversariorum, quas specie rationis obvolvunt, satisfaciat, utatur eam ad Illustrandum & similia.

5. Non quaeritur quid promissum sit Spiritui Sancto, sed quid ipse sapienter facere velit. Superius vidimus ex Celeberrimis Theologis, quod nolit rudioribus remoram injicere per ista subtilia Philosophica, quae non intelligant. Ergo nulla esset causa, quare potioem haberet rationem doctorum ut eos oblectet, quam rudiorum, ne eos turbet.

6. De ipso Mose superius vidimus quod ille fuerit eruditus omni Sapientiam Aegyptiorum art. 13. cap. praecedentis. Sed Vir antiquitatis & historiarum, ut sibi videtur, peritissimus ex Iosepho Antiquit. 1. cap. 3. discere potuisset, Sethi posteros duas columnas erexisse alteram lapideam, alteram lateritiam, quibus artes à se inventas inscripserant; Item ex cap. 9. Abrahamum docuisse Aegyptios Astronomiam & Arithmetiam, & sic has artes primo

mò à Chaldæis ad Ægyptios, ab his verò tandem ad Græcos traductas. Simile quid Iosephum Ægyptiis præstitisse verisimile est, eumque esse, quem Diodorus Siculus Hermen vocat, id est interpretem, quem tradit disciplinas apud Ægyptios artesque reperisse. Quod si vel solum Polydorum Virgilium inspexisset, ex eo lib. 1. cap. 16. discere potuisset, Philosophos Græcos Philosophiam à Iudæis accepisse, idque ab Eusebio in II. de præparatione Evangelicâ plenissimè demonstrari. Ex his igitur inter se invicem collatis, quia Philosophia inter sanctos Patriarchas viguerit, à quibus Israelitæ sunt orti, ita ut ab iis demum Ægyptii & per eos aliæ gentes acceperint, quia Græci Philosophi à Iudæis acceperint, ipseque Moses in ea fuerit insignis, colligere debuisset longè verisimilius esse, fuisse, tempore Moÿs, eorumque qui eum secuti sunt, apud Hebræos Philosophiam professos, quàm nullos tales fuisse. Et cum Deus æquè Librum Naturæ & Lumen Naturæ hominibus istorum Temporum ac nobis concessisset, prætereà etiam insignes doctores inter eos excitasset, non opus fuisse, ut arcana Philosophica in Sacris Literis traderet, quæ ad alium scopum dirigebantur, sed sufficere ipsi debuisse, quod media prædicta largitus fuisset. 7. Ad se-

ptimum annoto : neminem hoc Deo vitio
 vertere, si voluisset Philosophiam in Sacris
 Literis tradere, sed tum procul dubio fuisse
 eam demonstraturum longè evidentius per
 causas rerum naturalium interiores, quam
 ab ullo homine fuit factum. Sed antea o-
 stendimus populum rudem facile ab aliis
 credendis potuisse averti, si talia, quorum
 contraria ipse, supponens præjudicia sen-
 suum pro Lumine naturæ, se à naturali ra-
 tione edoctum putasset, sine ulla adjecta
 ratione & demonstratione credenda propo-
 suisset. Dein Salomoni sapientiam non ne-
 gamus, sed ab eo descriptam sapientiam
 non exstare amplius, ostendimus. Nec et-
 iam Davidem & Prophetas destitutos re-
 rum naturalium cognitione fuisse asseri-
 mus, sed illam Sapientiam suam totam
 (quin enim quædam sint sparsim inserta non
 negamus) in Sacras Literas retulisse nega-
 mus, imò sapius de iis populariter & cum
 vulgo fuisse locutos prolixè satis ostendi-
 mus. Ex quibus Lectori judicioso patebit
 utri imperitiam suamve iudicii iniquita-
 tem prodant, num illi, qui ipsâ re edocti
 Scripturam aliquando secundum opinio-
 nem vulgi loqui contendunt, neque Physi-
 cam ex Scriptura petendam concedunt
 num Lentulus, qui sine ullâ ratione eos ar-
 guit macularum sacris Literis affrictarum

III. Sequuntur nunc aliæ Objectiones magis distinctæ & ab invicem separatæ. Prima est Danæi, qui Physicæ Christianæ cap. 3. contra hanc sententiam insurgit, quorum summa huc redit: *Qui est artifex mundi, omniumque in eo creaturarum, ille optimè omnium potest de eo loqui. Quis enim melius de opere suo loqui potest, quàm ipse ejus artifex? Quis melius omnium rerum causas, momenta, effectà existendi modos & tempora quæ fuerint, scit & novit; quàm qui ipse eorum omnium est author & perpetuus Administrator? At Deus est artifex mundi, &c. Ergo ille potius audiendus, quam Philosophi etiam præstantissimo ingenio præditi, cum illi sapè inter se pugnantia & veritati contraria doceant & docuerint.*

IV. Resp. 1. Absit ut Omniscientiam Dei in dubium vocemus, è contrario certissimè persuasi, Deum non tantum harum rerum, quas ipse creavit, rationes habere perspectas, sed etiam omnium possibilium, quæ reverà sunt infinita. Sed non quæritur quid Deus cognoscat, sed tantum quid nobis voluerit in suo verbo revelare? non autem voluisse eum rerum naturalium interiorum naturam ibi explanare, jam ut reor, satis superque demonstratum dedimus.

2. Non præferimus Philosophos, aut eorum philosophemata sacris oraculis, sed

dicimus, eum qui scientiam Physicam acquirere allaborat, eam frustra ex Verbo Dei petere, non ad hanc rem inspirato, neque accuratè & scientificè de rerum natura loquente, sed eam quærere debere per lumen Naturæ, quod Deus in hunc finem menti accendit: neque statuimus debere hominem quorumvis Philosophorum sequi auctoritatem, cum scientiam intendamus acquirere non fidem humanam, sed volumus sapientiæ studiosum attendere ad *ἁγιὰς ἐννοίας*, ad notitias menti insitas, easque cum rebus ipsis conferre, atque ita vel proprio Marte aliquid inde educere, vel alios eductes & demonstrantes audire, quibus tamen assensum non debeat præbere, nisi id quod dixerint, clarè demonstraverint.

V. Secunda Objectio à Danæo in eodem capite profertur & in summam collecta huc redit: Hebr. 11, 3. legimus: *Per fidem intelligimus compactum fuisse mundum verbo Dei. Ergo fide intelligimus mundum atque creaturas, quæ sunt in mundo. Quod si fide: Ergò per Sacram Scripturam: nec enim fides sine illâ esse potest.*

VI. Resp. Plus concluditur, quàm fuit in præmissis. Concedimus libenter, nos fide intelligere compactum fuisse mundum, id est, ex nihilo solo Dei nutu omnia fuisse creata. At an inde inferre licet? Ergo etiam
fide

fide intelligimus omnium rerum interiores naturas, causasque proximas quarumvis proprietatum & effectuum. Rerum itaque existentiam ex Creatione cognoscimus, & res omnes ad Deum tanquam authorem suum referimus, sed essentiam & naturæ interiorē constitutionem aliunde debemus addiscere.

VII. Pergit idem Danæus tertio loco objicere: *Moses ille, qui Dei jussu & præcepto mundi hujus & originis rerum omnium præclaram illam & verè admirabilem historiam conscripsit, aut vanus erit, aut mendax, si Physica cognitio Scripturæ Sacra non continetur. Quid enim aliud agit, quàm ut ortum rerum, earumque vires, naturas & effecta, id est, Physicam brevissimè quidem, sed tamen verissimè & ordine applicet?*

VIII. Resp. 1. Quodnam Mosis fuerit institutum superius vidimus 2. concedimus ex Mose historiam Creationis esse petendam, ab eoque discendum, quænam sit omnium Rerum Prima Causa & Universalis, & eâtenus Scripturam ad Physicæ cognitionem prodesse largimur, sed cum præter hæc multa alia, causæ nimirum particulares proprietatum omnium & effectuum, cognoscenda sint ei, qui Physici nomen vult ferre, quorum explicatio in Scriptura

non habetur, uti ostensum, illa certè aliunde, id est ex lumine naturali sunt petenda.

3. Si Physicam in concreto sumas pro compendio aliquo Physico, qualia multa habentur, in quo non contineatur, nisi quidam rerum naturalium Catalogus, cum paucis quibusdam descriptionibus potius quàm definitionibus, quibus quædam etiam divisiones sint conjunctæ, possumus concedere, quod Moses Physicam explicet Ordine. Sed si Physica sumatur in abstracto, pro certa & indubia scientia proprietatum & effectuum per causas proximas & immediatas, uti à nobis sumitur & in hac quæstione sumi debet, negamus eam apud Moysen reperiri.

IX. Quarto loco profert dictum Proverb. 8. cap. 22. & seq. *ubi omnia per Sapientiam Dei & condita esse, & postea per eandem, ut sunt condita, dicuntur conservari.*

X. *Resp.* Filium Dei substantialem five Essentialem Dei Sapientiam æquè nosse ac Patrem rerum omnium naturas, easque intimè habere perspectas, nulli dubitamus. At eum in Scripturam hanc Sapientiam retulisse, in eaque res naturales accuratissimè explicasse magnum est postulatum, quod nondum vidimus probatum.

XI. Quintò opponit loca Apocrypha Ecclesia-

clefastici 42, 17. & libri Sapientiae 7, 22. Sed in loco Ecclesiastici non dicitur, quod Deus Sanctos ex Scriptura erudiverit, de rebus naturalibus, sed tantum quod fecerit eos enarrare mirabilia sua, quod utique nobis non obest. In libro Sapientiae verò docetur tantum, quod Sapientiae insit Spiritus intelligens, sanctus, &c. at quid hoc confirmet sententiam oppositam, non apparet.

XII. Tandem sexto loco objicit auctoritates Irenæi, Basilii, Ambrosii, Chrysostomi & Tertulliani. Sed *Resp.* breviter 1. nos quidem ante hac usi fuimus auctoritate, sed non aliter, ac argumento ad hominem, quod sciamus illos cum quibus nobis est negotium auctoritate duci; sed quia ipsimet parum tribuimus auctoritati humanæ, cui videmus refragari lumen naturæ quod sequimur, argumentum tale apud nos non est magni ponderis. 2. Patres in citatis locis à Danæo docent necessarium esse, ut ex Scriptura Creationis cognitionem hauriamus, item ut ex illa cognoscamus Causam Mundi efficientem supremam, ejusque Finem ultimum; ostendunt itidem mundum non ex ulla præexistente materia esse creatum, sed non docent rerum naturalium cognitionem quoad Causas internas, proximas, interiorumque constitutio-

132 CHRISTOPH. WITTICH.
nem & similia adeoque Physicam scientiam
ex Scriptura hauriri posse.

XIII. Aliæ nunc sequuntur Objectio-
nes. Sit ergo septima: Si Physica non est
ex Scriptura petenda E. nullus usus erit
Physicæ in Theologia. Atqui est usus qui-
dam uti ferè omnes concedunt. E.

XIV. *Resp.* 1. Majoris Connexio est
nulla. Similiter enim possem inferre: Si
Physica non est petenda ex Ethica: E. Phy-
sicæ nullus est in Ethica usus, cum tamen
cognitio subjecti Ethicæ, hominis ab ea in-
formandi aliquâtenus prærequiratur, ut &
affectuum, uti sunt passiones quædam natu-
rales. Etsi itaque Theologia Physicam non
doceat, ejus tamen cognitionem præsup-
ponit in aliquibus, saltem in generalibus:
ex. gr. ut cognoscamus differentiam natu-
ræ corporeæ & spiritualis à qua distinctio-
ne Christus argumentatus est, quando se
discipulis conspiciendum obtulit. At potest
Theologiæ cognitio consistere cum igno-
rantia circa particularia & deceptione sen-
sus circa illa: ex. gr. Terræ motum igno-
rare quis potest, & tamen bonus esse Theo-
logus. 2. non quidem est cognitio Physi-
cæ Necessaria ad π esse; sed utilis ad π
benè esse: ita quis nomen Theologi obti-
nere potest, sed non Disputatoris subtilis
& accuratissimi in Theologicis, si omni
Physicæ

Physicæ cognitione sit destitutus, quia hæc sæpe requiritur ad quæstiones quasdam defendendas contra adversarios Physicâ abutentes 3. à Scriptura ad Theologiam non licet argumentari: illa enim quid strictius est, hæc aliquid latius: nam in Theologia etiam reperias argumenta, saltem secundaria, præter Scripturam ex ratione depromta: in Theologia invenies refutationes Objectionum ex Physica desumptarum, quo in casu Physicæ cognitio multum potest prodesse.

XV. Objectionem Octavam ex Valle-
sio proferimus. Si nullâ aliâ ratione certi aliquid haberi potest de rebus Physicis: E-
id ex Scriptura petendum: Sed verum est prius, cum tot dissentientes Philosophorum reperiantur sententiæ. *Resp.* Minorem non concedent Philosophi, qui ex Aristotele & Scholasticis, nescio quos, Thesaurus colligi posse putant, sed nos erimus libera-
liores. Concedimus, si vulgari procedendi modo utamur, non innitentes certioribus Principiis, quàm Materiæ primæ, formis Substantialibus, Qualitatibus, Realibus, Authoritati Aristotelis, Thomæ, Scoti & aliorum, vix quicquam certi reperiri posse; quod ipsa experientia docuit eos, qui non præjudiciis mentem habuerunt occupa-
tam: at non itidem negandum certi ali-

quid haberi posse, si viâ rectâ incedens & Principiis firmis innixus ad rerum naturalium cognitionem tendas, si studeas, ut habeas conceptus distinctos, confusos ejicias & reformes, si communibus notionibus rectè attendendo iis consecutaria superædifices, nihilque judices nisi de quo clara perceptio præcesserit. Ita certi non aliquid, sed multum inventum esse accuratæ demonstrationes Cartesii loquuntur, & plura inveniri posse, simili si via procedas, non desperandum.

FINIS DISSERTATIONIS
PRIME.

DISSERTATIONIS POSTERIORIS

CAPUT I.

De Mundi sive Vniversi extremis.

I. **M**undi nomine intelligimus τὸ Πᾶν, Vniversum, sive Vniversitatem omnium Creaturarum à Deo productarum, quæ Cæli & Terræ nomine in Scriptura designatur. De illa Vniversitate Corporum, quæ non modo quousque oculorum aciem vibrare possumus, sed etiam ulterius se extendit, quæritur: Num ei aliquis terminus possit assignari, & si possit, quinam sit, & quâ figurâ is sit constrictus?

II. Ad hanc quæstionem respondemus.

1. Non constare, quodnam sit omnium corporum extremum, & quousque se extendat Vniversum; adeoque 2. nec ullam certam figuram ei posse assignari. Prius exinde patet, quia quamvis ex Scriptura noverimus, Cælum Beatorum esse supra visibiles cælos elevatum, non tamen novimus, an undique Cælum sidereum ambiat, & si faciat, an mundum terminet, quæ neque ex Scriptura, neque ex ratione colligi possunt.

III. Al-

III. Alterum inde sit clarum, quod, cum figura sit certa determinatio quantitatis, non possit illa tribui nisi iis corporibus, quæ ab aliis separata finitam & terminatam quantitatem obtinent. Quæ etiam est Sententia Clavii ad Euclid. def. 14. lib. 1. *Superficies, inquit, infinita vel etiam corpus, cum nullis terminis comprehendatur, Figura vocari nulla ratione potest.* De Mundi autem finibus nobis nihil constat, talis enim hic est natura nostræ mentis, ut ubicunque illos fines supponamus, semper ulterius extensi quid concipiamus, atque ita fines, quos mundo dedimus, eo ipso iterum auferamus, ut quilibet apud se ipsum poterit experiri. Hinc enim enatus est iste spatiorum imaginariorum conceptus, qui apud plerisque invaluit, ut Localitatem soleant explicare per spatium imaginarium, in infinitum protensum in Longum Latum & Profundum, ex quo tamen potius Mundi indefinitam extensionem elicere deberent. Atque hoc argumentum præcipuè isto nititur fundamento, quod, cum omnis clara perceptio sit à Deo, si nihil ultra id quod percepimus judicemus, non possimus falli: cum ergo hîc inveniamus apud nos extensionis ideam tantam, ut nullos ejus terminos queamus concipere (in qua extensione corporis naturam consistere, ut eâ positâ

corpus.

corpus sit ponendum, sublatâ tollendum, à Cartesio abundè est demonstratum) consentaneum erit rationi, ut nullos terminos non cognitos mundo adscribamus, sed eum potius ut indefinitum nobis repræsentemus.

I V. Quod si quis exciperet hunc conceptum oriri ex præjudicio & errore vulgi; concipientis mundum collocatum tanquam urbem in aliqua planitie: Huic *Resp.* 1. Conceptus vulgi oriri solent ex præjudiciis sensuum & infantia; (ita vulgus Cælo tribuit extremitates ibi, ubi se terminat visus: sic putat se in medio Mundi sive Terræ habitare, quia undique circumspiciens se in medio Horizontis reperit) at hujus sententiæ origo præjudiciis sensuum & infantia; adscribi nequit, cum in infantia de mundi magnitudine aut finibus non soleamus cogitare, neque etiam sensus huic sententiæ occasionem præbere potuerint: Quinimò 2. vulgus ex sensuum ductu contrarium potius statuit, & fines mundo solet assignare ibi, ubi est cælum stellarum, quia ultra stellas nulla corpora sensu deprehendere potest. *Inst.* At etiam si hic conceptus non sit ortus ex præjudicio infantia; vel sensuum, potest esse conceptus Nihili, quod in conceptu nostro solet Ens reale imitari. Quemadmodum solet Nihilum

hilum concipi, tanquam vasta solitudo longè lateque extensâ. *Resp.* Nihili conceptus conveniens fit & fieri debet per negationem Entis, ut *Ne hilum* concipiamus; at ob summam Nihili Imperfectionem fit, ut mens ei non diu inhærere possit, (nullâ enim perfectione mentem afficit, cum ipsum nullam habeat,) sed mox ad conceptum Entis transfiliat, eique Nihili conceptum conformare velit: hunc autem conceptum, quo semper ultra quoscunque fines mundi positos aliquid concipimus, non esse Nihili, vel exinde manifestum fit, quod, quando volumus ultra mundi fines à nobis positos Nihil concipere convenienti & legitimo conceptu, fieri non possit, quin semper extensionem adjungamus mundo ultra fines quos assignavimus, cum ipsum Nihilum sine extensione facilè concipi possit.

2. Non potest autem dici hunc conceptum à nobis esse fictum, similemque Conceptui equi alati: nam quæ sic à mente sunt ficta, etiam ab ea possunt dividi, quemadmodum quam facilè possum cogitare equum alatum, tam facilè etiam equum non alatum concipere licet, quod hic fieri nequit. Mundum enim sine indefinita extensione, id est, cum terminis & finibus concipere non possum, sed semper ultra illos fines aliqua extensio, porrò concipienda occurrit.

V. Except. 2. At si Deus annihilaret omnia, totum nempe mundum, omnia mundi corpora, exceptâ unicâ terrâ; vel etiam, si Deus solam terram creasset, illa revera esset finita, prout jam est, rotunda quippe; interim tamen nos semper aliquid ultra fuisset concepturi, quemadmodum nunc facimus, ut ultra quoscunque fines Mundo à nobis assignatos aliquid extensi imaginaremur. Vnde non sequitur, quia nostra mens aliquid extensi ultra quoscunq; mundi fines concipit, etiam tale aliquid ultra esse, sed potius hunc mentis nostræ conceptum præjudicio alicui esse adscribendum.

VI. *Resp* Quid positâ Terræ solius creatione tantæ magnitudinis & figuræ quantæ nunc est, aut annihilatione omnium mundi corporum, exceptâ Terrâ, concessâ, futurum fuisset in nostra mente, nos equidem ignoramus. Sufficit ad nostræ sententiæ probationem, quod nunc apud nos talem habeamus extensionis ideam, ut ejus nullos fines invenire queamus. Quod si ergo Deo vel omnia corpora in mundo præter Terram annihilare liberet, vel solam Terram creare placuisset, tantâ magnitudine & figurâ præditam quantâ jam est, etiam procul dubio Terræ finitam ideam nobis inditurus fuisset, ne falleremur. Saltem nunc id nos concipere non posse certum est.

VII. Atque hæc quidem exceptiones à nobis ipsis formatæ aliquando remorari injicerunt : nunc videamus quam vehementi Stylo Revius contra hanc Veritatem à Cartesio primò erutam insurgat. Primo Stateræ suæ p. 75. & seq. Cartesii sententiam proponit ex art. 21. Princip. part. 11. & art. 1. & 2. & 29. Princip. 111. quos articulos non pigebit adscribere, ut attentus lector habeat ante oculos. Art. 21. Princip. 11. inquit : *Cognoscimus præterea hunc mundum, sive substantia corporea universitatem, nullos extensionis suæ fines habere. Vbicunque enim fines illos esse fingamus, semper ultra ipsos aliqua spacia indefinitè extensa, non modo imaginamur, sed etiam verè imaginabilia, hoc est, realia esse percipimus. Ac proinde etiam substantiam corpoream indefinitè extensam, in iis contineri. Quia, ut jam fusè ostensum est, idea ejus extensionis, quam in spatio qualicunque concipimus, eadem planè est cum ideâ substantia corporea. Art. 1. & 2. Princip. 111. partis. Inventis jam quibusdam Principiis rerum materialium, quæ non à præjudiciis sensuum, sed à lumine rationis ita petita sunt, ut de ipsorum Veritate dubitare nequeamus, examinandum est, an ex iis solis omnia natura phænomena possimus explicare; Incipiendumque ab iis quæ maximè*

universalia sunt, & à quibus reliqua dependent; nempe à generalis totius hujus mundi adspectabilis constructione. De qua ut rectè philosophemur, duo sunt inprimis observanda: unum, ut attendentes ad infinitam Dei potentiam & bonitatem, ne vereamur nimis ampla & pulcra, & absoluta ejus opera imaginari; sed è contra caveamus, ne, si quos fortè limites nobis non certò cognitos in eis supponamus, non satis magnificè de Creatoris potentiâ sentire videamur. Alterum, ut etiam caveamus, ne nimis superbè de nobis ipsis sentiamus. Quod fieret non modo, si quos limites nobis nullâ cognitos ratione, nec divina revelatione, mundo vellemus affingere, tanquam si vis nostra cogitationis ultra id quod à Deo revera factum est, ferri posset; sed etiam maximè res omnes propter nos solos, ab illo creatas esse fingeremus; vel tantum, si fines quos sibi proposuit in creando universo, ingenii nostri vi comprehendi posse putaremus. Art. 29. § 1. partis in fine. Ac deinde juxta usum vulgi, non est cur Fixas consideret ut immotas potius quàm Terram, nisi quod putet ultra ipsas non esse ulla alia corpora, à quibus separentur, & quorum respectu dici possint moveri, terra autem quiescere, illo sensu quo dicit Terram moveri respectu Fixarum. Atqui hoc putare à ratione est alienum;

cum enim mens nostra sit talis natura, ut nullos in mundo limites agnoscat, quisquis ad immensitatem Dei & sensuum nostrorum infirmitatem attendet, aequius esse judicabit suspicari, ultra illas omnes stellas fixas quas videmus, fortè esse alia corpora, ad qua comparata Terra quiescere, ipsa autem omnes simul moveri dici possint, quam suspicari nulla posse talia esse.

VIII. Ad hæc Cartesii verba reponit I. dicta Svarezii de Spatiis imaginariis & præsentia Dei extra mundum in illis spatiis, sed quia spatia imaginaria solidè refutata sunt à Clariss. Dn. Maresio in Theologo Paradoxo refutato, neque Revius novi aliquid hîc adfert, nos lectorem benevolum eò remittimus, qui deprehendet sententiam hanc Svarezii & omnium ejus affeclarum omni ratione esse destitutam.

IX. 2. Redarguere conatur Cartesium ex Sacra Scriptura, ita dicens: *Manifesto in S. Scriptura terminus universi statuitur Calum Beatorum quod ἡ ἀρχὴ πάντων τῶν ἐργῶν esse sciscit Paulus Eph. 4. 10. ac proinde sub se concludit omnes STELLAS FIXAS, qua proinde in infinitum multiplicari non possunt, nisi Calum Ubiquitarium nobis comminiscatur, quod non includat sed pervadat omnia. Resp. I. Audio scripturam dicentem: Christum ascendisse*

se ὑπερῶτα πάντων τῶν ἁερῶν, sed ab ea dictum, Cælum Empyreum esse terminum universi, ipsiusque terminum à nobis posse cognosci non audio. Itaque in citato loco, quemadmodum versu præcedenti illud εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς non accipiendum est ita, ac si compararetur Terræ medium cum partibus exterioribus, quasi Christus Centrum Terræ ingressus fuerit, nisi hinc descensum Christi ad inferos Revius cum Pontificiis velit statuminari, sed Terra comparative ad Cælum est consideranda, uti rectè monet Calvinus in hunc locum: *Comparatur non una terra pars cum altera, sed tota Terra cum Cælo, ac si diceret: Ex sede tam excelsa in hoc nostrum profundum barathrum descendisse: ita etiam illud ὑπερῶτα πάντων τῶν ἁερῶν comparatè ad Terram est accipiendum, ac si diceret: Ex hoc profundo nostro barathro Christum ad sedem tam excelsam adscendisse. Si enim absolutè hæc verba velles urgere, dicendum esset, etiam supra Cælum Empyreum Christum adscendisse. Quod si locus benè perpendatur, patebit nihil aliud inde ad summum concludi posse, quam Cælum Beatorum esse supra hoc Cælum visibile stellis repletum. 2. Cum nesciamus quousque Cælum illud sese extendat, et non sit altitudinis indefinitæ, neque perspectum habeamus,*

beamus, an ultra cælum illud non alia iterum sint corpora nobis incognita, neque an undique Cælum Sidereum ambiat, & Revius nullum ex his demonstrare possit, imbecillitas istius argumentationis Revianæ per se patet. 3. Nec tamen hoc Cælum erit ubiquitisticum, nec dicendum erit omnia pervadere, cum benè colligatur esse super omnes hos Cælos visibiles astris confertos; posset ergo includere omnia Corpora, licet à nullo includeretur, & eò usque protenderetur, ut ejus fines assequi non possimus. Manifestum ergo est, hunc locum nequicquam contra Cartesium esse productum.

X. 3. Carpit Revius Cartesii argumentationem his verbis: *Optarem & eum paulò concinnius argumentari, quam facit, quâ enim ἀγλαδίᾳ ex immensitate Dei immensitatem Creatura deducit? hâc ratione Deum quendam alterum ex mundo facere adigitur.* Resp. 1. Optarem Revium aliquantò accuratius ad argumentationem Cartesii attendisse, quàm fecit! utinam enim Cartesius immensitatem Creaturæ ex immensitate Dei educit? ubi verò mundum simpliciter infinitum dicit? sed quia id postea Revius ex Cartesii verbis elicere conatur, nos ibi ductum ejus secuti examinabimus. 2. posito mundum esse simplici-
ter

ter extensione suâ infinitum, quod tamen nullibi dicit Cartesius, an inde sequeretur esse Deum? minimè verò. Infinitas enim quæ Deo tribuitur, planè est alterius generis, quàm infinitas mundi: Illa est perfectionis, quâ significatur Deum habere omnimodam perfectionem, majoremque quam ulla creatura cogitatione sua comprehendere possit, hæc extensionis, quæ nullo modo in Deum cadit, imò priorem evertit. Quod enim est extensum, celsi esset in infinitum extensum, nihilominus habet partes extra partes, est divisibile &c. quod quam alienum sit à Dei infinita perfectione, quilibet videt. Itaque tantum abest, ut per infinitam extensionem tribuatur mundo infinita perfectio, ut è contrario infinita extensio eo ipso, quia est extensio multiplicem imperfectionem ponat.

XI. 4. *Quærit: Et quid sibi vult, quod mentem nostram talis esse natura velut è tripode pronunciat, ut nullos in mundo limites cognoscat? ita enim adversus hoc attentus lector rationabitur: mirum esse de quo mentis statu Cartesius loquatur: Nam in statu integritatis ea mundum, qualis reverà est intellexit, id est, Finitum; in statu corruptionis multi Philosophi & inter eos Aristoteles agnoverunt infinitum actu non posse dari: in statu renovationis novimus*

G mundi

146 CHRISTOPH. WITTICH.
*mundi limitem esse Calum Beatorum, in
statu gloria idem etiam propriâ experientiâ
sentiemus. Ita quod de mentis natura tam
confidenter asserit, in merum ludibrium
abit. Resp. 1. Quid sibi hoc velit, quod
mentem nostram talis naturæ esse certâ ra-
tione adductus pronunciet, ut nullos in
mundo limites agnoscat, nos art. 3. & seqq.
ostendimus. 11. Si homo in statu integri-
tatis mundum intellexit, qualis reverâ est:
Ergo nec finitum? At quisnam probavit, &
unde cognoscitur eum talem esse? aut qua-
re id Revius sine ratione tanquam è tripode
asserit? Imò si natura mentis humanæ
talis sit, ut nullos in mundo limites agno-
scere possit, quemadmodum à nobis est
probatum, cum natura per lapsum non sit
mutata, neque enim per lapsum homo de-
fiit esse homo. E. in statu integritatis pro-
cul dubio etiam talis fuit. 111. An infi-
nitum actu dari possit nec-ne, Cartesius
non definit, neque argumenta à Philoso-
phis contra infinitum actu allata, evin-
cunt tale dari non posse. Nam ad id, quod
quidam dicunt: *Potentia pertinet ad ma-
teriam, quæ cum ex se sit indefinita, origo
est infiniti: actus verò ex formâ pendet,
quæ forma ut est actus, ita est terminus, &
aliquid sui conditione definitum*, facilis est
responsio. Est enim hic manifestum So-
phisma,*

phissima, neque probatur, quod probari debebat. Quomocunque Materia & Forma differant, sive tantum conceptibus, ut generale & speciale, sive realiter ut diversa Entia, sive modaliter, de quo hoc loco nolumus disputare, nihil aliud hoc argumento infertur, quam per formam rem in sua specie constitui, & ab aliis Entibus distinguui, atque sic finiri & determinari. Sed non procedit argumentum à definitione Metaphysica & transcendentali ad finitionem Physicam, nisi simili modo velis inferre, Personas S.S. Trinitatis esse finitas, quia natura & persona differunt, ut terminatum & terminans Vocabulis his Metaphysicè acceptis, uti docent Theologi. 2. quid si ipsa forma sit infinita, vel infinitas? an non per eam poterit terminari Materia, ut tamen non inde exurgat actu finitum? sic per infinitatem sive perfectionem summam determinatur Ens, ut oriatur Ens Infinitum Deus, qui sine omni controversia est actu infinitus. At inquis: *Omne productum & in esse constitutum, ut tale est, etiam dicitur praditum sine & termino sua constitutionis, & propterea à contradictionem includeret, si diceremus esse constitutum in esse & esse infinitum; ita enim infinitum pertransiretur, nec esset in eo semper aliquid ultra accipere, deventum enim esset ad postre-*

num, & infinitum non esset infinitum.
Resp. 1. Quod productum est, finitum quidem est perfectione, eo ipso quia est productum, cum certâ & finitâ mensura habeat eam sibi communicatam: sed negamus omne corpus productum necessariò habere finitam extensionem. 2. omne productum habet terminum suæ constitutionis, quatenus non amplius est in fieri & produci, sed productum est, adeoque finitum est transcendentaliter & Metaphysicè, quatenus ad illud actio est terminata, sed non ideò physicè est finitum actu. 3. nulla ergo est contradictio: si dicamus, productum eo ipso, quia constitutum est in esse, esse hæctenus finitum Metaphysicè, quatenus à non esse ad fieri & à fieri ad productum esse processit, sed nihil impedit, quin productum corpus possit esse infinitum: neque ita infinitum pertransiretur, dummodò distinctio inter infinitum Metaphysicè sive transcendentaliter & infinitum Physicè observetur; quamvis etiam à Deo qui produxit comprehenderetur, utpote infinito nihilominus infinitum maneret, quia nobis semper in eo restaret aliquid ulterius accipiendum. Solet 2. dici: *Conditio corporis actu existentis est, ut sit terminum præditum, quia conditio corporis est terminari superficie.* *Resp.* Conditio corporis fi-

niti & terminati omninò est, terminari superficie, sed non corporis, quatenus tale est, ad cuius naturam nihil requiritur præter meram extensionem, reliqua enim omnia ab eo tolli possunt, corpore manente; tolle enim motum è mundo nulla erunt corpora terminata nec finita certâ superficie, sed erunt omnia corpora unum corpus continuum, nec tamen propterea naturam suam amittent. Hæc sunt præcipua, quæ possunt adferri contra infinitum actu, quæ vidimus non nisi sophismata esse, & glaucomata oculis lectorum obducta. Quod si Revius habeat demonstrationes, quibus ostendatur infinitum à actu contradictionem implicare, eas in medium producat, nos si validæ fuerint à nobis deprehensæ, libenter recipiemus: nam an mundus infinitus sit nec ne ignorare nos fatemur; itaque eum pro indefinito habemus. 4. Quam firmiter Revius ex Scriptura probarit Cælum Beatorum esse mundi limitem, adeoque in statu Renovationis hoc nos credere debere, supra vidimus: unde tamen non sequeretur, mundum esse finitum, quia hoc Corpus, quod vocamus Cælum Beatorum, posset in infinitum sursum versus extendi. 5. Quid in statu gloriæ circa mundi fines nobis sit discendum, definiri nequit, nec propterea quia sumus futuri in Cælis, erimus

mus extra mundum, vel in ejus finibus, nisi mundi Vocabulum nimis strictè accipere velis, pro compage Corporum à Terra usque ad stellas collocatorum.

XII. 5. Pergit Revius & suspicatur Cartesium hæc incommoda quibus à se hæc sententia urgetur scilicet ! vidisse: *Vidit hæc, ut arbitror, Cartesius, ideo ne infinitus hic suus mundus cum innumeris mundis Metrodori, Anaximandri, Anaximenes, Archelai, Aristarchi, Xenophonis, Diogenis, Leucippi, Epicuri & Anaxarchi (cum quibus magnam affinitatem habet erroribus in fide accenseretur, ea commentus est, per qua vel per perspicacissimos oculos configere se posse speravit. Nam loco, quod tertium citavimus, pro substantiæ corporeæ universitate supponit stellas fixas quas videmus, pro percipere nobis obtrudit suspicari, pro esse dicit posse esse, imò tò verum mutat in fortè, quod profectò hominis est posticum sibi quarentis, quo elabatur, quando hanc suam sententiam contigerit examinari. Resp. 1. Tantum abest, ut Cartesii sententia affinitatem habeat cum sententia eorum, qui infinitos mundos asserunt, ut potius ὁὶς Ἀγ' πασῶν ab ea distet quæ enim convenientia eorum, qui infinitos mundos non tantum esse posse, sed etiam jam esse asserunt, cum iis, qui unicun-*

mundum existere ita agnoscunt, ut ne quidem plures esse posse statuunt, quæ sententia est Cartesii eorumque qui eum hinc sequuntur. 2. quis error in fide, si statuas mundum esse indefinitæ magnitudinis, ejusque finem à nobis non comprehendi posse, esse possit, equidem non video: monstret illum, si potest, Revius, 3. Cartesius loco tertio hoc est, art. 29. III. partis non supponit pro *substantia corporea universitate stellas fixas*, sed eodem modo ac in priori ait, *mentem talis esse natura, ut nullos in mundo limites agnoscat*, quemadmodum art. 21. Part. II. dixerat, sed affert *fortè esse ultra stellas fixas alia corpora respectu quorum dici possint MOVERI*, quod quia non est certum, per *fortè* exprimitur, sed non dicit *fortè ESSE alia corpora*, quod quidem ex indefinita extensione necessario sequitur: esse autem posse corpora ultra stellas fixas, etsi respectu eorum moveri dici non possint, satis puto manifestum: eò pertinet etiam *suspiciari* Cartesii & *posse esse*. Videat attentus lector verba art. 29. III. partis, & nihil à me fingi conspiciet. Ergo non Cartesius sperat se perspicacissimos oculos esse configere, sed vel Revii oculi cæcutiebant, dum hæc scribebat, vel cæcutientes sibi lectores promittebat.

XIII. Sed quia ulterius Revius instat, nos ejus vestigia premamus. Sed, inquit, *præcipue eam involvit textu, quem ultimum attulimus, idque tanta arte, ut qui eum solum legerit, non collatis aliis, facile hominem ab omni erroris suspitione absoluturus sit. Nostrum ergo erit, cum seriò expendere, quo factò videbimus, nihil eum continere præter meras tergiversationes, prævaricationes & propria opinionis everSIONES. age videamus.* Primum ejus $\alpha\epsilon\sigma\sigma\phi\upsilon\lambda\epsilon\sigma\upsilon$ est in distinctione infiniti & indefiniti: infinitum ei est, in quo omni ex parte nulli limites sint: indefinitum, quod non habet extensionem tam magnam, quin majorem habere possit (id quod vulgo dici solet infinitum $\sigma\upsilon\lambda\iota\alpha\tau\eta\sigma\sigma\eta\mu\epsilon\lambda\iota\kappa\omega\varsigma$ sive potentiale) & vult videri hoc unum mundo tribuisse, non autem illud. Alterum est in distinctione intellectiōnis positivæ à negativæ, illam esse, cum in re aliqua intelliguntur nulli limites esse, hanc, quæ rei alicujus limites, si quos habet, inveniri à nobis non posse confitemur, & hanc se, non alteram menti nostræ adscripsisse videri vult. Resp. Dispiciamus igitur, num monstrante Revio illas tergiversationes & propriæ opinionis Cartesii everSIONES videre possimus. Cartesius art. 27. Princip. part. 1. Infinitum ita describit: *In quo omni ex parte, non modo nullos limites agnoscimus,*
sed

sed etiam positive nullos esse intelligimus. Indefinitum verò art. 26. Part. 1. ei est: *In quo sub aliqua consideratione nullum finem possumus invenire*, unde apparet quàm fideliter à Revio sententia Cartesii fuerit relata: nam definitio à Revio adducta est tantùm particularis alicujus Indefiniti, non omnis; at Cartesii est generalis. Ita quidem quoddam Indefinitum est, quod non habet extensionem tam magnam, quin majorem habere possit, sed tale non est Omne Indefinitum, cum etiam alia dici possint Infinita, præterquàm quæ extensionis sunt participia. 2. Adeoque nec indefinitum hic simpliciter Cartesio idem est, quod Potentiale Infinitum, cum hoc illo sit angustius, ita ut Omne quidem Potentiale Infinitum sit Indefinitum, sed non omne Indefinitum sit Potentiale Infinitum. Hæc prænotanda fuerunt propter objectiones Revii sequentes.

XIV. *Sed hæc omnia falsa sunt:* (inquit Revius) *nam locis antea citatis, non de eo quod esse possit, egit, sed quod reverà sit; mundum inquam nullos extensionis suæ fines HABERE, in eo spatia REALIA indefinitè extensa ESSE, & substantiam Corpoream indefinitè extensam in iis CONTINERI.* At indefinitum illud (quod impropriè ita vocat) hoc est infinitum potentiale,

154 CHRISTOPH. WITTICH.
tiale, nunquam actu HABETUR, nunquam EST aut EXISTIT. exemplo si divisio continui in infinitas partes, nunquam ad illas pervenitur, sed tantum earum numerum aliquem addi POSSE significatur, & hoc modo mundum non ita magnum esse fatemur, quin major à Deo fieri POSSIT. Sed & habere eum, & in illo quoque casu habiturum extensionis suae limites contendimus. Nec ex hac potentiali infinitate, ulla MUNDI AMPLITUDO sequitur, cum eadem vel minimis corpusculis conveniat, nullum enim tam parvum est, quin minus, ut nec tam magnum, quin majus fieri possit in infinitum. Resp. Cartesius Princip. II. art. 21. dicit, COGNOSCIMVS præterea hunc mundum, sive substantia corporea universitatem, nullae extensionis suae fines habere: quæ verba non dextrè accepta obnoxia esse potuerunt calumniæ. Sed si conferantur cum aliis Cartesii verbis, eorum explicatio erit in promptu. Art. 29. Part. III. hanc sententiam suam ita profert: *Cum mens nostra sit talis natura, ut nullos in mundo limites agnoscat.* Et in Epistola ab ipso ad More Anglum scripta ita loquitur: *De Mundi extensione, de numero partium, in quas materia est divisibilis & similibus, an sint simpliciter infinita, nec ne, profiteor me nescire,*
scii

scio tantum me in illis nullum finem agnoscere, atque idcirco respectu mei dico esse indefinita. Unde patet verborum art. 21. Princip. 11. hunc esse sensum: *Nos in mundo nullos fines quos habeat possumus cognoscere, quod verum est, & cum mente Cartesii convenit.* Ergo nulla hic contradictio: nam mundum non vocat Infinitum potentialiter, quemadmodum præcedente articulo intelleximus, sed Indefinitum, ita ut posito quocunque termino ejusdem, semper adhuc major mundus sit concipiendus. Sic omnia quæ Revius de Infinito Potentiali declamat, in fumum abeunt.

XV. Videamus quæ contra alteram Cartesii distinctionem profert: *Perperam etiam huc trahitur distributio Cognitionis in Negativam & Positivam.* Neque enim dixerat, *mentem nostram mundi limites, quos habet invenire non posse, sed eam cognoscere mundum limites non habere, & ubicunque fines illos fingamus (non putat ergo eos verè dari) semper ultra ipsos spatia realia esse eam percipere.* Resp. quàm benè adhibeatur à Cartesio divisio cognitionis in negativam & positivam patebit, si quis tantum ad ea quæ superius à nobis fuerunt allata attendat, ex quibus perspiciet quæ Cartesii mens fuerit, quando dicit: *Cognoscimus hunc mundum nullos extensio-*

nis suæ fines habere. Nec mirum est, quod non putet dari limites mundi, quia non statuit mundum esse finitum actu, & superius vidimus, id hæctenus solidis argumentis non fuisse probatum. Neque tamen existimat, ipsum absolutè esse infinitum, quia & hoc ratio manifesta non demonstrat, aliudque ex ipsius Verbis inferri non potest, quàm nescivisse, an mundus aliquos fines haberet necne. Sed tædet quæ tam clara sunt, toties inculcare.

XVI. A Lentuli Objectionibus refutandis superfedere possemus, cum ex dictis sufficiens ad ea responsio sumi possit, ne tamen imaginetur sibi earum magnam soliditatem, uti consuevit, nos etiam hanc molestiam devorare non detrectabimus. Ita ergò Sapientiæ suæ Novæ p. 205. *Mundum hunc sive substantia corporea universitatem nullos extensionis suæ fines habere, confidenter asseverat. Sententia novitatem probat à fictione & imaginatione nostrâ. Firmiter scilicet argumento, & ad quavis opinionum monstra inducenda valido. Sive igitur mundi appellationem nostro, id est, hominum loquentium usu accipiat, sive suo extensionis figmento corporea: neutro modo piaculi violata Veritatis crimine purgatur. Nostro loquendi modo mundus pro Cali & Terra complexu, adjunctâ Terra aquâ, celo,*

lo, aëre usurpatur. hac definito spatio esse corpora omnes qui non delirant unanimi voce docuere. Terram in medio quiescere, calum exterius in orbem moveri, & si non omnium, recepta tamen quàm maxime omnium sententia est. Iam si Calum extremitate suâ movetur, extrema ejus poni & fines extensionis necesse est. alioqui ne moveri quidem posset. Taceo jam nihil rerum humanarum esse ullo modo infinitum actu appellandum: ne propria Deo infinitas cum rebus creatis confundatur. Resp. Ad hæc sequentia annotamus: 1. Cartesius non asseverat mundum nullos extensionis suæ fines habere, sed, quod mens nostra talis sit naturæ, ut nullos in mundo fines invenire possit, cum id apud se expertus fuerit, & quilibet alius experiri possit, testenturque illi, qui loco spatiorum realium sive corporum spatia imaginaria fingunt. 2. non desumit probationem Cartesius à fictione nostrâ, sed ab ideâ mundi, quam quilibet secum circumfert, tali nempe, ut in ea nulli extensionis fines possint reperiri, quæ cum non sit à præjudiciis orta, uti ostensum, necesse est ut à Deo nobis sit indita, & per consequens non aliter ac veritas habet, rem repræsentet. 3. Mundum sumit Cartesius pro Univerſitate corporum à Deo creatorum, neque in eo à communi acce-

ptione recedit: illi enim qui Mundum τὸ Πᾶν, *Univerſum* appellant, ad hanc ſignificationem attendunt. 4. Quod Terra, aqua & aër reliquaque Corpora per certum ſpatium ſint determinata, nemo negat, at inde non ſequitur totam Univerſitatem, qua in indefinitum ſe extendit eſſe finitam, uti ex ſuperioribus patet. Ex quibus etiam conſtat, dici non poſſe, quouſque Cælum ſe ultra ſtellas fixas extendat, & an aliquis ipſi competat finis, qui quamvis competeret non ſequeretur tamen, mundum ſe ultra illum per alia corpora nobis ignota non extendere. 5. An cælum moveatur, an Terra in hac diſſertatione determinabitur. Poſito autem illud moveri, nihil ad Lentuli faceret inſtitutum, quia ultra illud Cælum ſtellatum, ſi de ejus finibus conſtaret, neceſſariò alia corpora conciperentur. 6. quod hæc Indefinitas mundi, Dei perfectioni nihil detrahat, antea viſum.

XVII. Pergit Lentulus: *Occurreret nobis ab admiratoribus Carteſii, non eam eſſe mentem docentis, cali & terra ſpatium eſſe infinitum, ſed mundi nomine comprehendendi & ſpatium imaginarium extra calum. Fateor hunc eſſe Verborum ejus ſenſum: ſed hic pauca me reſpondentem audiant velim.*

1. *Quis illi conceſſit, vocabula in medio poſita ad ſuum & peculiarem ſenſum detorque-
 quere?*

quere? 2. Quis illi spondebit, semper fore, qui posteris verborum sensum explicent, & à crassiori & vulgatâ mundi appellatione eos avocent? 3. Nego ea, quæ extra cælum immenso spatio imaginamur mundi esse partem aut additamentum. 1. Rationem primam sumimus à definitione nominis

Hebrais & קֵלֶר à finitate: cui fere semper jungitur in sacris habitatio: Græcis & Latinis ab ornatu, Germanis Welt / quasi von walten / in eo verò spatio nihil est finitudinis, nihil ornatus, nihil frequentationis. 2. à definitione rei: Mundum appellamus compagem rerum. Resp. 1. Quomodo sententia Cartesii defensa fuerit ex superioribus liquet, unde duæ Lentuli Responsiones suâ sponte concidunt. 2. quod ea quæ ultra quosvis fines mundi à nobis positos sive per cælum, sive per alia corpora supra illud concipimus reverâ sint quid extensum, atque ita corpus, adeoque ad Mundum pertineant, sufficienter à nobis demonstratum existimo. Ergò quæ objicit ex locis Topicis à nominis definitione non præbent argumentum apodiëticum, quod nostram sententiam evertat: nam utraque vox Hebræa non tam pro Universo, quam pro Terra sumitur, quam finitam esse nemo unquam negavit, & priori dissertatio-

ne

ne ostensum est Scripturam uti vocibus usu obtinentibus, quarum derivatio & origo sæpius est opinioni erroneæ adscribenda, aut saltem ab effectu aliquo magis conspicuo & in sensus incurrente est deducta, raro à natura rerum. Quid autem sit in illo spatio, quod ultra quoscunque fines mundi fictos reperitur, quod nobis reale est adeoque corpus, aliis imaginarium, quis dixerit? Scimus esse quid extensum & corporeum ex illa idea extensionis indefinita, sed quale sit, nec Scriptura docet, nec ratio novit. 3. mundus appellatur compages rerum omnium creatarum, vel compages omnium corporum à Deo creatorum: at inde non sequitur, nos ejus fines assequi posse.

XVIII. Atque ita Cartesiani argumenti firmitas est ostensa, idque ab Exceptionibus adversariorum est liberatum, nunc videamus quid illi, qui mundo certam figuram statuunt assignandam pro suâ sententia adferant. Vulgata autem est eorum sententia qui Mundo rotundam figuram tribuunt, atque hi præcipuè istis nituntur rationibus, quas videre est apud Keplerum lib. 2. Astronomiæ Copernicaneæ. 1. Quæ figura est capacissima, ea mundo competit: Sed figura Sphærica est omnium isoperimetrarum capacissima, E. Minor negari

negari non potest, cum certissimis demonstrationibus Geometricis nitatur. Major verò quia negari posset ob hanc rationem, quod Deus potuerit mundum efficere alterius figuræ non isoperimetrix, sed ambitus majoris, quam sphaera, sic probatur. Cum Deus & Natura nihil faciant frustra, quandoquidem idem potuerit obtineri per figuram sphaericam, quam per aliam ambitus majoris, sed ejusdem capacitatis, ex simplicitate operationis Dei colligendum potius eum sphaericam figuram mundo indidisse.

XIX. *Resp.* Majorem illam futuram fuisse veram, si nobis de finibus mundi constaret, & si sciremus, mundum aliquam figuram habere, tum enim probabiliter saltem colligi posset, Sphaericam figuram potius quam aliam mundo competere, sed cum mundus non aliter ac indefinitus possit concipi, ut ostensum, hæc Major falsa est. Probatio autem Majoris procedit benè contra eos, qui aliam figuram mundo volunt esse tribuendam: at cum nos negemus ullam figuram mundo competere, quod Major supponit, non probat, illa probatio est frustranea.

XX. 2. *Obj.* Qualis figura mundo Archetypo per Analogiam tribuitur, talis etiam Mundo Ectypo est tribuenda: Sed mundo Archetypo, Deo, tribuitur figura
sphæ-

sphærica, quod inde probari potest, quia Ægyptii Deum per Circulum soliti fuerint repræsentare, cui consonat illud: *Deus Circulus est, cujus Centrum ubique, circumferentia nusquam.* Imò putat Keplerus mysterii Trinitatis in sphæra aliquam similitudinem reperiri, quod ita declarat: 1. Sicut Centrum, inquit, est quasi origo sphærici, ita Pater est origo Filii. 2. Quemadmodum superficies est character & imago centri & quasi fulgor ab eo, & qui superficiem videt, is eo ipso & centrum videt: ita etiam Filius est character & imago Patris Heb. 1. & qui videt Filium, videt Patrem Ioh. 14. 3. sicut intervallum inter Centrum & superficiem resultat ex comparatione Centri cum superficie, & sic procedit ab utroque: ita Sp. Sanctus procedit à Patre & Filio.

XXI. *Resp.* 1. In genere, quicquid sit de illa comparatione Sphærae cum S. S. Trinitate, argumenta talia à proportionem & harmonia desumpta parum aut nihil demonstrare: harmoniæ enim si in rebus inveniuntur, sunt considerandæ, sed non licet ab harmoniis ad rerum existentiam argumentari, & ut earum pulcritudine delectemur, res quasdam in quibus sint, fingere. Sic non licet inferre: Est Mediator Θεμελιος πηλο, qui homines lapsos cum Deo unit: Ergo

Ergò est etiam $\theta\epsilon\acute{\alpha}\gamma\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$, qui assumit naturam angelicam, & angelos qui deseruerunt suam originem, cum Deo reconciliat.

2. Deo tribuitur sphaerica figura non nisi Metaphoricè, sed à Metaphorico sensu ad proprium non procedit argumentum.

3. Major est absolutè fallà, alias æquè inferrem omnibus corporibus, imò omnibus creaturis sphaericam competere figuram, cujus tamen contrarium experientia ostendit, si dicerem: Deus est Archetypus omnium tam Corporum, quam reliquarum Creaturarum: E. cum illi Archetypo tribuatur sphaerica figura, etiam cuilibet Ectypo cum manifesta absurditate esset tribuenda.

XXII. Atque ita vidimus universo sive Mundo nullam posse neque Sphaericam neque aliam figuram adscribi. Huic quæstioni cognata est, quæ quærit de figura Cæli stellati, quod quidem à plurimis Philosophis Ethnicis habitum est pro corpore mundi extremo, Christianis communiter Cælum Empyreum supra illud collocantibus. Communis est sententia Cælo stellato, quoad extremum suum ambitum, convenire figuram sphaericam. Nos quid in ea sit soliditatis, operæ pretium est, ut indagemus. Primum igitur origo hujus sententiæ videtur esse desumpta ex perniciosissimo

fimo

fimo errore, quo statuitur Cælum esse Deum, quæ quidem sententia fuit Aristotelis, teste Plutarcho de Placitis Philosophorum lib. 1. cap. 7. *Aristoteles summum quidem Deum formam abjunctam univversa sphaera innitentem, athereo corpore, quod ab ipso quintum vocatur.* Et patet ex lib. 2. de Cælo cap. 3. ubi hæc reperiuntur. *Ἐκαστὸν ἐστὶν, ὃν ἔργον ἐστὶν, ἕνεκα τῶν ἔργων. θεὸς δὲ, ἐν ἔργῳ ἀθανάσιος. τὸ δὲ ἐστὶ τῶν αἰδίων. ὡς ἀνάγκη τῷ θεῷ κίνησιν αἰδίων ὑπάρχειν. ἐπεὶ δὲ ὁ ἕρως τοῦ κόσμου σώμα γάρ ἐστι θεῶν. διὰ τῶν ἔργων ἔλει τὸ ἐγκύκλιον σώμα, ὃ φύσιν κινεῖται κύκλῳ αἰεὶ.* *Vnumquodque eorum, quorum est opus, id est operis causa: Dei verò operatio immortalitas est. Hoc autem est perpetua vita. Quare Deo perpetuum esse motum necesse est. Cum verò cælum sit tale, (est enim corpus quoddam divinum) eò corpus habet rotundum, quod naturâ semper in orbem movetur.* Quamvis autem velint quidam Interpretes, Aristotelem hic loqui more Platonico, non ex opinione sua, tamen Πολυμῶν θεῶν ἑστὶν ὁ Vossius satis ostendit, hanc fuisse Aristotelis propriam mentem lib. 2. de Idololatria cap. 40. p. 530. & seqq. ita p. 533. concludens. *Vt melius sensisse Aristotelem credamus, verba non sinunt. facile autem, ut deterius senserit: quæ Achillini, Piccholominai & aliorum senten-*

sententia fuit. Ex quorum opinione Aristoteli cali forma informans est anima caelestis; nec aliud est anima, quàm intelligentia. Quomodo Calum componetur ex orbe suo, ut corpore, & animâ sive intelligentiâ, ut formâ perficiente. Atque ita Deus sit corporeus, quatenus Dei nomine orbis corpus & motorem ejus complectimur. Orbis igitur qui movetur ignobilior pars divina fuerit substantia; ut corpus nostrum pars est vilior hominis, At pars nobilior sit motor, ut anima in nobis. Inde ergo factum est, ut Cælo, quod ita habebatur pro Deo, rotunda figura tanquam pulcherrima fuerit attributa, cum ergo fundamento tam malo hæc opinio innitatur, meritò nobis suspecta esse debet.

XXIII. Secundum argumentum nobis inde desumitur, quod, cum ex superioribus pateat, non constare, utrum undique Cælum Empyreum hoc cælum stellatum circumcingat, incertum sit, annon ab altera parte ita protendatur, ut nos nullum finem, quem habeat, cognoscere possimus. Sed etiam posito (quod tamen est dubium) Cælum Empyreum undique hoc Cælum stellatum ambire, cum nemo nòrit, quænam istius Cæli Beatorum sit figura concava, & ferè nunc inter omnes sit inconfesso, cælum esse corpus fluidum, quod
termi-

terminum accipit ab ambiente, manifestum erit, nobis impossibile esse, ut certam determinationem quantitatis sive figuram Cælo stellato assignemus. Itaque cum neque constet, an habeat figuram aliquam Cælum stellatum, neque si habeat, quænam illa sit indagari possit, temerarium est certi aliquid hîc statuere.

XXIV. Sed videamus ea, quæ pro Cælorum rotunditate objici solent, ut futilitate istarum rationum cognitâ tantò magis incertitudo hujus sententiæ patefiat. Objici ergò primò solet: corpori simplici competit simplex figura; Cælum est corpus simplex; Sphærica etiam figura est simplicissima; Vt enim circulus inter figuras planas est simplicissima: ita sphærica figura inter solidas. nam 1. ut circulum unica linea; ita sphæram unica superficies claudit 2. ut in circulo medium ab extremis est æqualiter remotum, ita & in sphæra. 3. ut in circulo neque initium est, neque finis; ita neque in sphæra. 4. ut circulus respectu suarum partium non mutat locum, ita sphæra respectu suarum circa centrum convoluta semper eundem occupat locum (hoc est, quatenus & circulo & sphæra circumvolutis circa centra partes istarum figurarum, motu suo nulla expellunt corpora, in quorum locum succedant) A-
lix

liæ verò figuræ omnes solidæ vel non terminantur unâ lineâ, ut Pyramides, Prismata, sed multis, adeoque non sunt tam simplices; nec reliqua simplicitatis requisiti ipsi competunt, ut ex collatione patebit: vel si terminentur una lineâ, ut figura Ovalis, Elliptica, medium tamen ab extremis non est æqualiter remotum, nec in motu suarum partium præcisè eundem occupant locū, quia motu isto alia corpora expellunt, in quorum locum hæ partes succedunt.

XXV. *Resp.* 1. Falsa est Minor illa, quam ipsa Experientia multis modis refutat; vel enim ex Solis Cometis & maculis in Sole evinci potest, Cælum non esse corpus simplex & incorruptibile, uti vulgo putatur. Cometæ enim esse in Cælo à Tychone Brahe ita est demonstratum, ut in dubium revocari nequeat; maculæ enim Solares per tubos opticos sunt deprehensæ, illæque jam densiores, jam rariores, jam crescere, jam decrescere sunt visæ, quod est generationis alicujus & corruptionis argumentum. Clavius Comment. in spheram de sacro bosco p. 211. testatur Platonem ante Aristotelem cum multis aliis Philosophis sensisse cælum esse corruptibile, & post Christum non paucos, inter quos Ambrosius, Basilius, Gregorius Nyssenus & cætera ferè Ecclesiæ lumina idem non obscure do-

docuisse. Et vel ipsa imbecillitas rationum, quibus Aristoteles & ejus sequaces motum Cælo quintam quandam essentiam adscripserunt, satis ostendit, quanti debeat haberi hæc sententia, ita gratis asserta & posita, uti ostenditur à Bassone Philosophiæ Naturalis lib. 1. de Cælo p. 458. 2. Major propositæ Objectionis etiam vacillat: non enim figura oritur à corporis simplicitate vel compositione, sed à motu: neque enim ulla futura esset figura, si omnia quiescerent, imò neque corpora forent in mundo, sed omnia in unum essent concreta. Considerari autem debebat potius, Cælum esse corpus fluidum, quod figuram accipiat à Contingente, quod quale sit, quamque figuram concavam habeat, non satis constat. 3. retorquetur potius argumentum. Quo corpora sunt simpliciora, eò minus simplex figura videtur convenire. Nonne enim aër, Ignis, Aqua, secundum oppositæ sententiæ Patronos sunt corpora simpliciora mixtis: attamen figuræ, quas habent, planè sunt irregulares fluxæ & inconstantes.

XXVI. *Obj.* 2. Si cælum non esset rotundum, sed aut trilaterum aut quadrilaterum, aut etiam multilaterum, sequeretur & locum aliquem fore vacuum & corpus aliquod fore sine loco. Vacuus enim locus inter angulos circumacti corporis relin-

quere-

queretur, & ipsi anguli perpetuò moverentur in vacuo. Atqui utrumque absurdum est, & naturæ rerum contrarium. Si verè Cælum esset figurâ lenticulari, aut conicâ, vel etiam cylindrica, hæc quidem incommoda non sequerentur, sed alia graviora. Cum enim motus Orbium inferiorum sit obliquè oppositus motui supremi Orbis si-
ve primi mobilis, fiatque super diversis polis, necesse esset aut cælos scindi, aut alios ab aliis penetrari, si non essent figura orbiculari.

XXVII. *Resp.* Objectio hæc procedit ex variis falsis & incertis hypothefibus, quibus sublatis hoc argumentum cadere est necesse. nam 1. præsupponitur Cælum Empyreum undique ambire sidereum, quod ratione destituitur, adeoque incertum existit. 2. superficiem Cæli Empyreï concavam, si-ve eam quæ respondet Cælo stellato, esse rotundam, quod gratis ponitur. Itaque posito Cælum stellatum esse trilaterum aut quadrilaterum, &c. dico Cæli Empyreï superficiem talem futuram, ut ei accuratè respondeat, vel aliud corpus inter Cælum Empyreum & Sidereum interpolatum iri, quod illam lacunam repleat, & sic remotum iri omnem metum & suspicionem vacui. 3. Cælum constare ex Orbibus solidis, qui pellicularum instar in cepis sese

invicem ambient, quod cum fluiditate Cæli non convenit & multis aliis modis est absurdum. 4. sumitur etiam tanquam in confesso: Orbes illos fictitios à primo mobili rapi ab Ortum in Occasum, quod itidem falsum esse in sequentibus à nobis demonstrabitur, ubi illam variationem diei & noctis pendere ostendemus non à cæli siderei, sed à Terræ diurnâ circumvolutione. His itaque hypothefibus, quibus tanquam tibi-cinibus hæc Objectio nitebatur, sublatis, sponte suâ corruit.

XXIIIX. 3. *Obj.* Si Cælum non esset rotundum, sequeretur stellarum fixarum alias aliis Terræ propinquiores fore, aut ab ea remotiores, quod absurdum videtur.

XXIX. *Resp.* Non est absurdum, alias stellas nobis propinquiores esse, alias à nobis remotiores; cum enim stellæ fixæ nullam aut vix observabilem habeant parallaxin, de earum distantia nihil certi potest definiri. Eas autem inæqualiter à Terra esse remotas, ex lucis inæqualitate patet, quæ etiam in minutis stellis est valde vivida, indicioque quod major & minor stellarum lux ex majori minorive remotione à nobis oriatur, quemadmodum à Cartesio est demonstratum, ut sic sententiam illam de stellis omnibus in una superficie collocatis, tanquam præjudicium vulgi debeamus abjicere.

CAPUT II.

De Medio sive Centro mundi, nec non circumvolutione Planetarum.

I. **A**B extremis mundi hujus adspectabilis progredimur nunc ad ejus medium, ab ambitu ad Centrum, ut dispiciamus quodnam sit Centrum Univerſi. Atqui hîc iterum illud judicium Romanorum usurpare debemus **NON LIQUET**. Cum enim finem & terminos mundi ignoremus, eumque ut indefinitum concipere necessum habeamus, uti præcedente capite est ostensum, non etiam de medio constare poterit, uti apparet ex relatione illa, quæ inter media & extrema existit.

II. Quod si verò medium aliquod respectu motus planetarum, circa quod volvantur adsignare velimus, illud necessariò Soli erit tribuendum. Atque hic quidem hætenus inter Tychonianos & Copernicanos convenit (profligatâ jam Ptolemaicâ dispositione ob aliquorum phænomenorum repugnantiam) quod circa Solem Saturnus, Iupiter, Mars, Mercurius & Venus, Luna circa Terram moveantur; sed in eo est differentia quod Tychoniani Solem circa Terram, cum quinque his Planetis tanquam suis Satellitibus moveri statuunt,

Copernicani verò inter reliquos Planetas constituto loco, etiam Terram circa Solem rotari existiment, quod cum in sequentibus sit demonstrandum, pro certo habendum est, Solem esse illarum circumvolutionum Centrum non Geometricum quidem sed Physicum, cum ab eo pendeant omnium Planetarum circumvolutiones.

III. Contra Terram in medio non tantum circumvolutionum Planetarum, sed totius Mundi esse positam, communis est sententia, quæ quibus nitatur rationibus, considerare hîc lubet. Atque primò ita argumentantur qui id statuunt: Si stellæ seclusis vaporibus in quacunque mundi Regione sive ad Ortum sive ad Occasum quibuscunque Temporibus nobis apparent ejusdem magnitudinis. E. necessum erit Terram collocari in medio mundi: sed verum prius experienciâ docente: E.

IV. *Resp.* Majoris Connexio negatur: fieri enim potest, ut accessus ille Terræ ad firmamentum toto Orbitæ suæ intervallo non habeat tantam proportionem, ut exinde stellarum adspectus quantum ad magnitudinem debeat variari; quemadmodum intervallum diametri Terræ ad stellarum remotionem nullam proportionem habet, ut stellæ eadem & nobis & antipodibus nostris sub eadem appareant magnitudine.

Fateor equidem hoc multis, qui non satis attentos oculos habent ad magnalia Dei, adeò videri absurdum, ut propter illud solum sententiæ Copernicanæ, à qua aliàs non videntur alieni, nuncium mittant. Sed nos suo loco demonstrabimus, hoc nullo modo pro absurdo esse habendum.

V. *Obj.* 2. Si Terra non esset in medio mundi, sed propinquior ab una parte firmamento, quam ab altera, tunc is qui existeret in parte Cælo propinquiori non videret cæli medietatem, sed minorem partem; quemadmodum alter qui existeret in parte à Cælo remotiori, majorem partem conspiceretur: Sed hoc est absurdum & ~~C.~~ experientia pugnans, quia semper 6 Signa Zodiaci nobis oriuntur, totidemque occidunt.

VI. *Resp.* 1. Illam propinquitatem Terræ majorem vel minorem ad firmamentum non esse sensibilem. 2. Circuli omnis imaginarii centrum esse Terram libenter concedimus: oculus enim noster, ubicunque sit constitutus, format sibi Circulos in Cælo Maximos, Horizontem, Æquatorem, Meridianum, Zodiacum, & concipit stellas omnes fixas tanquam in eadem superficie sphericâ, quia visus eò usque non potest distinguere remota & propinqua. 3. non est absurdum dicere, eum qui exi-

steret à Terræ parte cælo propinquiore, non videre Cæli Medietatem, sed partem minorem & contra. Quis enim quæso mensus est id, quod de Cælo simul uno intuitu comprehendit? Quantaunque tamen mundi portio cernitur, ea imaginatione sphaeræ circa visum descriptæ censetur esse perfectum hemisphaerium. Oculus verò putans, Cælum esse Terræ extremo circumquaque contiguum, non alia semidiametro altitudinem fornicis, quam ipsam latitudinem distantiamve Horizontis metitur.

VII. *Obj.* 3. Si Terra non sit in medio mundi, erit vel in plano Æquatoris extra mundi axem, vel in axe mundi extra planum Æquatoris, vel extra utrumque. Sed omnia hæc sunt absurda: E. erit simul in plano Æquatoris, & in axe mundi, & per consequens in mundi centro.

VIII. *Resp.* 1. Hoc argumento benè infertur, Terram esse in medio Æquatoris; at inde non sequitur eam in medio esse mundi. Æquatoris autem formatio pendet à visus imaginatione, qui ubicunque sit Terra, Æquatorem concipit. 2. axis Mundi nihil aliud est, quam axis Terræ, circa quem illa motu diurno rotatur, qui dum concipitur continuatus usque ad fixas dicitur axis mundi, adeoque Æquator concipitur

cipitur circulus maximus, medius deductus inter polos Terræ & extensus usque ad firmamentum.

IX. Si Terra non esset in medio mundi sita, non fierent Eclipses Lunæ semper, quando duo luminaria per diametrum opponuntur, ut sint sub lignis Zodiaci oppositis: sed Eclipses tunc fieri Experientia docet.

X. *Resp.* Eclipsis Lunæ fit, quando inter Solem & Lunam Terra interponitur, ut hæc tria corpora sint in una linea, quo fit, ut Terra propter suam magnitudinem, quæ Lunam aliquoties excedit, impediatur, ne possit hæc à Sole illustrari. Ductâ autem lineâ à Sole ad Lunam, dummodò Terra in illa collocetur, sive in medio istius lineæ, sive propius ad Solem, sive propius ad Lunam, semper fiet Eclipsis, uti attendenti est perspicuum.

XI. *Obj.* 5. Quò tendunt omnia gravia, illud est centrum Mundi: sed ad Terram omnia gravia tendunt. Maj. exinde probatur, quia gravium natura est, ferri & tendere ad mundi centrum.

XII. *Resp.* 1. Negatur Major illa, aliud enim inferri nequit, quàm istorum gravium, quæ sunt circa Terram, eam esse centrum, id est locum in quo quiescunt; nam per se feruntur duntaxat versus Terræ.

corpus, ut ei uniantur, sed quia id faciunt per brevissimam lineam, quam simul contingit spectare Centrum, fit ut per accidens ad Centrum ferri dicantur. Vnde autem constabit, gravium esse eam naturam, ut ferantur & tendant ad mundi centrum? an est talis vis insita, quæ faciat gravia cognoscere quodam instinctu naturali suum centrum? at hoc pugnat cum natura corporum, & oritur ille conceptus confusus ex non satis observata distinctione inter res corporeas & cogitantes, unde factum, ut attributa rei cogitantis fuerint assignata rebus extensis, & vice versâ, uti pluribus ostendi posset exemplis, si ferret institutum. 2. pugnat talis vis insita cum principio naturaliter noto, etiam ab Aristotele sæpè inculcato, quod omne quod movetur, ab alio moveatur. Sed quia videmus corpora gravia tendere deorsum, cum interim visu percipere nequeamus tenuissima corpuscula à Terra resilientia, quæ illa deorsum premunt, & sensus nostros omnium rerum facimus indices, itaque quia nihil videmus à quo deprimantur, etiam nihil esse putamus, adeoque à se ipsis moveri vulgò statuimus. Et possemus ex Cartesii lib. i v. Principiorum gravitatis naturam demonstrare, sed non requiritur ad nostrum institutum, & sufficit sic ostendisse falsitatem

Majoris. 3. Nec Minor etiam probari posset, unde enim manifestum fiet, an non circa Iovem & Saturnum sint quædam gravia, quæ ad ipsos tendant, quemadmodum gravia circa Terram ad ipsam feruntur. Quod enim sit alia planè materia, cælestium ac terrestrium & quinta quædam Essentia, assertum quidem est ab Aristotele ex illo errore, quo statuit cælestia esse corpora quædam divina, sed non probatum, imò ab aliis hæc sententia fallitatis convicta.

XIII. *Obj.* 6. Gravissimum Corpus tendit ad infimum locum, nempe ad punctum remotissimum à Cælo: Sed Terra est Corpus Gravissimum.

XIV. *Resp.* 1. Præsupponitur in hoc argumento, Cælum sphericum habere rotundam figuram, ut punctum à circumferentia remotissimum pro centro sit habendum: sed ostensum est antea, id valdè incertum esse. 2. Negatur Major, nitens eo fundamento, quod vel centro insit aliqua vis corpora ad se attrahendi, vel vis aliqua Corporibus competat centrum per se petendi. 3. Minor probatione etiam indiget: Terra enim propriè loquendo in se neque gravis, neque levis est, gravitas quippe & levitas competit Corporibus, quia ad Terram vel accedunt vel ab ea recedunt: at in-

de Terra levis vel gravis dici non debet; neque enim centri, puncti imaginarii talis vis est, ut Terram ad se trahat. Adde tamen ex superabundanti: Si Terra poneretur extra hunc locum naturalem, in quo est, ex. gr. Si poneretur in locum Iovis, eam eò delatam iri, ubi nunc est, quod isto in loco commodissimè circa Solem deferri possit, uti à Cartesio est demonstratum.

XV. *Obj.* 7. Si Terrâ in æquales portiones divisâ, ejusdem figuræ magnitudinis & ponderis hæc è diversis locis sub concavo Lunæ demitterentur, tum omnes partes eodem tempore procul dubio ad eundem locum descenderent: At hoc non posset fieri nisi in Centro Mundi: Ergò Terra est in mundi Centro.

XVI. *Resp.* 1. Major non est vera simpliciter: hoc quidem sequeretur, illas portiones Terræ esse conventuras in unum locum inter se, sed non futurus esset idem locus cum eo, in quo nunc Terra existit, sed tantò magis ad Solem accessuræ essent istæ portiones æquales, quò minores fuerint, & si quælibet pars Mercurio minor esset, cæteris partibus Soli propiores esse futuras, quam ipsum Mercurium. 2. non etiam necessariò eodem tempore in eundem locum conventuræ essent, sed posset fieri, ut aliæ tardius, aliæ citius, eò pervenirent,
 prout

prout ab intermediis Corporibus variè ista delatio impediri posset. 3. Concessâ Majori Minor falsa nihilominus est, hic enim locus in quo convenirent, non necessariò esset centrum mundi, sed locus tantùm, qui Terræ situi conveniret in proportione & respectu ad alia Corpora.

XVII. *Obj.* 8. Circuli Cæli proportionaliter sese habent tam in longum quam in latum. Nam ubivis 15 milliaria Germanica efficiunt unum Gradum in Cælo: Ergo erit idem eorum centrum, scilicet Terræ Centrum.

XVIII. *Resp.* Conceditur Terram esse Centrum illorum Circulorum imaginariorum, quia describuntur à nobis in Terra constitutis; inò describerentur etiam è Iove, si nos in illo essemus collocati, sive, si Terra nostra eo in loco esset constituta, ubi nunc est Iupiter. Sed inde nullis fideculis potest elici, Terram esse Centrum totius Univerfi.

XIX. *Obj.* 9. Si Terra non esset in medio mundi, non essent futura Æquinoctia, sole ingrediente Æquatorem: Atqui negari non potest, quin tunc Æquinoctia fiant, Ergò.

XX. *Resp.* Major illa est falsa, neque aliud quid infert quam Terram esse in medio Zodiaci & Æquatoris, ad quorum in-

terfectionem Sol tempore Æquinoctii motu apparenti pervenit, quod nos non negamus. Quod autem idem obtineatur sive Sol motu vero in Zodiaco deferatur sive Terra, nōrunt omnes, qui levem quandam Astronomiæ cognitionem sunt adepti.

XXI. *Obj.* 10. Terræ ignobilissimo Corpori competit locus etiam ignobilissimus, E. erit in Centro mundi.

XXII. *Resp.* In hoc argumento multa præsupponuntur, quæ tamen dubia, imò falsissima existunt: nam 1. unde constat, quod Terra sit corpus ignobilissimum? nisi ex erronea opinione quod materia Cæli sit divinum quid, & Terra non nisi sentina totius mundi. Quid impedit, quin æquè nobilis sit ac Venus vel Mercurius, vel alius quisquam Planeta? 2. quænam loco Nobilitas vel Ignobilitas ut tali competere potest? Hæc enim non nisi respectivum quid important. Quare ex hoc argumento à Sole remotissimum censenda esset habere locum & remotiorem ipso Saturno, quod tamen etiam cum Tychoniana hypothese pugnet. 3. Unde probatur, quod in locatione corporum mundanorum habita fuerit ratio Nobilitatis vel Ignobilitatis, potius quam Naturæ? 4. Unde etiam probatur, quod hîc præsupponitur Centrum esse locum ignobilissimum? quin potius nobilitas

bilitas quædam Centro competit, cum sit origo circumferentiæ ex eo ductæ.

XXIII. His Objectionibus nunc subjungo Danæi ex Scriptura petitas quasdam argumentationes. Is tractatu 3 Physicæ suæ Christianæ cap. 21. ita suam sententiam ex Scriptura sibi videtur firmare. *D. Planè igitur Terram meditullium mundi obtinere censes. P. Censeo. Atque cur sic existimem hæc ratio est multiplex, quam ex ipsa divina Scriptura duco. Prima quod à Calo (quod totius hujus mundi locum supremum occupare nemo sanus dubitat) longissimè spatii & intervalli ratione distat Terra Psal. 103. v. 11. Qui verò locus longissimè à Supremo disjungitur, is procul dubio est infimus. Ergo sit infimo loco necesse est, aut verum non dixerit Scriptura. Id quod vel omninò cogitasse nefas est. Secundo autem, quod Cælum & Terra inter se opponuntur in Scriptura, veluti imum summo, quemadmodum ex Eph. cap. 4. v. 9. apparet. Tertio quod ubique infima loca tribuuntur Terra, uti Ps. 95. v. 4. & aliis passim locis. Unde terram infimò omnium locò collocatam esse apparet.*

XXIV. Resp. Tria citata loca hæc sunt: Ps. 103. v. 11. Sed quàm alti sunt cæli super terram, prævalet benignitas ejus erga timentes eum. Eph. 4. 9. Cæterum illud ascen-

dit, quid est, nisi quod etiam descenderat prius in infimas partes terra? Pſal. 95. 4. In cuius manu sunt ima vestigia terra, penes quem sunt vires montium. Sed illa cum iudicio consideratâ nobis nihil obesse conspicientur. Cælum sidereum in quo sunt stellæ fixæ locum superiorem inter corpora à nobis conspicua occupare concedimus: at an absolutè sit supremum, ut nullum aliud corpus supra se habeat, non constare in superiori capite ostendimus, imò saltem ab aliqua parte supra se habere Cælum Beatorum vidimus, sed quidquid sit de eo 1. Pſ. 103. nihil aliud dicitur, quam Cælos à Terra esse valde remotos, quod nemo negat, imò tantam esse distantiam, ut à nullo hominum hæctenus ea potuerit inveniri. Sed inde non sequitur Terram esse in mundi Centro; neque enim hic comparatio inter Terram, Solem, Mercurium instituitur quasi Cælum stellatum magis à Terra distet, quam ab his Corporibus, sed tantum absolutè dicitur, magnam esse Cæli super Terram altitudinem. 2. Eph. 4. uti vidimus in superiori dissertatione, ostenditur Christum ex tanta altitudine, ex tam sublimi throno se demisisse, atque ita mentio fit descensus de loco sublimiori ad locum inferiorem, ut simul connotetur status humiliatio. Itaque est comparativa locutio, quâ Terra ad Cælum

lum altum collata valdè humilis & depressa est : sed non absoluta, quali nullum corpus à cælo magis esset remotum, quam Terra. 3. Psal. 95. est planè ἀνεσθητόντος, nam ne quidem ibi Cælum & Terra opponuntur, sed loca Terræ depressiora, locis altioribus montibus nempe.

XXV. Coronidis loco respondebimus ad ea, quæ Revius stateræ suæ p. 319. opponit : *Addimus, inquit, articulum ascensionis Christi per hanc opinionem inverti. Cum enim Christus non noctu sed claro die, videntibus Apostolis (Act. 1. 9, 10, 11.) ascenderit, sanè caput ad Solem erectum habuit, qui si in imo mundi erat, non ascendisse Christus, sed descendisse dicendus esset.*

XXVI. *Resp.* Nihil hîc est periculi. Quis non novit, id dici sursum, quod est super capita nostra, deorsum verò id quod est sub pedibus nostris : Hæ enim denominationes loci, quales sunt : dextrum & sinistrum, sursum & deorsum, ante & retrò, omnes desumptæ sunt à partibus Corporis nostri : igitur quia habuit caput versum ad Solem, eo ipso dici debuit ascendisse, quia motus ille versus eum locum, quem caput respiciebat, processit. Quod si Terra vel ibi collocata esset, ubi nunc est Iupiter, nihilominus sursum id esset dicendum, quod esset super Capitis hominum in Terra degen-

degentium, & vice versâ deorsum, quod sub pedibus. Talem autem communiter esse acceptionem vocabulorum sursum & deorsum discere possumus ex Platone in Timæum, cujus Verba hic adungere lubet: *Sed illud dictu absurdum est, esse duo quaedam naturâ loca à se invicem longo intervallo distincta: & unum quidem deorsum vocari, ad quem locum ea deferantur omnia, quacunque molem quandam Corporis habent: alterum verò sursum, ad quem vi omnia moveantur. Cum enim Calum omne rotundum sit, quacunque à medio æquè distantia extrema facta sunt, similiter esse oportet extrema. Medium quoque æqualibus lineis ab extremis undique distans, è regione æquè omnia respicit. Quoniam igitur ita mundus dispositus est, si quis dictorum quicquam sursum esse dixerit vel deorsum, non injuriâ errore videbitur. Medius enim locus in ipso neque sursum, neque deorsum dici debet, sed medius.* 2. Quamvis autem non diffitear motum alicujus corporis versus centrum dici posse ejus descensum, quemadmodum & Cartesius loquitur art. 120. Princip. Part. 111. satis tamen clarum Scripturam potius rationem habuisse locutionis istius communiter receptæ, quâ id quod capiti nostro imminet *sursum* dicitur, & quod à pedibus nostris calcatur *deorsum*.

deorsum vocatur, quàm alterius istius à communi loquendi consuetudine remotæ, ac non nisi iis usitatæ, qui Philosophicè rerum naturas rimantur. 3. non dicimus Solem esse in imo mundi; sed respectu motuum planetarum centrum obtinere æstimamus, non quidem Geometricum, sed Physicum: at medium mundi, quod Revius vocat inum, indeterminabile esse profiteamur.

XXVII. Denique, addit Revius, cum *infernus damnatorum à plerisque Theologis non sine magna ratione in imo, & à sedibus beatorum remotissimo loco esse statuatur, scripturâ inter hæc magnum Chasma ponente, Luc. 16. 20. & abyssum, puteum, stagnum tenebras exteriores passim calamitosum illum locum vocante; sequitur juxta Systema Copernicanum infernum in ipso Sole esse, quod quâ verisimilitudine possit asseri, prudentioribus expendendum relinquimus.*

XXIIX. Resp. Vbi sit infernus, nos anxie non disquirimus, sed potius laboramus omnibus modis, ut Christo verâ fide adhærentes ab eo tuti reddamur. Pontificii eum in medio Terræ statuunt, quod quamvis non omninò sit absurdum, tamen est incertum. Sed non sequitur, eum fore in Sole, nam an Sol, an Terra, vel quodnam aliud

186 CHRISTOPH. WITTICH.
aliud Corpus absolutè à Cælo Beatorum sit
remotissimum quis dixerit. Fatemur ex lo-
co Luc. 16. constare valdè remota esse à se
invicem Cælum Beatorum & Infernum:
sed potest esse aliud Corpus à Cælo isto ad-
huc remotius, in quo tamen non necessariò
infernus collocandus.

C A P V T III.

*De situ & Ordine præcipuorum mundi
corporum inter se. Aditus porrò fit
ad quæstionis de motu Terra decisio-
nem per enarrationem Autorum, qui
hanc sententiam, quam nos turbimur,
asseruerunt.*

I. **A**Tque ita vidimus, quid de extremo
mundi & medio sit statuendum, nunc
spectemus alia quoque mundi corpora præ-
cipua, quem situm & ordinem inter se ha-
beant considerantes. Sed hic vicissim in
partes itur. Tres opiniones tamen in hoc
negotio sunt celebriores: Prima dispositio
est Ptolemæi, qui in medio ponit Terram,
circa quam proximè volvi statuit Lunam,
hanc excipit Mercurius, quem tertio loco
sequitur Venus in ampliori circumferentia,
quarto Sol, quinto Mars, sexto Iupiter, se-
ptimo Saturnus, octavo Firmamentum.

Omnes

Omnes autem hos Planetas deferri ait à suis sphaëris ab Occasu in Ortum, alios citius, alios tardius, dum interim omnes à primo mobili rapiantur ab Ortum in Occasum.

II. Secunda dispositio est Tychonis Braheï nobilis Dani, qui itidem Terram in medio mundi collocat, atque circa eam tria mobilia ferri statuit, proximè Lunam, postea Solem, Tertiò firmamentum. Circa Solem verò moveri dicit quinque errantes, Mercurium proximè, dein Venerem, sed ita ut illi duo suo circuitu Terram non intercipient, hanc consequitur Mars, ampliori ambitu Iupiter & adhuc ampliori Saturnus, sed eâ lege, ut suis circumferentiis & Terram cum Lunâ complectantur. & hi omnes, dum interim propriis motibus circa Solem moventur, à Sole annuo motu circuitum suum circa Terram absolvente simul circumvehantur. Motum vero diurnum ita explicat, ut ipse Fixarum Orbis, eodem modo ac Ptolemæo visum, inferiores omnes sphaëras secum rapiat ab Ortum ad Occasum.

III. Tertia Dispositio est Copernici, cui Sol est in medio, quem arctiori ambitu circumit Mercurius, laxiori Venus, tertio loco Terra, cum suo Satellite Lunâ, quarto Mars, quinto Iupiter, cum suis quatuor
satelli-

fatellitibus, sexto Saturnus, & tandem stellæ fixæ. Motum diurnum porrò fieri Terræ circa axem suum convolutione. Atque hæc dispositio adoptata est à Cartesio cum hac cautione, ut Sol quidem sit in medio istarum circumvolutionem Planetarum, sed non in medio mundi, deinde ut stellæ fixæ non in una aliqua sphaera collocentur, sed hinc inde, aliæ magis, aliæ minus, à Sole removeantur.

IV. Priori dispositio Ptolemæi jam communiter rejicitur, quod non satisfaciat per eam omnibus Phænomenis, & experientie repugnet. Quippe secundum istam dispositionem sæpius Mercurium & Venerem ita constitui oporteret, ut Terram inter se & Solem habeant constitutam, quod evenire nunquam est observatum. Deinde explicari non possunt phasæ Veneris experientie confirmatæ, quippe quæ deprehensa est augeri & minui lumine suo ut Luna, & plerumque quando supra Solem adscendit, nova verò, quando inter nos, & solem est disposita, cum secundum Ptolemæum supra Solem nunquam adscendat. Ut nunc alia absurda taceam, quæ hanc dispositionem comitantur.

V. Itaque videndum utra ex reliquis duabus sit præferenda. Et cum in eo primo sit differentia, quod Tycho loco Solis Terram

ram posuerit, & vicissim Soli Terræ locum assignârit, de eo est disquirendum, utrum Terra circa Solem deferatur inter media inter Venerem & Martem, an verò Sol circa Terram, circumducens secum 5 planetas Mercurium, Venerem, Martem, Iovem & Saturnum. Dein quod Tycho vicissitudinem diei & noctis una cum Ptolemæo fieri statuat per firmamenti motum diurnum, quod Terræ conversioni assignat Copernicus, dispiciendum erit, utrum fieri sit consentaneum?

VI. Quandoquidem ergo prolixius de his quæstionibus agere nobis est constitutum, ab ovo, quod ajunt, rem exordiemur, ac examinabimus primò antiquitatem sententiæ Copernicanæ & originem, dein statum Controversiæ rectè formabimus per terminorum legitimam explicationem.

VII. Ex Veteribus jam diu ante Pythagoram hanc sententiam Numæ Pompilio adscribit Plutarchus in Numâ, quem dicit, *templum Vestæ rotundum fecisse ad imaginem Vniuersi, inque medio ejus constituisse æternum ignem, ut solaris ignis symbolum.* Numam autem ante Pythagoram vixisse, testis est Cicero lib. 2. de Oratore: *Et refert à quondam Italia Pythagoreorum fuit, tum cum erat in hac gente magna illa Græcia: ex quo etiam quidam Numam Pompilium*

190 CHRISTOPH. WITTICH.
*lium regem nostrum fuisse Pythagoreum fe-
runt, qui annis permultis ante fuit quam
ipse Pythagoras. Idem in præfatione libri
quarti Tusculan. quæstionum ait: Pytha-
goras fuit in Italia, temporibus iisdem, qui-
bus L. Brutus patriam liberavit. Similiter
Livius lib. 1. cap. 18. Auctorem doctrinæ
ejus (Numæputa) quia non exstat alium,
falso samium Pythagoram edunt: quem Ser-
vio Tullio regnante Roma centum amplius
post annos in ultima Italia orâ circa Meta-
pontum Heracleamque & Crotonem juve-
num amulantium studia catus habuisse con-
stat.*

VIII. Fuerunt autem, teste Laërtio,
duo Philosophiæ principia; unum quod ab
Anaximandro, alterum quod à Pythagora
fluxit. Anaximandri præceptor fuit Tha-
les, Pythagoræ verò Pherecydes. Appel-
latumque est id Philosophiæ Genus Ioni-
cum, quod Thales ex Ioniâ fuerit. Hoc au-
tem Italicum, quod illius author Pythago-
ras in Italia plurimum philosophatus sit.
Hæc principia diversa Philosophi secuti,
circa hanc sententiam in contrarias partes
iverunt.

IX. Ita Aristoteles lib. 2. de cælo c. 12.
docet. Ἐπειὸς οἱ περὶ τὴν Ἰταλίαν, κηλί-
μφοι δὲ Πυθαγόρειοι, λέγουσιν ἐπὶ μὲν γὰρ
ἑ μέσθ' αὐτῶν εἶναι φασί, τὴν δὲ γὰρ ἐν τῷ αἰσθη-
στῶν

ἔσαν κύκλω φερομένην περὶ τὸ μέσον, κύκλω τε καὶ ἡμέραν ποιεῖν. hoc est: *Contra, qui Italiam incolunt, vocanturque Pythagorei, dicunt. In medio autem ignem esse inveniunt, terram autem astrorum unum existentem circulariter latum circa medium, noctem diemque facere. Idem paulo post: Ἐπὶ δ' οἷζε Πυθαγόρειοι ἐπέειπον πρὸς τὸ μέγιστον περιήκειν φυλάττειν τὸ κυριώτατον ἔπανθον, τὸ δὲ μέσον εἶναι τοῖσδε, ὃ Διὸς φυλάκην ἰνομάτῃσι, τὸ πῶττον ἔχει τὴν χώραν πᾶσαν. hoc est: Amplius autem Pythagorei quidem, propterea quod maximè id convenit servari, quod est principalissimum ipsius universi, medium autem esse tale, quod Iovis carcerem nominant, hanc habere regionem ignem.*

X. Pythagoras ipse, quamvis tria Volumina scripserit, teste Laërtio ex Heraclito Physico, de Institutione, de Civilitate, de Natura, tamen quoniam isti libri interierunt de ejus dogmatibus non nisi ex Pythagoreorum placitis quicquam colligere licet. Hinc factum, ut Archimedes, libro de arenæ numero dogmatis hujus inventionem adscribat Aristarcho Samio, quem tamen probabilius est, id à conterraneo suo Pythagorâ accepisse.

XI. Cæterum qui ex disciplina Pythagoræ fuerunt progressi idem dogma cum suo magistro habuere commune. Hinc de

Phi-

192 CHRISTOPH. WITFICH.
Philolao ita Laërtius. *Opinatur autem omnia harmoniâ ac necessitate fieri, terram juxta primum circulum moveri dicit. Plutarchus vero de Philolao & aliis Pythagoricis ita lib. 3. de Placitis & decretis Philosophorum inquit: Cateri (scilicet Philosophi dicunt) terram manere. Philolaus verò Pythagoreus circum ignem verti obliquo in circulo, similiter Soli & Luna. Heraclides Ponticus Ephantus Pythagoreus cient quidem Terram, verùm haudquaquam promovent, rota verò instar cardine suo nixam ab occasu ad exortum circa eam volvi. Cicero in Lucullo sic de Niceta Syracusio & Platone inquit: Nicetas Syracusius, ut ait Theophrastus, calum, solem, lunam, stellas, supera denique omnia stare censet. neque præter terram rem ullam in mundo moverit quæ cum circum axem se summâ celeritate convertat & torqueat eadem effici omnia, quæ si stante terra calum moveretur, atque hoc etiam Platonem in Timæo dicere quidam arbitrantur, sed paulò obscurius. Ita autem legas in Platone. Terram autem attricem nostram circa polum per Vniuersum extensum alligatam, diei noctisque effectricem & custodem esse voluit, nec non primam antiquissimamque Deorum omnium, qui in Calo sunt geniti.*

XII. Dogma hoc ipsum superiori seculo

culo suscitavit & illustravit Nicolaus Copernicus, Prutenus, Astronomus insignis, uti clarum ex eruditissimis libris de revolutionibus Cælestium Orbium conscriptis, illique dogmati tanquam fundamento superædificavit explicationem phænomenorum cælestium, quam longè expeditiorem facilioremque reddidit, sublatis infinitis orbibus & Epicyclis à Ptolemæo & Astronomis aliis inventis. Hunc feliciter secuti sunt Mæsthlinus, Keplerus, Galilæus de Galilæis, Guilhelmus Gilbertus Anglicus, Philippus Lansbergius & alii multi, ut & Clariss. Dn. Antonius Deusingius in sua dissertatione de vero Systemate mundi, quoad motum Terræ diurnum circa suam axem. Novissimè verò Renatus des-Cartes Philosophorum facilè primus hanc sententiam ita explicuit, ut difficultates quibus sententia Copernici premebatur sustulerit, uti nos in sequentibus ex eo dabimus demonstratum.

XIII. Ab altera verò parte Philosophi & Astronomi in contrariam iverunt sententiam. Illi nimirum qui Ionicum Philosophiæ genus ab Anaximandro Thaletis discipulo ortum adoptarunt, quales fuerunt Anaximander, Anaximenes, Anaxagoras, Archelaus, Aristoteles ejusque sequaces, Stoici item, Hipparchus & Ptolemæus

I omnes-

194 CHRISTOPH. WITTICH.
omnesque Ptolemaici, uti & Tycho Bra-
hæus, qui ex Ptolemaico & Copernicano
systemate quandam fecit mixturam, uti in
Principio hujus capituli videre est.

C A P V T I V.

*Termini questionum propositarum ex-
plicantur, ostenditur quid Terra no-
mine veniat, quid itidem per mo-
tum intelligamus.*

I. **T**erræ nomine intelligi potest 1. glo-
bus ille ex Terra & aqua compactus
ab aëre & cælo distinctus. 2. idem globus
una cum illis corporibus, quæ se extendunt
usque ad concavum Lunæ. His autem duo-
bus modis Terram accipi posse & debere
Maimonides part. 11. cap. 30. More Ne-
bochim etiam testatur, cujus Verba hic ad-
scribo: *Porrò & hoc sciendum tibi, quod
Erez Terra sit Vocabulum homonymum,
quod usurpatur tum generaliter tum spe-
cialiter. Generaliter dicitur de omnibus
iis, quæ sunt sub Spharâ Luna, hoc est, de
quatuor Elementis. Specialiter dicitur de
uno tantum, & quidem ultimo illorum,
quod vocatur Terra. Docet nos hoc Scri-
ptura, dum dicit; Et Terra erat informis
& inanis, & Tenebræ erant super facie
abyssi,*

culo suscitavit & illustravit Nicolaus Copernicus, Prutenus, Astronomus insignis, uti clarum ex eruditissimis libris de revolutionibus Cælestium Orbium conscriptis, illique dogmati tanquam fundamento superædificavit explicationem phænomenorum cælestium, quam longè expeditiorem facilioremque reddidit, sublatis infinitis orbibus & Epicyclis à Ptolemæo & Astronomis aliis investis. Hunc feliciter secuti sunt Mæsthlinus, Keplerus, Galilæus de Galilæis, Guilhelmus Gilbertus Anglicus, Philippus Lansbergius & alii multi, ut & Clariss. Dn. Antonius Deusingius in sua dissertatione de vero Systemate mundi, quoad motum Terræ diurnum circa suum axem. Novissimè verò Renatus des-Cartes Philosophorum facilè primus hanc sententiam ita explicuit, ut difficultates quibus sententia Copernici premebatur sustulerit, uti nos in sequentibus ex eo dabimus demonstratum.

XIII. Ab altera verò parte Philosophi & Astronomi in contrariam iverunt sententiam. Illi nimirum qui Ionicum Philosophiæ genus ab Anaximandro Thaletis discipulo ortum adoptarunt, quales fuerunt Anaximander, Anaximenes, Anaxagoras, Archelaus, Aristoteles ejusque sequaces, Stoici item, Hipparchus & Ptolemæus

ejus, quod potentiâ est, quatenus tale est?
 At omnem actionem esse motum, absurdum est: quid enim de Creatione dicas? quid de sanctificatione & aliis actionibus divinis? At dicas: Hanc definitionem esse Motus in Genere, non Motus localis. *Resp.* 1. manere nihilominus, quod sit obscura, & latior definito, atque adeò careat proprietatibus bonæ definitionis. 2. si motus ita generaliter accipiatur nullo modo differet ab actione; quid autem opus est vocabulis uti ambiguis, cum propria sunt in promptu. 3. præsupponitur esse alias Motus species, quod falsum esse prolixè ostendi posset, si præsens ferret institutum.

III. Sed longè clarior est definitio nostri Philosophi, qui Princip. part. II. art. 25. ita Motum definit, quod sit *Translatio unius partis materia, sive unius corporis ex vicinia eorum corporum, quæ illud immediatè contingunt, & tanquam quiescentia spectantur in viciniam aliorum.* ex hac enim definitione Natura motus rectè agnoscitur, cum Omissis Antecedentibus & requisitis ad motum, præcisè rationem formalem motus ostendat.

IV. Nec aliam naturam motus reperiemus, dummodo ad rem ipsam attendamus. Simili enim modo August. lib. 2. de Ordine cap. 6. *Cogis nos definire, quid sit move-*

moveri: quod si potes, facias, &c. Quæ cum dicta essent, puer de domo, cui dederamus id negotii cucurrit ad nos, & horam prandii esse nunciavit. Tum ego: Quid sit, inquam, moveri, non definire nos puer iste, sed ipsis oculis cogit ostendere. Eamus igitur, & de isto loco in alium locum transeamus: nam nihil est aliud, nisi fallor, moveri, &c. Simili ferè modo à Keplero motus definitur Epit. Astron. Copernicanæ lib. 1. mihi p. 106. Motus est separatio mobilis, quatenus mobile, de loco suo & translatio in locum alium. Sed definitio Philosophi magis perspicua est, quod ex collatione patebit & sequenti explicatione, in qua vestigia Philosophi sequemur.

V. Reddit autem Cartesius rationes ob quas motum vocaverit translationem, non vim vel actionem, quæ transfert, quarum prima est, *ut ostenderet illum semper esse in mobili, non in movente, quia hæc duo non satis accuratè solent distingui: secunda ratio est, ut planum faceret motum duntaxat esse modum rei mobilis, vel motæ, non rem aliquam subsistentem, sicut figura est modus rei figurata, ac quies rei quiescentis.*

VI. Proclives enim admodum esse homines ad confundendum, id quod est in mobili cum eo quod est in movente, actionem tribuendo mobili, cum debeat tribui

moventi, patet 1. ex definitione Aristotelis supra visâ, qui motum per actum definit. 2. quando vulgariter rebus tribuunt motum inlitum: ita cælis & stellis dicunt multi motum esse inlitum: Sic quando rebus gravibus dicunt inlitum esse motum ad tendendum deorsum, levibus ad tendendum sursum, &c. in quibus est manifesta mobilis cum re movente consusio.

VII. Nec minus vulgare est, motum concipere tanquam rem aliquam subsistentem, unde illæ definitiones: *Motus est forma in moto impressa*. Scal. exerc. 28. vel ut alii: *Motus est forma fluens*, aut: *Motus est forma, qua successivè per partes acquiritur*. Et inde respectu communicationis motus facilè nobis talia oboriuntur. 1. in genere, non videtur nobis rem unam posse movere alteram, nisi aliquid ei communicet. 2. in specie, si corpus A motum impellat B, ut B quod antea quiescebat, moveatur, vix possumus abstinere, quin putemus corpus A communicare aliquid corpori B, eò quod etiam post separationem à corpore A corpus B pergat ulterius moveri. 3. existimamus saltem in projectis aliquem impulsus concipiendum, qui iis à nostra manu communicatur.

VIII. Sed si ad Cartesii definitionem & rationem secundam, quam adfert, animi

mum advertamus, nos facillè ex his omnibus extricabimus. Quod enim attinet primum; Non opus est, ut aliquid aliud hinc inquiremus præter ipsam translationem, sed sufficit, si consideremus illam communicari, non aliquid aliud. Sicuti quando ceræ confertur figura quadrata, non opus est, ut aliquid aliud inquiremus præter istam determinationem extensionis quadratam. Quemadmodum autem, quando in corpus aliquod ex. gr. in ceram alia figura introducitur, eo ipso prior tollitur, ita etiam hic, quando aliud corpus impellitur, eo ipso prius motum suum deperdere debet, vel totaliter vel ex parte, in quantum scilicet communicat. Unde & ad secundum dubium solutio patet: quando enim corpus A movet corpus B, nihil aliud corpori B communicatur, quàm translatio: quippe utraque corpora A & B hinc supponi debent in fluido aëre, quia in eo non tam multa motus impedimenta, ut in Terræ superficie: Itaque quam primum movetur seu transfertur corpus B impellente A, semper postea movetur seu transfertur, donec ab alio impediatur. Et hinc facillè tertium dubium eximitur, si consideremus impulsus non differre à translatione, nisi hæctenus, quod impulsus respectum habeat ad translationem, ut ita impulsus nihil aliud

fit, quam translatio ipsa, quatenus respectum habet ad actionem. In projectis autem nihil aliud fit, quam ut ponantur in fluido, & versus aliquam partem eorum motus à manu determinetur, simul etiam determinato aëre versus eandem. Unde projecta tam diu manent in isto statu motus versus istam partem, ad quam sunt determinata, donec à gravitate deprimantur, atque ita aliò versus determinantur. quo facto in Terram descendunt, motumque suum ejus partibus & aëri quoque circumstanti communicant.

IX. Egregiè verò author libelli de finito & infinito, Anno 1651 Amstelrodami expressi, ostendit, vim istam in corporibus motis præter respectum ad motum, nihil esse, nisi quid imaginarium. Ita enim p. 16. & 17. inquit: *Attendant quæso* (hi nempe qui Vim aliquam præter motum rebus motis tribuunt) *ad motum ambulantis in navi, qua celerrimè velo & aqua vehitur in contrariam partem, ad quam ambulans tendit: liquet non cum majori difficultate ambulantem in contrariam partem ferri, quam si navis planè quiesceret: at si hic vis aliqua præter illam mutationem situs statuenda esset, qua navim impetu perpel- leret ad lineam, à qua ambulans recedit: procul dubio majori conatu opus esset, & in cassum*

casum laboraret homo contendendo in contrariam partem ei ad quam navis vehitur. Considerare autem hic oportet, navim non à vento agitatam, sed flumine placido existente à remis tantum impulsam, ne objicere possis, sentiri aliquam resistentiam venti navem impellentis. Postea verò etiam causam reddit hujus hominum præjudicii, quando inquit: *Cum autem videamus res motas tanta vi & impetu objacencia sibi corpora depellere & comminuere, inde malè concluditur vim aliquam ab hac mutatione continua & successivâ situs distinctam esse: cum ipse motus sit, qui per suas impressiones & effectus in anima sese distinguens ab aliis rebus vis atque potentia à nobis vocitetur.* Non itaque vim negamus esse in natura: sed vim illam ipsam mutationem situs esse dicimus, qualem hæcenus descripsimus. Hæc adscribere volui tanquam præclarè rem istam declarantia.

X. Ex his patet attentione singulari opus esse, si naturam motus benè intelligere velimus, neque frivolum fuisse Cartesii institutum actionem à motu sollicitè distinguentis, uti Revius & Lentulus opinantur. Ille Stateræ p. 107. hic Novæ sapientiæ p. 290. Vera quidem est distinctio, ut *actio tribuatur motui, quatenus procedit ab agente, & passio quatenus recipitur in*

patiente, uti Clariss. Heereboort. in disputatione à Revio citata docet; sed hæc totam rem & difficultatem ad quam Cartesius respexit non exhaurit, neque etiam ab Heereboortio in eum finem est adducta.

XI. Definitionem motus art. 25. traditam & probatam Cartesius art. 26. porro sic declarat: *Quippe notandum est, magno nos in hoc præjudicio laborare, quod plus actionis ad motum requiri arbitremur, quam ad quietem.* Quid præjudicia sint, & quomodo in nobis formentur satis docuit Cartesius Pp. 1, 71, 72, 73, 74, & vel ipsum nomen ostendit, quod sint judicia à nobis facta ante perceptionem sufficientem, adeoque eo ipso, quatenus talia, erronea. Quando verò dicit, *nos arbitrari plus actionis requiri ad motum, quam ad quietem, in eoque præjudicio laborare*, per actionem intelligit non actionem tantum nostram, sed collectivè quamcunque, ut in eo consistat præjudicium, quod, quia plus actionis nostræ sæpius videmus requiri ad motum, quam ad quietem, proclives sumus ad statuendum, in genere plus actionis requiri ad motum, non attendentes plura alia ad motum & quietem concurrere posse, quam nostram actionem, aut nostram ab actione cessationem. Philosophum autem hic loqui de actione non nostrâ, sed collectivè

Etivè de omni actione ex sequentibus ipsius Verbis est manifestum, præsertim si attendamus ad illa ipsius verba: *sumentes scil. actionem pro conatu illo, quo utimur ad membra nostra, & illorum ope alia corpora permovenda.*

XII. Ad hoc quia non attendit Lentulus, vel attendere noluit, verba Cartesii art. 26. tali joco, uti ipse dicit, excipit: *Egregium verò inventum, & par illi, aut ex eo deductum, quod libro de Methodo de frugibus terra sine labore percipiendis promisit. Inventum inquam: nam in hunc diem natura indicio plus actionis ad motum, quam ad quietem requirebatur. Gratulor ergo jam aurigis, nautis, portitoribus, tabellariis, nunciis, & quicumque iter terræ marique conficiunt: non plus laboris. laboris verò? non plus actionis via vel longissima perficienda impendent, quam si quieti domi desideant. Ab his fabrorum & omnium Opificum tabernas perlustrabo, magnam ab iis lato nuntio gratiam-initurus. Siquidem & hi si non pedum saltem brachiorum motu victum quaritabant. Imò si qua & mentis agitatio, qua sine omni motu & actione internâ esse nequit, si qua animi operatio, vel ad virtutem adsequendam laboriosâ meditatione institutâ, vel ad eruditionis famam non mendacem acquiren-*

dam: omnibus bona mentis Studiosis jam securis esse impero, ac, omni re jam in vado quiescente in portu navigare, ac, ne navigare quidem, sed remos inhibere, vela dejicere jubeo. Nihilo doctiores fient, nec in bonorum Virorum Officio plus opera navabunt agendo, quam manibus in tergum rejectis quiescendo.

XIII. *Resp.* Quænam quæso est inter hæc connexio: Præjudicium est plus actionis in genere ad motum requiri quam ad quietem: sive, Non requiritur plus actionis in genere & collectivè sumtæ ad motum, quam ad quietem: Ergo etiam non plus actionis nostræ. Si quis ex illo dicto Poëtæ: *Non minor est Virtus, quàm querere parta tueri*, in Politicis applicato ad Principem, quod non minorem curam debeat adhibere ad conservandum suum regnum, quàm adhibuit ad illud consequendum, inferret. Ergò debere Principem etiam postquam Regnum est paratum exercitum ducere in hostem, castella expugnare, &c. nonne Lentulus Politices Professor ipsum argueret ex Topicis, quod malè argumentaretur à genere ad speciem affirmativè? Quare ergo & hic ad illum Canonem non attendit? Indignabuntur ergo tibi, Dn. Lentule, aurigæ, nautæ, portitores, tabellarii, nuncii, & quicunque iter terrâ marique
confi-

conficiunt, quod tuo nuncio, læto quidem, sed vano, & ex pravè intellectis Cartesii Verbis hausto, ipsos deceperis. Quod si ab his fabrorum & omnium Opificum tabernas perlustraveris, vide ne malleos, ascias, &c. instrumenta sua capiti tuo impingant, quod fidem tuo nuntio habentes operas intermiserint, & ita non levem jacturam rei familiaris fuerint perpessi. Nec majorem gratiam reportabis à bonæ mentis Studio- lis, qui à te illusi, omnem impofterum im- pendent operam, ut Satyricum Calamum contra te stringentes saltem famam non mendacem styli acuti & perpoliti repor- tent, ut reciproco joco tecum ludam.

XIV. Pergit Cartesius & hujus præju- dicii Causam & fontem aperit, ut eo co- gnito tantò melius illud vitare possimus. *Hocque ideo, inquit, nobis ab ineunte atate persuasimus, quod corpus nostrum soleat moveri à nostra voluntate, cujus intimè conscii sumus, & quiescere ex hoc solo, quod Terra adhæreat per gravitatem, cujus vim non sentimus. Et quidem quia ista gravi- tas, aliaque plures causa à nobis non ani- madversa, motibus quos in membris nostris cedere volumus, resistunt, efficiuntque, ut fa- tigemur, putamus majore actione, sive ma- jore vi opus esse ad motum ciendum, quàm ad illum sistendum, sumentes scil. actionem*

pro conatu illo, quo utimur ad membra nostra, & illorum ope alia corpora permovenda. His ostendit Præjudicium illud ita formari, inque eo consistere, quod motus membrorum nostrorum sumus conscii, non item quietis, atque ita ad motum requiri actionem perspectum habeamus, ad quietem verò æquè necessariam esse non sentiamus. Cujus rei duæ sunt causæ: prior est, quod motus sæpè pendeat à nostra voluntate, cujus intimè conscii sumus: (velle enim nos scimus, eo ipso dum volumus, quia aliàs quando volumus non possemus cum veritate dicere, Ego volo; nisi hoc sciremus: testimonium quippe externum ab interno dissentiret:) de quiete verò Corporis nostri judicamus ex sensus perceptione, ita concludentes: Ego ad quietem corporis mei nullam vim, nullam actionis gravitatem extra me sentio, percipio: Ergò nulla adest; malè sensus nostros constituentes regulam judicandi de iis quæ existunt, vel non existunt. Posterior causa est, quia gravitas membrorum nostrorum resistit eorum motui, quietem verò promovet: hinc fit, ut sentiamus quidem motum membrorum nostrorum propter istam resistantiam, quietem verò propter ejus absentiam non ita sentire queamus.

XV. Ad hæc Lentulus notat p. 291.

Verùm

Verùm remoto joco, quibus argumentis opinionem suam C. probatam eat, perpendamus. 1. præjudicio nos magno antehac laborasse ait: Itane omnia in quibus vel ratio nobiscum facit, vel populorum consensus, vel integrum sensuum testimonium, si id à pueritia annis noverimus præjudicii judicio damnandum est? Malè de scientiarum jure agitur, si in Novatorum quamvis famosorum gratiam communes animi notiones, vel omnium gentium tam barbarum, quam eruditaram judicia, præjudicii instimulata deponere cogamur.

XVI. *Resp.* Quid sint præjudicia indicatum est superius. Non dicit Cartesius, ea esse præjudicia, in quibus ratio nobiscum facit, vel populorum consensus, vel integrum sensuum testimonium, sed ea effata, de quibus judicavimus, antequam perceperimus, vel ritè examinaverimus. Possunt itaque etiam ea esse præjudicia, in quibus ratio nobiscum facit vel populorum consensus, vel integrum sensuum testimonium, si nempe ea non propter has causas suscepimus, sed tantum credulâ voluntate acceptavimus. Manentque in nobis, tanquam præjudicia, donec per legitimum examen resumamus & assentiamur ob rationes manifestas. Fuerunt ergo antea quidem vera, sed nos ea nondum talia cognoveramus; fue-

fuerunt vera materialiter, at postea vera evadunt formaliter & nobis ipsis. Absit verò, ut communes animi notiones, vel omnium gentium, tam barbararum quam eruditatum judicia præjudicii insimulemus. Imò hoc tuum, Lentule, est præjudicium, dum judicas id, quod nec ex Cartesio, nec ex ejus discipulis audivisti.

XVII. Porro non sufficiebat Cartesio ostendisse morbum, verum etiam tollere conatur, medicamen nobis monstrando, dum sic inquit: *Quod tamen præjudicium facile exuemus, si consideremus, non modo conatu nobis opus esse, ad movenda corpora externa, sed sæpè etiam ad eorum motus sistendos, cum à gravitate aliave causa non sistuntur. Ut exempli gratia, non majori utimur actione ad navigium in aqua stagnante quiescens impellendum, quam ad idem, cum movetur, subito retinendum. Vel certè non multò majori; hinc enim demenda est aqua ab ea sublevata gravitas, & ejusdem lentor, à quibus paulatim sisti posset.* Præjudicium fuerat: Ad motum plus actionis requiritur, quàm ad quietem, idque ex eo, quia sæpius circa motum actionem experti sumus, non verò circa quietem, malè concludentes: Vbi nullam sentimus actionem, ibi nulla est: Atqui ad quietem procurandam nullam sentimus actio-

actionem : Ergò nulla ibi est. Hic Cartesius quidem principaliter & primariò negat Majorem, quia Pp. 1. art. 71. ostenderit malè ita concludi : Ego nihil ibi video, sentio percipio : Ergò nihil ibi est; adeoque quamvis gravitatis vim & actionem non sentiamus, non tamen aliquam esse debebat negari. Non enim omnia quæ sunt, sensibus nostris percipere possumus : Sic enim nec Deum, nec angelos, nec animas nostras, nec multa minuta corpuscula, quæ sensum nostrum effugiunt, existere esset concedendum. Dein negat quoque minorem, ostendendo etiam sæpè fieri, ut requiri sentiamus conatum ad quietem corporibus nostris conciliandam, idque declarat exemplo à navigio desumpto. Illud quidem sibi relictum ad quietem perducitur, concurrente tum lentore, tum etiam gravitate ipsius aquæ, quæ à lateribus navis est sublevata, altiusque quam reliqua supra eam congregata navem premit, & ejus motui resistit, ut ita ab hac navis sistenda esset, nisi denuò remis propelleretur. Sed si ipsi soli navem ad quietem velimus reducere, quod facimus subitò eam retinendo, (nisi enim hoc fiat, statim habebimus causas adjuvantes,) experiemur non multò minori conatu nobis opus esse, imò majori, quam si illud quiescens velimus movere. Possu-

mus

mus aliud ad hanc rem adducere exemplum, desumptum à nostris musculis, quibus membra nostra moventur & quiescunt. Docent Anatomici, talem esse musculorum conformationem, ut quam plurimum duo ubique sint musculi sibi invicem oppositi, ita ut musculo, qui flectit articulum opponatur extendens, & ei qui movet partem in anteriora opponatur qui in posteriora retrahit, atque ita deinceps. Quando itaque duo musculi oppositi simul agunt, & quidem æqualiter, oriri docent motum musculorum tonicum, quo fit, ut pars in eodem situm retineatur & quiescat, ad quam quietem producendam actionem musculorum requiri ajunt.

X I I X. His benè perceptis spontè cadunt Lentuli Objectiones contra hæc Philosophi Verba, ita enim is p. 292. 2. *Sape ad corporum externorum motus sistendos conatu aliquo nobis opus esse (sc. ait Cartesius) Quid tum? ergo semper ad omnia corpora & sistenda, & in quiete retinenda eodem conatu opus est, quo ad ciendum & continuandum motum? pudet me ineptiarum & tamen à tanto Viro pro oraculis hæc traduntur & acceptantur.* 3. *Exemplo utitur navigii in aqua stagnante ad quietem permoti. quod planè contra ipsum militat: nisi & ratio nos fugit, & oculorum sensus sapè*

*sapè decepit : nec eum multum juvit ad-
verbium S V B I T O callidè insertum. non
enim de omni subitanea quiete , sed de qua-
cunque & quidem continuatâ , ut de motu
continuo quaestio est , aut esse debet , si pari
hic rationandi modo agimus.*

XIX. Resp. 1. Quò tendat Cartesius,
quando docet *sapè ad corporum externorum
motus sistendos conatu aliquo nobis opus esse*,
ex art. 17. satis patet. Ad Minorem illam
infringendam unica instantia sufficiebat.
Noluit autem neque debuit probare , sem-
per eodè conatu *nostro* opus esse ad cor-
pora sistenda & in quiete retinenda , imò
hoc falsum esse satis novit : neque etiam
hic intendit demonstrare tantum actionis
ad quietem requiri , quantum ad motum,
quæ est ejus thesis ; sed contentus fuit anti-
thesin hominum præjudiciis occupatorum
infringere : thesin verò suam confirmat Pp.
part. 111. & IV. ubi ex variis exemplis
motus & quietis liquet , quod tanta actio
ad quietem requiratur , quanta ad procu-
randum motum. Itaque id quod de Ineptiis
Cartesii Lentulus oggerit , totum evanes-
cit. 2. quomodo exemplum navigii Car-
tesio inserviat supra est demonstratum. Vo-
culam S V B I T O etiam non callidè vel
fraudulenter fuisse insertam , sed ad scopum
Autoris necessariò requisitam , est demon-
stratum :

stratum: Ut enim posset *nostra* actio quietem navigio conciliare, debebat id *subiudè* fieri, ne ab aliis causis adjuvaretur, quod tamen vix evitari posse Cartesius ostendit, quando ait, demendam esse aquæ à navigio sublevatæ gravitatem, & lentorem à quibus paulatim sisti posset. Hinc tamen non putem Lentulum rationem fugere & oculorum sensum ipsum decepisse, nisi, ut lenissimè dicam, non satis accuratè attendendo illam à se fugaverit.

XX. Pergit Cartesius definitionem suam ulterius diducere & explicare: ita enim art. 27. *Cum autem hic non agatur de illa actione, qua intelligitur esse in movente, vel in eo, qui motum sistit, sed de sola translatione ac translationis absentia, sive quiete; manifestum est, hanc translationem extra corpus motum esse non posse, atque hoc corpus alio modo se habere cum transfertur; & alio cum non transfertur, sive cum quiescit: adeò ut motus & quies nihil aliud in eo sint, quam diversi modi.* Horum Verborum iste est sensus. *Cum autem hic non agatur*] Propterea enim definiverat motum per translationem, ut ostenderet actionem non esse de ejus formali ratione, ut à nobis plenius est ostensum. *de illa actione qua intelligitur esse in movente*] At objiciat aliquis: Actio non est
 in

in agente, sed ab illo, quatenus verò terminatur in effectu, passio vocatur. *Resp.* Actio potest dici ab agente, & in agente diverso respectu, uti patet ex actionibus immanentibus, si tamen illæ sint actiones dicendæ. 2. in movente esse actionem aliquam accurata attentio docebit. nonne enim, si lapidem moves actio in te existit, vibratio brachii, musculorum extensiones, spirituum influxus & similia? *manifestum est*] actio enim illa, quæ est in movente extra corpus motum esse potest, & est in jactu lapidis; sed translatio ipsa non potest, cum sit mobilis, non moventis. *atque hoc corpus alio modo*] quemadmodum enim figurarum variatio corpus cui insunt, variat, ut cera ex. gr. aliter se habeat, quando est quadrata, aliter, quando rotunda existit, aliam enim atque aliam exteriorum partium dispositionem obtinet, aliamque superficiei terminationem: ita etiam motus & quies corporibus aliquam variationem conferunt, quippe motus alium respectum & dispositionem corpori moto ad corpora circumstantia confert, quam quies. *aded ut motus & quies*] ad modum enim duo requiruntur 1. ut insit ei, cujus est modus. 2. ut illud variet & alio modo se habere faciat, quæ duo motui & quieti competere hætenus est ostensum.

X XI. Art. 28. declarat Cartesius quare dixerit , translationem fieri ex vicinia corporum immediatè contiguorum in Viciniam aliorum , non verò , translationem fieri ex uno loco in alium. *quia* (inquit) *ut supra explicui art. 14. & 15. loci acceptio varia est ac pendet à nostra cogitatione: sed cum per motum intelligimus eam translationem , quæ fit ex Vicinia corporum contiguorum , quoniam una tantum Corpora eodem temporis momento ejusdem mobilis contigua esse possunt , non possumus isti mobili plures motus eodem tempore tribuere , sed unum tantum. Quæ Verba sic explico. quia loci acceptio varia est]* aliquando enim designat spatium , quod sibi corpus quodlibet sua magnitudine determinat , & vocatur locus internus ; aliquandò verò situm certum inter alia corpora , appellaturque locus externus ; Vt ita dicatur corpus in alterius locum succedere , dummodò eundem situm inter corpora circumjacentia obtineat , quem prius , in cujus locum dicitur successisse . sed non dicitur corpus idem spatium occupare cum altero , nisi sit ejusdem magnitudinis . Hinc apparet definitiones Augustini & Kepleri , quas tertio articulo adduximus , veras quidem esse , sed quia per vocem ambiguam loci fuerunt formatæ , minus esse claras hâc definitione-

definitione Philosophi. *quoniam una tantum corpora*] id est, à qualibet superficiei totius parte circumcirca, non nisi unum tantum corpus potest esse contiguum, ab hac parte hoc, ab alia parte aliud. Dicit autem *una corpora* non *unum*, quia plura sunt, quæ rem illam quæ movetur contingunt. Impossibile enim est, ut motus fiat, nisi in circulum, si uno continuo corpore res contineatur. *non possumus isti mobili plures motus*] quia eodem tempore non potest, nisi à proximè circumjacentibus corporibus recedere, quæ illud immediatè contingunt.

XXII. Porro ostendit Cartesius art. 29. quare dixerit, translationem illam fieri ex viciniâ, non quorumlibet corporum contiguorum, sed eorum duntaxat, quæ tanquam quiescentia spectantur. *Ipsa enim*, inquit, *translatio est reciproca, nec potest intelligi, corpus A B transferri ex viciniâ corporis C D, quin simul etiam intelligatur corpus C D transferri ex viciniâ corporis A B: Ac planè eadem vis & actio requiritur ex una parte atque ex altera. Quapropter si omninò propriam, & non ad aliud relatam naturam motui tribuere vellemus, cum duo corpora contigua, unum in unam aliud in aliam partem transferuntur, sicque à se mutuo separantur, tantundem motus*

*tus in uno quam in altero esse diceremus. Sed hoc à communi loquendi usu nimium abhorreret ; cum enim consueti simus stare in terra , eamque ut quiescentem considerare quamvis aliquas ejus partes aliis minoribus corporibus contiguas, ab eorum vicinia transferri videamus, non tamen ipsam idcirco moveri putamus. Hæc verba ita explicanda. Ipsa enim translatio est reciproca] scilicet in rei Veritate, secundum illas superficies, secundum quas fit translatio. Supponitur autem in Exemplo à Cartesio allato 1. quod sit immediata contiguitas duorum corporum A B & C D. 2. quod illa corpora sint æqualia 3. habeant superficies congruentes & 4. libera sint ab omnibus aliis & à nullis corporibus impedita. Illam autem translationem esse reciprocam, etiam colligi potest ex motibus apparentibus Planetarum, quos Astronomi solent vocare veros, quia retrocessisse intelliguntur à vicinia corporum immediatè contiguorum. *Ac planè eadem vis] non quidem terminatur ista vis & actio ad utrumque corpus, sed ad quodcunque terminetur, cum supponantur esse æqualia, non requiretur major vis, quæ terminetur ad corpus A B, quam quæ terminetur ad corpus C D, & ad quodcunque corpus ex his duobus actio terminetur,*
*semper**

semper erit eadem translatio. *Et non ad aliud relatum*] nempe, si planè non attendamus ad actionem vel vim moventem, sed meram translationem spectemus, illamque solam pro motu accipiamus & habeamus, uti haberi debet, ut patet ex antecedentibus, manifestum erit tantum esse translationis in uno corpore, quantum in altero, si duo corpora à se mutuò transferantur, adeoque etiam tantundem motus in utroque. *Sed hoc à communi usuloquendi*] hic usus loquendi multum obest indagationi Veritatis, & causa est errorum multorum, uti à Philosopho ostenditur Pp. 1. art. 74. Cum enim vulgus invenerit voces, qui non habuit veram cognitionem rerum, sed præjudiciis infantiae obscuratam, voces ad infantiae præjudicia accommodavit. Hinc est, quod Comenius in Viâ Lucis optat, dari aliquam Linguam universalem, quæ sit rebus accommodata, earumque naturam commodè exprimat, *quia enim dum rebus nomina non per rerum naturam imposita sunt, neque sermonis usu rerum deteguntur, fundamenta & harmonia mutua fit, ut quoties de rebus controversia incidit, ultrò citroque contendentes, nihil nisi Verba Verbis immisceant*, Verba sunt Comenii. Saltem quia vix sperandum, ut talis eruditorum consensus sit futurus ad talis Linguæ

constitutionem, rebus ita stantibus, & hominibus variè distractis, nisi specialis gratia Dei accedat, loquendum est cum vulgo, sed sentiendum cum eruditis. Quia itaque, ut ad rem redeamus, non consuevit vulgus tam accuratè loqui de motu, ut assignet eum unicuique corpori, quod transfertur è vicinia corporis contigui, sive actio moventis ad illud terminetur, sive non, Philosophus illum modum loquendi hîc vult sequi, ut ei tantum corpori motum tribuat, ad quod actio moventis terminatur. *eamque ut quiescentem considerare*] quia nos sumus Terræ conjuncti, quamvis deferatur, ut in sequentibus ostendetur, eam solemus respectu nostræ super eâ ambulationis ut quiescentem spectare, quemadmodum is, qui cum navi circumfertur, respectu suæ obambulationis in illa, eam ut quiescentem considerat.

XXIII. Tandem Philosophus art. 30. rationem reddit, quare hoc in negotio modus loquendi vulgaris sit retinendus. *Hujusque rei, ait, præcipua ratio est, quod motus intelligatur esse totius corporis quod movetur, nec possit ita intelligi totius Terræ ob translationem quarundam ejus partium, ex vicinia minorum corporum, quibus contigua sunt; quoniam sæpè plures ejusmodi translationes sibi mutuò contrarias, in ipsa*
licet

licet advertere. esse totius corporis quod movetur] id est, secundum omnem superficiem circumcirca è viciniâ omnium Corporum immediatè contiguorum. Terra verò ex eo solo, quod quædam ejus partes concipiuntur translatae esse è vicinia corporum immediatè contiguorum in viciniam aliorum, quia interim aliæ partes propterea non transferuntur, sed vicinitatem suam retinent cum aliis corporibus, non dicitur moveri. *sibi mutuò contrarias*] sic enim diceretur uno eodemque momento transferri respectu horum corporum, in Ortum, respectu aliorum in Occasum; quod si iterum ad alia atque alia relationem instituas moveri etiam diceres, & ad Meridiem & ad Septentrionem.

XXIV. Atque ita, quid Motus propriè loquendo sit, didicimus. Sed solet aliquando Motus vocabulum latius usurpari, unde nata est distinctio Motus in Commune & Proprium. Proprius est is, de quo egimus, quando nempe corpus aliquod transfertur è vicinia corporum immediatè contiguorum. Communis verò est, cum corpus tanquam pars alterius vel alteri conjunctum unà cum illo circumfertur, etiamsi illud propriè non moveatur, nec recedat à corporibus immediatè contiguus, qui Motus Delatio vocatur. Talis

220 CHRISTOPH. WITTICH.
motus est nautæ in navi, aut potius hominum in inferiori navis sedentium, qui à navi dicuntur deferri. Hactenus ergo terminos quæstionum propositarum consideravimus, prolixius de Motu agentes, partim quod ejus natura vulgo non ita sit nota, partim quia sequentes Cartesii Motus explanationem necesse fuit, ut omne quod obscuritatem aliquam continere videretur, & Objectionibus vel fuerit impetitur, vel saltem impeti potuerit, elucidaremus.

C A P V T V.

Demonstratur, Terram deferri circa Solem annuâ delatione, & circa axem suum diurnâ.

I. **T**ERMINIS ita explicatis nunc ad determinationem quæstionum Cap. IIII. art. 5. propositarum accedimus. Atque pro diversâ acceptione Subjecti & Prædicati, dicimus 1. Si Terra accipiatur strictè, prout cum aquâ unum globum constituit, & distinguitur ab aère & aliis corporibus, ei nullum Motum propriè acceptum tribuendum, sicque eam Motu proprio moveri negamus. 2. Sed non negamus Motum ei sic acceptæ tribui posse Communem sive Delationem, quæ non nisi im-
pro-

proprie Motus vocari potest: imò asserimus, eam sic una cum Lunâ à materia cælesti ambiente deferri circa Solem delatione annuâ, itidemque singulis diebus circa axem suum convolvi. 3. Quod si verò Terra accipiatur latè pro complexu omnium corporum usque ad Lunam, neque sic eam proprie moveri asserimus, quia materia quæ illam defert, tum delatione annuâ, tum diurnâ, nunquam tota simul ab illa recedit.

II. His ita constitutis patet à Cartesio & nobis, qui hîc eum præeuntem sequimur multò minus Motus Terræ tribui, quam vel Tycho vel Ptolemæus assignaverit, quos inter se quoad motum diurnum convenire art. 5. cap. tertii vidimus. Illi enim aërem vicinum unâ cum Cælo à Terra separari statuerunt, vel saltem Cælum ab aëre subjacente. Cum autem omnis translatio sit reciproca, ut præcedenti capite est demonstratum, tantum motus Terræ vel ab aëre vicino separatæ, vel unâ cum aëre ambiente à proximo Cælo revulsæ, tribuerunt atque ipsi Cælo. At Cartesius statuit Terram à Materia cælesti ambiente totâ simul nunquam recedere: Ergò multò minus ei Motus assignat, quàm Tycho aut Ptolemæus. Quod si Lentulus naturam veri motus & proprie sic dicti, ejusque diffe-

rentiam à Motu Communi, hoc est, Delatione mente perspicaci considerasset, nullam in verbis Cartesii contradictionem esse, videre potuisset. Videamus tamen quomodo p. 304. Novæ Sapientiæ Cartesium arguere conetur. *Quomodo omnem motum Terra detracturus es, & nihilominus eam pro stellâ erranti habebis? Tecum igitur te committo, à te ipso pugnâ plus quàm Cadmâ consumendum. Tirones tamen monitos hîc velim, non ex animi sententiâ motum Terra ab eo detrahi, nec nudam hîc hypothesein forveri: repugnant aperta in contrarium assertiones: repugnat asseclarum ejus explicatio. Resp.* Reverâ motum Terræ non competere satis ut puto patebit lecto-ribus ex dictis hoc & præcedente capite, inde autem nihilominus delationem posse ei tribui, etiam conspicuum esse puto, & reverâ tribuendam in sequentibus demonstrabimus.

III. Ut ergo id aggrediamur, quid nobis incumbat probandum consideremus, nimirum 1. Terram deferri circa Solem à Materia cælesti ambiente delatione annuâ 2. Eandem unoquoque *ἑξ ἡμετέρας* converti circa suum axem. Ad hoc præstandum non utar argumentis à Circulorum, Orbium, Epicyclorum per Copernici Systema ejectione & faciliori explicatione Astronomicâ
 motus

motus corporum cælestium desumtis. Quamvis enim hæc circularum multitudo confundat intellectum, & simplicius semper sit præferendum composito, tamen non necesse est, ut fiat per talem systematis mutationem, sed præstari potest per plurium circularum ad pauciores reductionem, uti hoc egregiè est præstitum à Clarissimo Deusingio in suo tractatu de vero Systemate mundi, quo magnam lucem, tum Copernicano, tum etiam Tychoniano systemati intulit. Neque utar argumentis, à proportione & harmoniâ desumtis, quia harmoniæ non sunt in rebus præsupponendæ, ut ex illarum hypothesi aliquid concludas, sed tum demum, cum in rebus fuerint inventæ, agnoscendæ & admirandæ.

IV. Ad istum censum argumentorum imbecillium etiam refero desumptum argumentum à nimia celeritate Primi Mobilis, quod tamen tantùm non pro Achilleo à Copernicanis haberi solet. Raptus firmamenti, quem statuunt Ptolemaici & Tychoniani, fieri debet secundùm Tychonianam computationem, ut stella fixa motu horario absolvat milliaria 3153333 & uno scrupulo secundo sive temporis momento milliaria circiter 26277. Sed tam celerem motum dicunt esse mente imperceptibilem adeoque impossibilem. At mihi vide-

tur istud argumentum esse ejusdem Com-
 matis, cujus est Tychonianorum contra
 Copernicum à nimia altitudine stellarum
 fixarum & nimia magnitudine Cæli desum-
 tum, quâ fiat, ut Orbis magnus in quo Ter-
 ra defertur debeat habere ad Cælum ratio-
 nem puncti insensibilis, de quo argumento
 suo loco videbimus. Quanquam enim ne-
 queamus distinctè in particulari percipere
 tantam celeritatem motus, nec imagina-
 tione comprehendere, possumus tamen in
 genere facile intelligere, quod motus ve-
 locitas possit augeri in infinitum, ita ut
 adhuc infinites velocior possit cogitari &
 dari. Est enim eadem ipsius ratio, quæ ma-
 gnitudinis, quæ in infinitum augeri potest.
 Quod si cogitemus Terram cum firma-
 mento esse unum aliquod continuum cor-
 pus, eamque ponamus ita moveri à Deo, ut
 24 horis circumvolutionem suam absol-
 vat, rapiet certè illa secum eodem tempo-
 re convexam Firmamenti, cujuscunque
 eam amplitudinis supponamus, ut punctum
 aliquod in eâ scrupulò secundo possit ab-
 solvere milliaria 26277, imò multò plura,
 prout amplitudinem spheræ istius suppo-
 fuerimus majorem. Vel finge rotam exten-
 sam usque ad stellas fixas vel ulterius etiam;
 eamque moveri suppone, debebunt neces-
 sariò eodem tempore quo partes axi proxi-
 ma

mæ circuitum suum absolvunt, id etiam præstare remotæ. Pone ergò partes axi proximas horarum 24 spatio circumvolvi: Ergò partes remotissimæ eodem tempore circuitum suum absolvent, adeoque conficient singulis scrupulis secundis milliaria 26277 vel etiam plura, si quidem amplitudinem majorem supposueris. Quandoquidem ergo illa celeritas Motus in corporibus continuis non est intellectu imperceptibilis, constitue nunc, post impetum impressum, separari vel firmamentum à Terra, vel partem rotæ axi proximam, à remotissima, eadem utique celeritas poterit permanere.

V. Sed ad obtinendum institutum utar argumento demonstrativo & evidentissimo ex nostro Philosopho desumpto, illudque tantâ quantâ potero brevitate methodo Mathematicâ Syntheticâ per propositiones distinctas proponam. Lectores tamen rogatos volo, ut ipsum Philosophum adeant & imprimis Part. II. & III. Principiorum diligenter & attentè pervolvant, ibi accuratè & Methodo analyticâ demonstrata inventuros omnia ea quæ hîc breviter à me proponuntur. Interim ad Propositiones sequentes attendant velim, quarum priores ex Part. II. Pp. desumptæ sunt.

PRIMA PROPOSITIO.

Omniū mundi corporum una & eadem est materia art. 22. Id exinde patet, quia extensio in longum latum & profundum in omnibus reperitur. At nihil ad corporum naturam præter extensionem istiusmodi requiri demonstravit Cartesius, tum in *Medit. secundâ*, tum etiam *art. 11. Princip. 11.* ejusque demonstratio in eo consistit, quod omnia quæ corpori tribui solent ab eo possint tolli, ejus naturâ integra manente, extensio verò non ullo modo tolli queat.

PROPOSITIO II.

Vacuum dari non potest. Quia contradictionem implicat. Quodcunque enim fingas aut voces vacuum, cum ei semper extensionem videas esse tribuendam, reipsâ tale non concipis, nec concipere potes, adeoque nec tale esse judicare debes, quia judicium perceptioni conforme esse debet. Quia autem extensionem ei attribuis, eo ipso totam corporis naturam ei assignas (per prop. 1.) & sic quod vacuum vocas, reipsa corpus esse ostendis.

PROPOSITIO III.

Rarefactio non fit, nisi quando corpora quadam

quadam poros alterius corporis ingreditur eaque diducunt: Condensatio contra, quando corpora ex poris alicujus corporis recedunt, ut intervalla ista imminuantur vel plane tollantur. art. 6. Non potest enim cognosci, quomodo nova extensio accedat sine novæ substantiæ corporeæ additamento; ubicunque enim extensionem ponis, ibi corpus te ponere necesse est, & vice versa (ex prop. I.)

PROPOSITIO IV.

Omne corpus quantumvis parvum in infinitum potest dividi. art. 20. Quia nulla pars corporis potest esse tam parva, quin habeat extensionem: secus enim corporea esse desineret, & vel in nihilum abiret, vel in rei spiritualis sive immaterialis naturam mutaretur, quod est impossibile. Omne autem extensum, cum hoc ipso habeat longitudinem, latitudinem & profunditatem, iterum minui potest.

PROPOSITIO V.

Quocunque corpore moto semper integer ambitus corporum simul movetur. art. 33. Cum enim vacuum non detur (per prop. 2.) non potest ullum corpus moveri, nisi aliud corpus ante se protrudat, nec hoc, nisi iterum aliud, & sic consequenter. Non autem

228 CHRISTOPH. WITTICH.
datur locus, quò recedat corpus ultimum,
nisi quem derelinquere conatur primum,
quo factum penultimum in locum ultimi
succedit & sic porrò. Itaque quocunque mo-
to corpore semper integer ambitus sive
circulus corporum simul movetur.

PROPOSITIO VI.

*In hoc motu circulari omnes locorum in-
aequalitates inaequali motuum celeritate de-
bent compensari.* art. 33. Quandoquidem
enim vacuum dari non potest (per prop. 2.)
ideò necessariò minora corpora citius trans-
eunt, ubi majora simul non possunt, vel et-
iam unum aut duo majora corpora reliqua
motu prævenire debent. Et quia se invicem
premunt, alterutri major vis ad motum
celerem communicatur, ei nempe, quod ad
motum aptissimè est dispositum.

PROPOSITIO VII.

*Deus primaria est motus causa, eandem-
que semper motus quantitatem quam semel
creavit in universo conservat.* art. 36. Prius
facile quivis concedet, qui attendet ad Dei
perfectionem, à qua oritur & omnia ab ipso
solo independente dependeant. Nec poste-
rius etiam facile quis negabit, qui noverit,
conservationem nihil aliud esse quam con-
tinuatam creationem, simulque ad Dei
constan-

constantiam animum suum adjecerit, quam cum in operando semper exprimere cogitandum, donec mutatio aliqua ex effectibus evidenter cognoscatur.

PROPOSITIO VIII.

Vnaquæque res, quantum in ipsa est, semper manet in eodem statu, sicque quod semel movetur semper moveri pergit. art. 37. Hæc propositio videtur naturâ nota esse, neque demonstratione indigere, sed tantum hâc cautione, nisi ab alio ex illo statu deturbetur, vel in motu impediatur. Quare enim moveri cessâret, si nulla sit causa quæ motum impediat?

PROPOSITIO IX.

Omnis motus ex se ipso est rectus; & idèd qua circulariter moventur tendunt semper, ut recedant à centro sui circuli, quem describunt, idque obtinent, nisi ab aliis corporibus impediuntur. art. 39. Cum enim Deus motus sit primaria causa (per propos. 7.) ex simplicitate Dei colligere licet, talem inditurum fuisse, qui maximè sit simplex, qualis solus est rectus. Ipsa experientia etiam hanc Propositionem confirmat. Ita enim lapis in fundâ circumrotatus in quavis parte circuli, etiam superiori (ne dicas id à

230 CHRISTOPH. WITTICH.
gravitate pendere) tendit semper, ut à manu secundum lineam rectam recedat.

PROPOSITIO X.

Corpus alteri fortiori occurrendo, quod propellere non potest, nihil amittit de suo motu, sed tantum determinationem aliam accipit: occurrendo verò minus forti, tantum amittit, quantum in illud transfert. art. 40. Nulla enim ratio est, cur amitteret, quia alteri non communicat, sed manet in isto suo statu motus (per Propos. 8.) Tantum etiam amittere, quantum transfert, exinde cognoscitur, quia non potest retinere illud, quod alteri communicavit.

PROPOSITIO XI.

Omne fluidum corpus est divisum in multas particulas exiguas, motibus à se mutuò diversis agitatas. art. 54. Hoc enim vocamus corpus fluidum, quod facile cedit alteri corpori motu. At cum motus motui non sit contrarius, quies verò sit; facile percipitur, id corpus quod jam in motu est, facilius cedere alteri corpori, quàm illud quod quiescit. Ergò quantò minus quiescit, tantò facilius cedit, quod fieri manifestum est, si constet particulis exiguis, motibus à se mutuò diversis agitatis.

PRO-

PROPOSITIO XII.

*Corpus durum in fluido collocatum defer-
tur à fluido versus eam partem, ad quam
ipsum corpus fluidum tendit.* art. 61. Vel
enim imponetur quiescens, & sic (per pro-
pos. 10.) facilè motum accipiet à fluido,
quod totum simul versus aliquam partem
tendit, quo ipso fluidum illud totum simul
fortius erit duro quocunque: Vel impone-
tur cum impetu tendente aliorsum, quam
fluidum, & sic iterum, cum totum fluidum
sit fortius, determinationem accipiet ver-
sus eam partem ad quam fluidum fertur
(per eandem prop. 10.) Vel denique im-
ponetur, ut motus duri determinetur ver-
sus eam partem ad quam fluidum fertur &
sic tanto facilius ab eo poterit deferri.

VI. His propositionibus ex lib. 2. Prin-
cip. ita collectis, nunc ex III. libro quas-
dam ponimus Hypotheses, quibus hæc
præmittimus. Certum est res longè me-
lius cognosci, si considerentur prout fieri
possint ac debeant, si paulatim orientur,
quam si tantùm, ut factæ & absolutæ con-
siderentur. Hoc à Cartesio art. 45. Prin-
cip. 11. aliquot exemplis ostenditur, &
multò pluribus declarari posset, nisi per se
esset clarum. Itaque si corporum præci-
puorum à Deo in mundo collocatorum na-
turam.

turam & attributa velimus cognoscere, necessariò ea, prout paulatim oriri potuerint ac debuerint, si Deus ipsa paulatim oriri voluisset, prout eum potuisse facilè percipimus, consideranda. Id facimus per sequentes Hypothesès, quas Cartesius tradit art. 46.

HYPOTHESIS I.

Deus materiam illam, ex qua mundus adspectabilis est factus, unam & eandem omnium corporum existentem (per prop. 1.) divisit in varias particulas, ut ita corpus fluidum constituerent (per prop. 11.) Necessariò enim requirebatur divisio, ut separatim à se invicem hæ particulæ moveri possent, atque ita quæ per motum oriuntur proprietates esse possent. An verò æquales, an inæquales supponuntur istæ particulæ, parum refert, quia qualiscunque figuræ sint, & quantæcunque parvitas (dummodò ea tanta sit, ut corpus fluidum component) semper idem secundùm leges naturæ sequetur, ut & Philosophus monet art. 47. Sed probabilius tamen est eas fuisse æquales, quia magis æqualitas & ordo, Deo convenire videtur.

HYPOTHESIS II.

Deus istam materiam ita divisam movit,

vit, tantundemque motus indidit, quantum jam in mundo reperitur. Hoc requirebatur si distincta & varia corpora ex illa materia successivè producere vellet. Posterius patet ex prop. 7.

HYPOTHESIS III.

Deus istas particulas singulas movit circa propria centra separatim. Hoc enim requirebatur ad naturam fluidi, (per prop. II.) quod præsupponuntur constituere debere.

HYPOTHESIS IV.

Deus plures tales particulas simul movit circa alia quadam puncta aequè à se mutuo remota, & eodem modo disposita ac jam sunt centra fixarum, nec non etiam circa alia aliquantò plura, quæ æquent numerum planetarum. Ut enim possent misceri, & varia corpora inde fieri, non debebant in eodem loco consistendo circa propria tantum centra convolvi. Et cogitare hîc licet, Deum voluisse ita obscura quasi lineamenta effingere corporum maximè conspicuorum per motum talem circa commune centrum.

VII. Non sunt autem hæ hypothèses omninò falsæ. Quamvis enim ex historia creationis constet, Deum sex diebus totum mundi opus absolvisse, & à Mose quoque
 singu-

singulis diebus sua opera assignentur. Scriptura tamen non docet, an momento uno omnia cujuslibet diei opera sint facta, an verò intervallo isto temporis, quod dies vocatur; quod si posterius statuas nihil in eo Scripturæ contrariaberis, nihil quicquam Omnipotentia divina detrahes. Sed posito, quod Deus momento unico opera uniuscujusque diei produxerit, si nos tamen velimus eorum naturam cognoscere, non debemus ea ut integra spectare, sed secundum naturæ leges resolvere, quo facto ea non alio modo formanda fuisse ex hypothesium declaratione est manifestum. Certum etiam est, etiam si Deus in momento formasset, eum nihilominus iis talem fuisse inditurum naturam, quæ cum legibus naturæ conveniret, adeoque ea impofterum quoad operationes suas & proprietates tali modo se fuisse habitura, ac si ita facta essent. Quemadmodum autem Theologos nemo peccati arguit, quod in decretis Dei, quæ unico actu ab æterno formata esse probè sciunt, cum in Deo sint, qui purus actus existit, considerent diversos actus, horumque actuum Ordinem secundum regulas veræ sapientiæ constituent: multò minus nobis jure quis vitio vertere poterit, quod in Operibus Dei externis, quæ sex diebus sunt peracta, ita ut non constet,

an uno momento opera cujuslibet diei sint absoluta, an verò integer ad ea dies fuerit adhibitus, consideremus talem dispositionem & ordinem, qui regulis naturæ evidentissimis conveniat.

VIII. His ergo ita confirmatis, ut propiùs ad institutum nostrum accedamus subjungendæ Propositiones sequentes ex Philosophi lib. III. desumptæ:

PROPOSITIO XIII.

Illæ particule æquales hypotheseos primæ non potuerunt esse sphericæ. Quia sic vacuum relinqueretur (contra prop. 2.) sed cujuscunque figura primò fuerint debuerunt tandem fieri sphericæ. art. 48. Quia fuerunt motæ (ex hypoth. 2.) & quidem variè tum circa propria centra, tum circa alia. (per hypoth. 3. & 4.) Quare eminentiæ omnes necessariò tandem fuerunt abrasæ.

PROPOSITIO XIV.

Circa istas particulas sphericas debuit esse alia materia subtilis. art. 49. Orta est enim ex abrasione angulorum & eminentiarum (per prop. 13.) Quia autem mansit eadem extensio totius istius materiæ collectivè consideratæ post divisionem & abrasionem, ideò spatia inter globulos relicta debuit

debit implere, quod facilè potuit præstare propter tenuitatem, quia non nisi tenue potest esse id, quod unâ vice ab istis æqualibus partibus fuit abrasum, propter quam tenuitatem etiam facilè dividi potuit in infinitum, (per prop. 4.) ut in quælibet spatia se potuerit insinuare.

PROPOSITIO XV.

Confluxit etiam ista materia ad centra ea, circa qua ex hypoth. quarta congeries particularum fuit mota indeque sidera sunt orta. art. 54. Aucta enim est valdè ex continuâ illâ abrasione, ut major longè fuerit copia, quam requirebatur ad spatia interjecta replenda. Cum autem (per prop. 9.) globuli moti circulariter à centro conarentur recedere, propulerunt illi proximos & hi iterum alios. Sed vacuum dari non potest (per prop. 2.) & in corporibus motis semper fit circulus (per prop. 5.) Necessariò ergò globulis à centro recedentibus, alia quædam materia debet succedere. Globuli autem nulli ad centra potuerunt accedere, quia hæctenus omnes fuerunt æquales, adeoque æqualem habuerunt conatum à centro recedendi. Ergò necessariò materia subtilis, quæ facilè recipit motus aliorum corporum, utpote tenuis & facilè sese insinuare valens, ad centra fuit depulsâ, sicque

que sidera sunt orta proportionalia ad materiam, quæ circa illa in Orbem movetur.

PROPOSITIO XVI.

Illà porro materia subtilis, quàm primum ad centra pervenit, mota est motu istius vorticis in circulum. art. 72. Hic enim motus facilè à vicinis globulis poterat imprimi, unde postea subsequens materia similem impressionem suscepit, donec omnis superflua materia in centrum descenderit, quæ tota simul gyrare debuit.

PROPOSITIO XVII.

Vortices jam debent ita inter se esse compositi, ut unusquisque in eam partem feratur, secundum quam reliquorum omnium circumstantium motus minus illi adversantur. art. 65. Nam (ex prop. 10.) colligi facilè potest, motum quodcunque corpus alterius occurso ita facilè flecti posse, ut in suo motu quam minimum impediatur. Quod futurum esse mutuo huc & illuc impulsu, concipi facilè potest.

PROPOSITIO XVIII.

Minus autem se impediunt vortices, si poli cujusque non tam vicini sint polis aliorum vorticum contiguorum, quam partibus

238 CHRISTOPH. WITTICH.
bus ab ipsorum polis valdè remotis, hoc est, Eclipticæ. art. 67. Si enim duorum Poli se mutuò tangerent, vel ambo in eadem partes ferrentur, & sic in unum vorticem coalescerent, at nos distinctos jam supposuimus; vel in contrarias, & sic sibi mutuò quam maximè repugnarent.

PROPOSITIO XIX.

Vortices isti sunt latiores & ampliores versus Eclipticam, quàm versus Polos. Globuli enim vehementius versus Eclipticam pelluntur, quod ex circumgyratione est manifestum. Eclipticæ autem oppositi sunt poli (per propos. 18.) qui minus resistunt, quod globuli versus Polos non ita vehementer pellantur: Polis verò Eclipticæ, quæ magis.

PROPOSITIO XX.

Materia subtilis ex Polis cujusque vortice versus centrum, & ex centro versus alias partes fluit. art. 69. Omnis enim materia recedere conatur à centro (per propos. 9.) & vehementius pellitur versus Eclipticam, quàm versus polos (per prop. 19.) Cum ergo ad Eclipticam occurrat poli (per prop. 18.) qui minus resistunt, certum est, illam ibi ingressuram, egressuramque ex partibus versus Eclipticam.

PRO-

PROPOSITIO XXI.

Proximi sideris globuli celerius feruntur quam paulò remotiores ad certam distantiam. art. 84. Quia cum materia subtilis in centro vorticis semper circumvolvatur (per prop. 16.) & semper aliquid sui per angustos meatus, qui sunt inter globulos secundi elementi versus Eclipticam emitat, & versus polos recipiat (per prop. 20.) non dubium est, quin habeat vim secum rapiendi globulos istos usque ad certam distantiam. Itaque quo propiores sunt, tanto magis in istos vim suam exserere potest, quo remotiores, tantò minus.

PROPOSITIO XXII.

Globuli Sideris proximi sunt minores remotioribus. art. 85. Esse enim inter eos quo ad magnitudinem differentiam patet exinde, quia etsi ab initio omnes fuerint æquales, fieri tamen non potuit, quin lapsu temporis ob inæqualitatem spatiorum quæ percurrunt, & motus inæqualitatem inde ortam (per propof. 6.) aliqui aliis minores evaderent. Iam autem celerius moventur propiores remotioribus (per prop. 21.) Si ergo centro proximi essent majores vel æquales superioribus, eo ipso plus vel tantum

240 CHRISTOPH. WITTICH.
tum haberent virium à centro recedendi, &
sic evaderent superiores.

PROPOSITIO XXIII.

Terra fuit aliquando sidus. Cum enim ex hypothefi quarta in ipsa centrum etiam fuerit, circa quod quædam materia movebatur, cætera omnia ex demonstratis eodem modo contingere debuerunt, ut materia subtilis in istud Centrum confluerit, & sic sidus constituerit.

PROPOSITIO XXIV.

Terra obducta est tandem maculis, & vortex ejus absorptus fuit à vortice Vicini potentiori Solis. Cum enim fuerit Sidus (per prop. 23.) nunc autem tam crassa existat, debuit necessariò tam densis maculis obvolvi. Facile sane potuit contingere, ut materiæ illius subtilis partes irregulares & minus subtiles sibi mutuo adhærent & non tam facile circumagi possent. Itaque si tanto commodius aliæ atque aliæ minutæ adhærerere potuerunt, donec tandem tam crassa fuerit facta obductio, ut materia subtilis, quæ intra istam maculam circumvolvebatur, (per prop. 16. & 8.) nullam vim ad circumrapiendum globulos sui vorticis potuerit exserere, quo facto isto vortex facile ab adjacente potentiori fuit absorptus.

PRO-

PROPOSITIO XXV.

Terra fuit detrusa versus Solem. Cum enim vortex ejus fuerit absorptus, à vortice Solis (per prop. 24.) etiam ipsum Sidus maculâ obductum à vortice absorbente necessariò debuit rapi. Materia autem circa Solem circumvoluta conabatur semper magis atque magis recedere à centro (per prop. 9.) Itaque omne illud, quod sibi obstabat, ut hic Terram, depellere debuit versus centrum, ut in ejus locum adscenderet, quamdiu nempe in isto sidere maculis obducto sive Terra, nullus alius motus consideratur.

PROPOSITIO XXVI.

Terra fuit detrusa in eum locum ubi nunc est. In eum enim locum debuit descendere, ubi sunt globuli Cælestes quibus in soliditate sive in aptitudine ad perseverandum in suo motu per rectas lineas est æqualis. Si enim propius versus Solem accederet, versaretur ibi inter globulos Cælestes paulò minores, (per prop. 22.) quos superaret vi ad recedendum à centro circa quod gyrat & sic superior evaderet: Versaretur etiam inter globulos paulò celerius motos, (per prop. 21.) à quibus vim majorem ad recedendum à Centro acciperet,

L

atque

242 CHRISTOPH. WITTICH.
atque ita inde rursus egredi deberet. Si ve-
rò magis recederet à Sole, ei occurrerent
globuli cælestes aliquanto minus celeriter
moti (per prop. 21.) qui proinde ejus agi-
tationem sive vim recedendi à centro mi-
nuerent, & paulò majores (per prop. 22.)
qui proinde vim haberent ipsam depel-
lendi.

PROPOSITIO XXVII.

*Terra in eo loco in quo est, defertur à ma-
teria ambiente annuâ delatione.* Fuit enim
absorptus à vortice Solis vortex Terræ (per
prop. 25.) & detrusa Terra in eum locum
in quo nunc est (per prop. 26.) ubi materia
cælestis eam ambit, quæ fluida est ex ante-
cedentibus, & in circulum movetur (ex hy-
poth. 4.) E. (per prop. 12.) corpus durum,
quod inibi est positum secum defert. Quo
autem tempore Terra ita delata redeat ad
locum eundem ex phænomenis discendum.
Fit illud quando Sol sub eodem signo ite-
rum conspicitur, sub quo antea fuit con-
spectus, ut si ex. gr. fuerit conspectus sub
Ariete quando iterum sub eodem signo
conspicitur, censenda est circuitum suum
absolvissè, quod annuo spatio fieri expe-
rientia docet.

PROPOSITIO XXVIII.

Terra simul circumvolvitur à materia caelesti ambiente circumvolutione diurnâ.

Nam 1. cum vicissitudo diei & noctis positus his omnibus, quæ antea sunt demonstrata, non possit fieri motu Solis circa Terram diurno, nec alia causa afferri queat, necessariò id fieri debet per Terræ conversionem. 2. cum Terra fuerit sidus (per prop. 23.) ergò potuit retinere illum motum, quem antea habuit, materiaque subtilis in ejus centro, cum procul dubio adhuc moveatur (per prop. 8.) Terram impellere potest. 3. Quia Luna movetur circa Terram (uti satis constat ex phænomenis) debuit hoc ex antea demonstratis inde contingere, quod, cum non minorem habeat vim agitationis quam Terra, in eadem sphaerâ debuerit versari (per prop. 26.) & cum mole sit minor, æqualem habens vim agitationis, celerius debeat ferri. Ergò fuit delata versus Terram in eadem sphaerâ. Est autem Lunâ quantitate satis magna, ita ut secundum Clavium ad Terram proportionem habeat qualem 1 ad $39\frac{1}{3}$: Vacuum etiam dari nequit (per prop. 2.) nec minui potest extensio, non minutâ substantiâ corporea (per prop. 3.) Quare ita versus Terram delata, mole suâ

compressit globulos versus Terram, qui cum tam citò non potuerint cedere, ut circulus fieret, (per prop. 5.) propter nimiam Lunæ agitationem, restiterunt, ut Luna ad Terram non potuerit magis accedere, quam accessit. Quare Luna (per prop. 10.) aliam determinationem motus accepit, ita ut circa Terram gyret, dum interim unà cum illa circa Solem defertur à materia cælesti ambiente. Quia ergo vis magna & quantitas est Lunæ ex antecedentibus, facile potuit materiam cælestem inter se & Terram interjectam in modum vorticis contorquere, quæ simul Terram circa axem suum convolvit (per prop. 12.) Nec mirum esse debet, quod Terra ferè tricies circa axem suum convolvatur, dum Luna tantum semel circumferentiam circuli sui circa Terram percurrit. Cum enim hæc circumferentia sit circiter sexagesies major Terræ ambitu, sic Luna duplo celerius adhuc fertur quam Terra, & cum ambæ agantur ab eadem materia cælesti, quam credibile est non minus celeriter moveri prope Terram, quam prope Lunam, non alia causa videtur esse majoris in Luna celeritatis, quam quod Terra sit minor.

IX. Ita Thesis nostra evidentissimâ, ut reor, demonstratione est probata; Nunc etiam Antithesis Tychonis est evertenda.

Hanc

Hanc absurdam esse inde est conspicuum; Cum enim Sol circa axem suum convolvatur, uti experientia comprobavit per Solis maculas, quæ spatio 26 dierum circiter circumvolvi cernuntur, & à Sole circumrapiantur; Planetæ per hypoth. Tychonis, non potest ulla ratio concipi, quare etiam Terra intermedia inter proximos & remotiores Planetas, uti ex Systematis inspectione patet, non simul à Sole rapiatur, nisi fingat maximam aliquam vim, quæ tractis à Sole remotioribus Planetis, corporibus longè majoribus, Terram retineat immotam. Ad extraordinariam autem Dei potentiam hîc confugere, cum quærantur causæ naturales, est prorsus ἀπεσοδόνουον.

X. Excipit du Bois p. 34. Dialogi sui Theologico-Astronomici: *Si aliqua darentur argumenta verè demonstrativa pro motu Terra diurno & annuo ea à phænomenis & apparentiis deduci deberent. Resp. 1.* argumentum nostrum per propositiones 28. deductum esse reverà demonstrativum, patebit lectori benevolo, qui citra præjudicia rem voluerit perpendere, adhibita simul in consilium Part. II. & III. Principiorum Philosophi, ubi omnia latius sunt deducta, nec existimo quicquam contra illud excipi posse, ad quod non facilis parata mihi sit responsio. 2. argumentum quod

per causas naturales nexu evidentissimo inter se cohærentes effectum demonstrat, esse demonstrativum nemo negare potest, qui quid sit demonstratio Ἐπίδειξις cognitum habet, tale autem hoc nostrum esse inspectio docebit. Quam præferendam esse demonstrationi Ἐπίδειξις , quæ ab effectu ad causam procedit, accuratiores Logici ostendunt. Quamvis itaque fortè apparentiæ æquè per Tychonianam hypothesin salvari queant, ac per Copernicanam, adeoque demonstratio Ἐπίδειξις haberi non queat, illius tamen defectum facile demonstratio à priori supplebit.

CAPUT VI.

Objectiones ex Scriptura contra Sententiam nostram allatae discutuntur & solvuntur.

I. **V**ideamus nunc quid contrariarum sententiarum Patroni contra hanc Veritatem tam solidè demonstratam consueverint oggerere. Ita ergò generaliter objici solet: Contradicit hoc dogma de duplici Terræ motu sive delatione Scripturæ, quæ passim Terræ quietem, Cælo verò motum tribuit.

II. *Resp.* Ostensum est in Dissertatione præ-

præcedente multis argumentis, non debere nos Philosophica dogmata ex Scripturis petere, quæ velim benevolum Lectorem hîc sibi ad animum revocare: multis itidem exemplis est declaratum scripturam sæpè loqui ex opinione vulgi, non ex rei veritate, præsertim de iis rebus, circa quas vulgus ex præjudiciis sensuum opiniones erroneas concepit, quo dicimus referenda esse pleraque loca contra sententiam nostram objecta, uti ex speciali eorum examine in sequentibus patebit. Quia autem hic tantum versamur in generalis Objectionis discussione, velim à lectore attentè considerari verba Augustini epist. 7. ad Marcelinum, quæ nostra facimus: *Si manifestissima certissimaque rationi velut Scripturarum Sanctarum objicitur authoritas, non intelligit, qui hoc facit, & non Scripturarum illarum sensum, quem intelligere non potuit, sed suum potius objicit, nec quod in eis, sed quod in se ipso, quod pro eis invenit, opponit.* Cum quibus conveniunt ea, quæ de Gen. ad lit. lib. 1. cap. 21. leguntur: *Didici non herere homini, in respondendo secundum fidem; quod respondendum est hominibus, qui calumniari libris nostræ salutis affectant: ut quicquid ipsi de natura rerum veracibus documentis demonstrare potuerint, ostendamus nostris literis non esse*

contrarium. Quare cum ratio nostra pro delatione utraque Terræ fuerit manifestissima, concludat Lector non esse hunc Scripturæ sensum quem adversarii volunt, sed ab adversariis confictum, attendatque ad sequentia, ex quibus manifestum fiet, Sacram Scripturam huic dogmati non esse contrariam. Atque his videtur du Bois consentire, qui Dialogi sui p. 32. *Dico ergo, si quaedam argumenta in hac materia contra expressam S. Scripturæ Literam sint admittenda, non probabilia, sed mathematicè demonstrativa esse debent, & quæ nos invitos cogant à sensu proprio verborum sacrorum recedere*. Nostrum argumentum verò tale esse, & lectorem dummodo à præjudiciis liber sit ad assentiendum cogere, dicere non veremur.

III. Excipit Revius Stateræ suæ p. 321. *Hoc argumentum ex particulari procedit. deinde cum Scriptura sui interpretes sit, quod rudi Minervæ refert, id alibi quomodo intelligendum sit exponit*. Homogenea habet Lentulus Novæ Sapientiæ p. 177. *Ponamus id fieri aliquando, idcircone semper, idcircone quod in uno loco obscurè dictum est, in alio non clarius explanetur?* It. p. 188. *fieri hoc uno aut altero loco de re aliquâ obscurâ ut concessero ita tot locorum varietate infirmitati plebis sine gravi ratione consuli nihil opus erat.*

IV. *Resp. 1.* Non est nostrum argumentum: Scriptura in aliquibus locis loquitur secundum opinionem vulgi potius, quam secundum accuratam rei veritatem: Ergo eodem modo intelligenda est, quando Soli motum, Terræ verò quietem attribuit. Sed est responsio ad Objectionem adversariorum loca Scripturæ nobis objicientium. Illis dicimus, fieri sæpè solere, ut Scriptura de rebus naturalibus loquatur secundum opinionem vulgi: Itaque non necessariò loca Scripturæ, uti ipsi volunt, proprie accipienda esse. Iphis verò incumberet onus probandi, non posse in his vel illis locis objectis aliter verba accipi, quam proprie, nec posse in iis locutionem vulgarem locum habere: quod ubi fecerint, manus ultrò porrigemus. Sed nos ex superabundanti ostendimus secundum Augustini præscriptum, necessariò in his vel illis locis verba accipi debere impropriè & per Metonymiam exponenda. Quia enim veracibus documentis Cartesius & nos ex ipso demonstravimus, veritatem nostræ sententiæ: Ergo ex mente Augustini ostendendum nobis fuit hanc sententiam sacris literis non contrariari, quod in genere fieri aliter non potuit, quam distinguendo inter locutiones accuratas & vulgares, inter phrasas καὶ δόξαν & κατ' ἀλήθειαν. 2. ut con-

cedamus Scripturam, id quod rudi Minervâ alicubi retulit, alibi quomodo fit intelligendum aliquando exponere, in iis quæ pertinent ad religionem: ut quando locutiones de Deo anthropopathicas exponit iis in locis, in quibus docetur: Deum esse Spiritum, Deum esse invisibilem, immensum & infinitum; item, quando Christus eos quos Matth. 8. vocaverat filios Regni, Ioh. 8, 44. vocat filios Diaboli: *vos ex patre Diabolo estis*. Attamen hoc non est necessarium fieri in rebus naturalibus, cum non sit Scripturæ institutum illas explicare, ut vel semel de iis accuratè loquatur. 3. ubi Scriptura circa res naturales non exponit id, quod rudi Minervâ dixerat, tradit istam provinciam rationi, cujus hoc est officium, quandoquidem ea naturam rerum Physicarum nobis cognitam reddere potest. Ita nullibi videmus expositam sententiam illam Gen. 1. quod Luna sit magnum Luminare unâ cum Sole, oppositè ad stellas; nullibi enim ostendit, stellas fixas Lunâ esse majores, sed hoc Astronomiæ faciendum relinquit. Simile iudicium de aliis locis superiori dissertatione citatis.

V. Instat du Bois contra hanc responsionem p. 22. *Certè non poterit ulterius concludi, quam in locis qui pro motu Solis & Terra quiete proferuntur posse esse tropum,*
sed

sed à posse ad esse non datur consequentia: ergò non posse esse, sed reverà in iis verbis tropum esse probandum erit. alias semper inhæreo proprietati verborum, à qua sine ratione recedere nefas est: præsertim si nullus detur in tota Scriptura textus, nullum verbum, quo contrarium vel directè vel indirectè, vel proprie vel tropicè ullove alio modo notatur. Resp. Esse tropum in his Scripturæ locis inde colligimus, quia manifestissimæ opponuntur rationi, cui lumen revelationis non contrariari certum est. 2. præsumtio docet esse tropum in his Scripturæ locis, fundata iis argumentis quæ cap. 2. Prioris dissertationis latius deduximus, cum ergò ratio prætereà accedat, ostendens motum non Soli sed Terræ tribuendum, nihil certius quam tropum in iis agnoscendum.

VI. Sequitur nunc Objectio 2. ex Scriptura, quæ specialis est, desumpta ex Ios. 10, 12, 13. *Tunc allocutus est Iehoschuah Iehovam, quo die exposuit Iehovah hunc Emorrhæum filiis Israël, & dixit ante oculos Israël: Sol in Gibbone subsiste & Luna in Valle Ajalonis. Substitit ergo Sol & Luna stetit, donec vindicata esset gens Israëlitica ab hostibus suis. nonne hoc scriptum est in libro recti? Stabat autem Sol in medio calo, neque festinabat ad occasum, quasi diem in-*

tegrum. Hunc locum du Bois ita urget Dialogi p. 13. *Quanam erit probabilitatis species, quod Iosua plenus Spiritu Sancto, tam ruditer, sensu rei veritati contrario, loqui voluerit?*

VII. *Resp.* 1. Vt supra, hæc accipienda esse καὶ ὁδὸν non καὶ ἀλήθειαν, cum ratio sit manifesta, quæ Terræ motum probat, nec aliter possit ei non contrariari Scriptura. 2. non absurdum erit, si dicamus, Iosuam non omnia scivisse, quæ pertinebant ad res naturales, quamvis Spiritu Sancto fuerit plenus, non enim ad hoc ipsi Spiritus Sanctus fuerat datus. Quidni enim idem nobis liceret statuere de Iosua, quod Celebrerrimus Vossius lib. 3. de Idololatria c. 99. statuit de Apostolis his verbis: *Nec enim, inquit, necesse est, credamus, Clementem scisse omnia, quæ facerent ad arcana natura. Ne id quidem credere est opus de Apostolis; licet Christus promiserat missurum se Sp. Sanctum, qui in omnem eos duceret veritatem. Quippe hoc restringendum ad veritatem earum rerum, quæ ad Salutis pertineant negotium; imò ne harum quidem omnium quia Apostoli ipsi ex parte viderunt ac prophetarunt: sed omnium, quas scire est opus alteram ad vitam consequendam.* Nihil ergo inconvenientiæ futurum, si dicamus Iosuam ibi opinionem vulgi secutum,

cutum, & opinatum fuisse, quod Sol motu circa Terram diem efficeret, & hinc petiisse, ut ejus motus aliquamdiu sisteretur. 3. siue autem sciverit Iosua siue non, *cujus motui tribuenda diei & noctis vicissitudo, Solisne an Terra*, adhuc facilis est solutio. Consideremus tantum quid hoc in loco Iosua à Deo efflagitaverit. Is procul dubio ex instinctu Sp. Sancti, qui fidem miraculorum in corde ipsius accenderat, exoptavit, ut dies continuaretur, quo vindictam sumere posset de inimicis Dei & populi Israëlitici. Itaque petiit à Deo ut Solem sisteret, ad hunc suum scopum obtinendum. Neque enim opus erat, ut in hac petitione alia formula loquendi uteretur, quam vulgo erat recepta, neque tunc tempus erat cogitare, de motu corporum quibus dies efficitur, & considerare quibus ille tribui debeat, atque ita accuratè loqui. Sed sciebat, Deum intellecturum suam intentionem, quibuscunque verbis eam exprimeret. Itaque cum porrò de exauditione ejus dicitur, Scriptura ipsius formulæ loquendi respondet, ut quemadmodum ipse diei prolongationem petierit per hanc formulam: *Sol sta*, ita Scriptura ostendat, simili formulâ, illud quod petierat factum esse, ut nempe dies fuerit prolongatus. 4. Voluit, ut Sol sibi staret ad suum scopum obtinendum,

254 CHRISTOPH. WITTICH.
dum, id est, supra suum Horizontem maneret, quod fieri potuit, siue motus Solis apparens sifteretur, per Terræ, siue verus per Solis quietem, quæ responsio est ex Keplero desumpta, cui similis est Foscarini, qui ita dicit: *Iosua imperium, SOL NE MOVEARIS, & miraculum immoti Solis, ab eo perpetratum ita potest accipi, ut non propriè corpus Solare, sed Solis splendor super Terrâ substiterit, ex eo quod non ipse Sol (per se jam prius immotus) sed ipsa Terra ejus splendorem recipiens motum suum stiterit: quæ, sicut Ordinarium suum motum Orientem versus indefinenter persequendo, Solis splendorem in Occidentem accivisset, ita immota manens, immotus & stetit Solis splendor, in eum impressus.* 5. Subjungamus tandem Belgarum interpretationem, qui ad verba in *Gibhone* ita annotant: **Dat is / staet stille te dier plaetse / daer ghy nu zyt / want Iosua was te deser tijdt te Gibeon**/vers. 10. Item ad verba in *Convalle Ajalonis*. **De sin der woorden Iosua is / Sonne en gaet ons niet onder / terwyle wy in Gibeon strijden / ende / Mane en brengt ons den nacht niet aen.** hoc est, *Consiste in hoc loco, in quo nunc es. nam Iosua erat tum temporis Gibeone.* Item. *Sensus Verborum Iosua est, Sol ne occidas nobis, quamdiu pugnamus in Gibeone,*

Gibeone, & Luna, ne nobis adducas noctem.
 Ex quâ interpretatione hæc duo pro nostrâ
 sententiâ colligimus 1. in eo agnosci de-
 bere vulgarem locutionem, quod Soli tri-
 buitur existentia Gibhone, quæ tamen con-
 veniebat Iosux, unde non mirum esse de-
 bet, si etiam in illo ipso STARE talem
 annotemus. 2. Iosuum petere, hancque
 ipsius esse intentionem, ne Sol sibi occidat.
 Soli autem ortus & occasus convenit & tri-
 buitur tam ab iis, qui Copernici Systema
 corporum cælestium admittunt, quàm à
 Ptolemaicis vel Tychonianis.

VIII. Contra quartam nostram respon-
 sionem instat du Bois p. 23. *Bona esset re-
 sponso, dummodo rem veram esse comproba-
 tum esset; at deficiente illâ comprobatione,
 verba tantum sunt: nec aliquid in specie
 respondetur, quod non ante in responsione
 generali productum fuerit; videlicet illa
 dici secundum apparentiam. Ergo etiam ad
 retundendam hanc exceptionem sufficere pos-
 sent vindicia generales. Sed pressius urgebo
 hunc locum. Verba Iosua facta sunt non tan-
 tum ad Solem, sed & ad Lunam, & mira-
 culum duabus constabat partibus, videlicet
 in statione 1. Solis 2. Luna. Luna statio-
 nem realem fuisse & non secundum appa-
 rentiam Copernicanis fatentibus, certum
 est; dico ergo & Solis stationem talem fuis-
 se;*

se; nulla enim est ratio, cur verba de quiete Solis magis secundum apparentiam debeant exponi, quàm verba, quæ Luna quietem tribuunt, quæque necessariò de intermissione motus sui sumenda sunt. Paria his sunt, quæ Revius excipit p. 326. Stateræ suæ. Quàm ineptum est, cum Scriptura & Solem & Lunam miraculo stetisse referat, hoc dictum ita dividere, ut in Sole nihil novi contigerit, ut qui steterit ab initio mundi & semper staturus sit, Luna verò ordinariè quidem moveri, miraculo autem stetisse dicatur. Quid hoc est aliud quàm dicere, Scripturam partim veram partim falsam esse?

IX. *Resp.* 1. Bonum factum, quod hactenus du Bois hanc responsionem acceptat, proque bona agnoscit, dummodo rem veram esse comprobatum sit. Id enim cum à nobis abunde in superioribus sit factum, promittimus nobis eum impofterum veritati faventiozem. 2. id quod in genere dictum fuerat de locutionibus vulgaribus, hic applicatur & in specie ostenditur, quomodo hæc verba apud Iosua cum veritate nostræ sententiæ non pugnent. Vindicias generales omnes quascunque afferri vidimus à quibuscunque superiori dissertatione recudimus. 3. Fateor verba Iosua directæ esse non tantum ad Solem, sed etiam ad Lunam,

nam, petiisseque, ut utraque luminaria starent: sed modus standi propterea non utrobique par esse debebat. Utraque ergo hæc Luminaria stabant, sed alterum statione verâ alterum apparente, qualis sæpè in Astronomia etiam Ptolemaica locum habet. 4. de utroque luminari Iosua loquebatur secundum vulgi præjudicia. Etiam si enim Luna reverâ curreret, hoc tamen vulgus non cognoverat per certam demonstrationem, sed æquè ac de Sole per sensus apparentiam collegerat, in quo similiter potuisset falli ac circa Solis motum fuit falsus. Omne enim illud præjudicium vocari debet, quod sine ulla certa ratione creditur & pro vero assumitur, etiam si casu fiat, ut illud sit verum. 5. Quænam sit ratio ob quam Statio de Luna debeat intelligi realis, de Sole tantum apparens, patet ex cap. præcedenti, unde hæc responsio inepta dici non meretur. Inde autem sequi Scripturam partim veram partim falsam esse, nemo præter Revium videt, nisi ex omnibus locutionibus vulgaribus, quibus Scriptura utitur, ei falsitatis dicam impingere velis, à qua nos illam cap. 5. Prioris Dissertationis art. 2, 3, 4, & 5 liberavimus.

X. Contra 5 nostram responsionem adduci posset, id quod ibidem habet Revius p. 326. *Hoc argumentum eo modo procedit,*
ac si

dere, cum in circulum moveri statuatur, sed tantum respectu nostri, ratione nempe habitâ nostri Horizontis. Ita quando in Ortu supra nostrum Horizontem se conspicendum præbet, pergitque donec ad circulum Meridianum perveniat, dicitur ascendere; descendere verò, quando à circulo Meridiano ad occasum progreditur. Itaque cum dicitur Solem esse reversum, intelligendum id de motu ipsius non vero, sed apparente, qui semper Terrâ motâ soli est assignandus.

XIV. *Obj. 4. Psal. 19. 5, 6, 7. Deus Soli tentorium disposuit in eis. Nam est tanquam sponsus prodiens è thalamo suo, latatur tanquam robustus decursurus viam. Ab extremitate calorum exortus ejus, & revolutio ejus ad extremitates eorum est, nec est qui abscondatur à facie ejus.*

XV. *Resp.* Qui non videt hîc esse locutiones vulgares non unam, sed plures, is parum admodum videt, ut mirer tantoperè huic loco inniti voluisse du Bois, uti mox videbimus. Nam *quomodo Soli competit tentorium in calis? quomodo prodit è thalamo suo? quomodo decurrit viam tanquam robustus? quomodo tandem exoritur ab extremitate Calorum, & revolvitur ad extremitates?* nonne luce meridianâ clarius est, si quis ad has locutiones attendat, illas

illas respicere eam vulgi opinionem in præ-
 judicio sensuum fundatam, quod ibi, ubi
 visus noster terminatur & Terra cælum
 contingere videtur, sint Cæli extremitates,
 in quibus thalamus & tentorium quasi So-
 lis, in quod sese recondat, per totam no-
 ctem in quiete ibi manendo, ex quo thala-
 mo manè prodire judicatur, apparens tan-
 quam robustus aliquis gigas, quia in Ortu
 longè major videtur, quam in medio Cæli.
 De hac vulgi opinione ita Tacitus de mo-
 ribus Germanorum: *Trans Suionos aliud
 mare pigrum ac propè immotum, quo cingi
 cludique terrarum Orbem hinc fides: quod
 extremus cadentis jam solis fulgor in ortus
 edurat, adèò clarus ut sidera hebetet. So-
 num insuper se mergentis audiri formasque
 deorum, & radios capitis adspici persuasio
 adjicit.* Ad quæ verba Lipsius annotat:
*Hac persuasio rudis & casca plebis fuit, So-
 lem dum in Oceanum cadit, stridorem ede-
 re non aliter, quàm si ignitum ferrum con-
 datur in aquam,* advocatâ etiam authori-
 tate Possidonii apud Strabonem & Flori de
 Decimo Bruto in Hispaniis bellante. Sic
 Virgilius Georg. I. hanc vulgi opinionem
 secutus inquit: *Sol quoque & exoriens, &
 cum se condet in undas, signa dabit.* Fateor
 quidem huic præjudicio generali, secun-
 dùm quod Psalmus sermonem suum infle-
 ctit,

Et ita, alia atque alia esse addita, ut quod Sol undis immergatur, dum occidit, &c. est tamen in genere hoc omnium præjudicium, ultra id, quod sensus monstrat assurgere non valentium, quod Sol ubi occidit condatur quasi sub Terram, eam ferè attingendo, ibique usque ad exortum desces lateat. Vnde non mirum est, si propter certissimam rationem etiam circa cursum Solis locutio popularis ex præjudiciis sensuum orta sit agnoscenda. In quo tanto magis confirmabimur si consideremus Ortum etiam, qui in loco allegato Soli tribuitur, propriè loquendo ei non posse convenire, cum ne quidem secundum Ptolemaicum systema Sol propriè possit dici Oriri. Quia enim secundum ipsum Sol movetur in circulo, in quo nulla pars altera humilior est, altiorve, æquè enim omnes à centro sunt remotæ: Oriri autem est è planitie in altum tolli vel assurgere, manifestum est hanc locutionem ad sensuum apparentiam esse accommodatam.

XVI. Sed videndæ instantiæ contrariæ sententiæ patronorum: Fullerus Vir doctus in Miscellaneis Sacris ita hunc locum urget lib. 1. cap. 15. in fine p. 98. *Constat (inquit) ipso statim initio Prophetam testari se non acturum de evanidis hominum imaginationibus, qua nihil sunt; sed de amplissimis*

plissimis operibus manuum Dei ipsius, quæ vera sunt, certa, sincera, solida, ac proinde ad sacrosanctam ejus majestatem celebrandam accommodatissima.

XVII. *Resp.* Nos non dicimus, Solem & Cælos esse imaginationem evanidam hominum, sed agnoscimus, (quis enim non agnosceret?) esse opera Dei maxima, ex quibus potentia ejus sapientia & bonitas elucet, ut quam maximè; edere etiam effecta realia non diffitemur, qualia sunt influxus in inferiora, Terræ illuminatio, quæ fit ut continua sit vicissitudo diei & noctis & similia. Tantum quæritur, an opus sit, ut Scriptura modum quo effecta ista eduntur explicet ἀνεβεία Astronomicâ, quæ plerisque est ignota, quod vel ipse Fullerus suo exemplo testatur, an verò modo vulgari omnibus perspecto. Hoc disceptatur; utrum ad Terræ illuminationem motus Solis requiratur, an sufficiat tantum apprensus, quorum posterius nos asserimus, & hætenus, ut puto, satis demonstravimus.

XIX. Pergamus ad instantias du Bois, easque enervemus. Sed quia in iis quædam sunt contra nos nihil facientia, ea tantum citabimus, quæ scrupulum aliquem hæc nostra legenti possint injicere. Ita autem ille p. 23. *Ergò narrant cali Dei gloriam, quia illi ipsi in se continent, & nobis præ-*
bent

bent materiam gloriae divinae: non apparenter tantum, quoad nostram opinionem, sed reverâ, ac proinde & effecta ac adjuncta. idem reverâ praestant, nam dies enunciat diei, & nox nocti eructat scientiam. Ergo respicit vicissitudinem dierum & noctium: quæ cum effectum sit calorum, necessario sequitur calum non autem Terram motu diurno moveri: nam si Terra moveretur, non autem calum, tum in variatione illa non Calum, sed terra narraret gloriam Dei, nam vicissitudo illa non esset originaliter à Calo, sed à Terra.

XIX. *Resp. 1.* Quis unquam Copernicanorum dixit, Cælos præbere materiam gloriae divinae apparenter tantum non reverâ? imò quænam Philosophia magis gloriam Dei in cælis agnoscit? illane quæ Gloriam Dei ex ipsorum pulcritudine, motus directione secundum leges naturæ, eorum immensâ magnitudine nullis terminis quos non cognitos habet circumscripta, &c. immensam agnoscit, quod Cartesianæ facit, an verò Aristotelicæ, quæ vix aliquid distinctè de iis intelligit. 2. quod vicissitudo dierum & noctium sit effectum à Cælis dependens originaliter agnoscimus, imò Terram non nisi receptivè ad eam se habere profiteamur. Nam si Terra circa axem suum convolvatur, si Sol cir-
ca

ca illam feratur, nihilominus idem effectum in Terra sentietur. Oritur autem illa vicissitudo à Solis illuminatione & luminis absentia, non à motu sive Solis sive Terræ: motus autem alterutrius corporis non nisi dispositive se habet, & tanquam causa sine qua non ad utramque partem Terræ lumen vel ejus absentia posset applicari, quod considerare du Bois debuisset.

XX. Sed sequamur illum objicientem p. 24. *Hinc porrò suscipio talia argumenta.*
 I. *Ut sponsus se habet ad gloriam suam non apparenter & ex opinione hominum, sed reverâ, ita & Sol sese habet ad gloriam suam reverâ, & non ex opinione hominum apparenter tantum. Totum hoc facile concedent Copernicani: ergo sic pergo: II. Ut Cursor sese habet ad cursum suum, ita & Sol ad motum suum: At cursor sese habet ad motum suum realiter, & non secundum apparentiam tantum vel opinionem hominum: Ergo & Sol sese habet ad motum suum realiter, & non secundum apparentiam tantum vel opinionem hominum. III. Prout Sol sese habet ad gloriam suam ipsi in Psalmo tributam, ita etiam sese habet ad suum motum, cum in utraque similitudine nulla diversitatis nota reperiatur: at Sol sese habet ad gloriam reverâ & non secundum opinionem hominum apparenter tantum; Ergo & habet*

*habet sese ad motum reverâ & non apparen-
ter tantùm secundùm opinionem hominum.*

XXI. *Resp.* 1. Quomodo Sol comparetur cum cursore vidimus art. 14. fit collatio e-
jus quod apparet in Sole ad id quod reverâ in cursore contingit, in eo ergo est tertium hu-
jus convenientiæ, quod sicut cursoris velo-
citas oculis apparet, ita etiam Solis, sed in eo est differentia, quod prior apparentia conveniat cum veritate, posterior non item. Quemadmodum ergo, si quis diceret: Solem sese elevare supra Horizontem & ascendere usque ad medium Cæli, quemadmodum Aquila sese elevat à superficie Terræ & usque ad nubes evolat, non permetteretur ipsi, ne quidem à Ptolemaico, ut inferret: At Aquila reverâ è loco inferiori ad sublimiorem sese extollit. Ergò etiam Sol non apparen-
ter ascendit, sed reverâ: Ita etiam non licet hic comparisonem urgere ultra illud tertium, in quo fuit instituta. 2. negamus, quod eodem modo Sol sese habeat ad Gloriam suam & ad motum; nam quamvis nulla afferatur in Psalmo diverſitatis nota, tamen etiam nulla in eo comparatio instituitur. Sive enim Terra moveatur si-
ve Sol, gloria Dei nihilominus ex Sole in eo manifesta fit, quod ille sit causa vicissitudinis diei & noctis, uti art. 18. vidimus.

XXII. Examinemus jam verba p. 24. in
M sine

fine & 25. ab initio: Prætereà cum intenderit Psaltes probare, Cælos narrare gloriam Dei, dicendum erit, Prophetam vel non cognovisse veram rationem, quomodo Cæli narrent gloriam Dei, apparenter an reverâ; vel cum realem narrationem Cælorum probâsse argumento, quod in sese non est verum, sed tantum propter apparentiam verum creditur ab hominibus, qui rei veritatem ignorant. Vtrumvis statuatur, absurditas omnem modum excedit.

XXIII. Resp. Præsupponitur hic Copernicanos statuere Cælos gloriam Dei enarrare non reverâ sed apparenter, quod art. 18. est eversum. Ostendendum autem fuisset, Psalmum intendisse probare, gloriam Dei enarrari per Solis motum realem, quod est in quæstione. Sol quidem enarrat gloriam Dei, eo ipso, quia est origo vicissitudinis diei & noctis per suam lucem, sed ad id requiri etiam motum ipsius realem, est ipsum $\pi \acute{\alpha} \mu \phi \iota \sigma \epsilon \nu \lambda \acute{\iota} \mu \nu \omicron \nu$.

XXIV. Tandem cum Iacobus Lansbergius pro se adduceret authoritatem Calvinii, qui ad hunc Psalmum annotat: Itaque satis habuit crasso stylo ingratitude arguere totum mundum, nisi de Solis conspectu in pietate proficiat. Hac ratio est, cur dicat tentorium ei paratum esse: Deinde egredi ipsum ab unâ Cæli extremitate, & transire celeri-

celeriter in partem oppositam: neque enim argutè inter Philosophos, de integro Solis circuitu disputat: Sed, rudissimis quibusque se accommodans intra ocularem experientiam se continet, ideoque dimidiam cursus partem qua sub hemisphario nostro non cernitur, subicit. Oggerit du Bois p. 26. Dicit quidem Calvinus S. Sanctum uti stylo crasso, & non argutè inter Philosophos disputare, sed quid hoc contra nos, vel ad hanc quaestionem? non negamus hoc, non est hac quaestio nostra, sed, an S. Sanctus ita sese vulgi sensui attemperet, ut tanquam verum protulerit, quod in se non est verum, sed tantum apparens: id est, an Soli adscribat motum, quia ita apparet & à vulgo creditur, quanquam reverà sese non moveat, sed quiescat. Hoc verò non dicit Calvinus, sed contrarium asserit; nam Planetis adscribit suos cursus & quasi stadia, & firmamentum stellas omnes fixas in suam revolutionem trahere, dicit.

XXV. Resp. 1. Lansbergium tantum Calvinum pro se laudare hæctenus, ut ostendat in hoc Psalmo multas esse locutiones vulgares à sensuum apparentia derivatas. Nam crassus stylus, oppositè ad argutam inter Philosophos disputationem, item accommodatio ad rudissimos quosque, qui intra oculorum experientiam sese conti-

nent, hic infert locutionem à sensuum præjudiciis desumptam, opponiturque semper accuratæ rei veritati, ita ut posito alterutro alterum sit negandum. Et hoc apparet ex Arist. 1. Et hic ad Eud. cap. 6. cui hæc sunt æquipollentia: δοκῆντα, φαινόμενα, λόγῳ κενοί, ἀλλότριοι, μὴ φιλοσόφως λεγόμενοι. An verò hoc in se est verum, quod Cælo convenient extremitates? quod tentorium & thalamum habeat Sol in Cælis in quo quiescat, id quod verba Psalmi præjudicia vulgi exprimentia inferunt? 2. Quamvis quoad propositam quæstionem Calvinus à nobis dissentiat, consentit tamen in eo nimis quàm clarè, quod Scriptura in rebus naturalibus accuratam veritatem non sequatur, sed ad præjudicia sensuum deflectat. Reliqua quæ speciatim contra Lansbergium utrumque du Bois evibrat tela, nos Lansbergio retundenda relinquimus, fatis habentes, si illa quæ contra ea, quæ à nobis fuerunt dicta, facere viderentur, refutaverimus.

XXVI. Obj. 5. Psal. 93. 1. *Etiam stabilitur Orbis habitabilis, ne dimoveatur.* Psal. 104. 5. *Fundavit Terram super bases ejus, ne dimoveretur in seculum, & perpetuum.* Hunc locum posteriorem valdè urget Fullerus lib. 1. cap. 15. *Miscellaneorum Sacrorum.* Summa ipsius rationum huc redit:

dit; 1. quia id tantum verè fundatum dicitur, quod locum non mutat, sed in sede sua immotum quiescit, firmumque ac fixum manet. 2. fundata dicitur super bases suas. Basis autem valet stabilimentum, firmam sedem & statum seu quietem. Imò non super basin, unam videlicet, sed bases plurimas scilicet aut potius innumeras. 3. Quod postremò sequitur omnem prorsus motum localem vehementius excludit, ne dimoveretur inquit, id est, ne levissimo minimoque motu quoquo versum ferretur.

XXVII. Resp. 1. Ad Psal. 93. Vox stabilis, vel stabilire non necessariò infert negationem omnis motus: tribuitur enim illa etiam rebus motui quam maximè obnoxiiis. Sic exempli gratia *stata etas* hominibus tribuitur, sic vocantur *stata tempora*, quæ recurrunt & secum similem actionem introducunt, qualis antea simili tempore fuerat edita. ut quando dicimus: Statis temporibus recurrere hyemem æstatem, &c. Attamen in his motus reperitur, imò ipsum Tempus numerus & mensura motus æstimari debet. Sic quoque ventus vocatur *stabilis*, qui aliquamdiu ab eadem parte flatum continuat. Quando ergo de Terra dicitur, *eam stabiliri, ne dimoveatur*, nihil aliud intelligitur, quam eam à se ipsa non dissolvi, neque comminui, sed

ita firmam manere. Majestatem enim Dei hic Psalmus vult ostendere ex eo, quod ita Terram stabiliverit, cui non repugnat, etiam si illa tum circa axem volvatur, tum etiam circa Solem deferatur. 2. ut mentem Psal. 104. percipiamus, considerandum quid Psaltes per bases intelligat & omnis difficultas evanescet. Psal. 24, 2. dicitur. *nam ipse super maria fundavit eam*, scilicet Terram. Hinc aliqui per bases intelligunt aquas subterraneas, alii verò per eas potentiam Dei denotari volunt, quod Terra à potentia Dei sustentetur, quasi esset fundata super fundamenta quædam. Si enim vellemus urgere vocem *basis*, deberemus transire in eorum sententiam, qui cum vulgo Terram putant infinitis radicibus deorsum esse radicatam, ita ut nulli sint Antipodes, quod statuere velle, & esset manifestissimæ experientiæ reluctari, & rationibus Astro-nomicis, quæ probant, Terram undique esse rotundam, fluido Aëre circumdatam, nec ipse Fullerus concessurus esset. Itaque nihil aliud indicatur his Phrasibus, quam Terræ firmitas, quâ sit, ne nutet concidat & concutiatur, sive, ne vetustate fatiscat aut ruat, ut solent ædificia humana. Non dimovetur Terra à basibus suis, sed firmiter manet compactâ. Hoc tamen non impedit, quo minus circumferatur unâ cum suis
basibus

basibus sive sua firmitate, quemadmodum etiam navis habet sua fundamenta sive bases, nempe inferiores partes, quibus innitur, quæ tamen in aqua unà cum suis basibus movetur. Et quemadmodum ex eo, quod Cælo tribuuntur fundamenta in Scripturis, nollent adversæ sententiæ Patroni inferri, Cælum non moveri: ita & hîc vox basis & foundationis nobis obesse non potest. Concidunt ergò sic tria Fulcra Fulleri, quibus nimis firmiter suam sententiam putavit fuisse stabilitam. Similia plane sunt quæ habet du Bois p. 30. Dialogi sui, ad quæ hoc responsum à Lectore poterit applicari. Cum enim nihil novi afferat, quod non in responsione ad instantias Fulleri fuerit sufficienter solutum, nolumus Lectorem inani repetitione gravare.

XXIIX. Obj. 6. Psal. 104. 19. *Fecit Lunam ad stata tempora, Sol novit occasum suum.* Matth. 5. 45. *Facit enim, ut Sol suus exoriatur super malos ac bonos, & pluit super justos & injustos.* Primum locum ita urget du Bois. p. 28. *Verum quidem est, hic esse Tropum, cum Soli cognitio tribuitur, qua tantum est facultas viventis; sed & hoc certum est, Soli cognitionem tribui, quia tam certus & ordinatus ejus est cursus, quam benè directâ est actio eorum, qui omnia sua scientia & cognitione agunt.* Imò

& in ipso Tropo argumentum habemus effi-
 cax pro motu Solis; nam qualiter ille, qui
 omnia sua ex cognitione agit, sese habet ad
 actiones suas, ita & Sol in ordinato suo cur-
 su sese habet ad occasum suum: datur ergo
 actio quadam realis Solis circa occasum
 suum, propter quam agenti ex ratione com-
 paratur: at si terrâ motâ Sol reverâ quie-
 sceret, nullum esset fundamentum istius com-
 parationis; ac per consequens invalidum
 esset argumentum Psaltis, ad probandam
 Dei gloriam ex luminaris illius ordinato oc-
 casu tum enim non Sol, sed Terra sese mo-
 vens præberet medium probationis, cum ta-
 men Psaltes illud non à Terra, sed à Sole
 desumat. Et quanam esset in eo probabili-
 tas, quod in exaltatione operum Dei in Lu-
 minaribus Cælestibus, in uno referetur,
 quod ei reverâ inest, in altero, quod tan-
 tum apparet inesse? nam eo posito sequetur
 medium prius reverâ esse probativum glo-
 ria divina, posterius tantum apparenter.
 Ad alterum verò locum hæc p. 30. notat:
 In verbis D. N. I. C. hoc notatu dignum est,
 eum non alio modo loqui de Dei beneficio
 primo, quod Solem oriri faciat, quàm de se-
 cundo, quod pluatur. Atqui tò pluerè neces-
 sariò intelligi debet de reali communicatione
 beneficii, & non merè apparenti. ergo &
 similiter tò facere oriri de reali & non merè
 appa-

apparenti collatione beneficii exponi debet.

XXIX. *Resp.* 1. Ortum & occasum Soli propriè non possè tribui art. 14. vidi-
 mus, ibique agnoscendam locutionem vul-
 garem ostendimus. 2. argumentum à com-
 paratione Solis cum eo, qui omnia ex sua
 cognitione agit est imbecillum: compa-
 ratio enim illa ulterius extendi non debet,
 quam hucusque, quod Soli occasus obtin-
 gat non aliter, ac si cognitione præditus o-
 mnia ad illum subeundum disposuisset. Or-
 tus autem & occasus propriè loquendo so-
 nant quid Respectivum & Relativum ad
 Horizontem, quæ sive Soli contingant per
 motum proprium realem, sive per Terræ
 circumvolutionem, stato nihilominus tem-
 pore eveniunt, nihilque id instituto Psal-
 mistæ obest. Nec si hic convenientia non
 sit agentis ex cognitione & Solis in reali
 actione, nullum propterea comparationis
 fundamentum erit. tertium enim conve-
 nientiæ erit in certitudine eventus, quod
 quemadmodum ex consilio agenti certò
 quædam eveniunt, ad quæ consilia sua di-
 rexit: ita etiam Soli certò obveniat occa-
 sus. 3. Psalmistæ scopus hic est, ostendere
 ex operibus Sapientiam & Providentiam
 divinam elucere, quod inter alia etiam ex-
 emplis Lunæ & Solis declarat, quibus statis
 temporibus occasus & ortus obtingant, &

præterea Lunæ variæ phasēs, novilunium, plenilunium, &c. & sic per utraque hæc gloria divina revera probatur, quod tam sapienter omnia ordinaverit, ut statis temporibus hæc illis contingant. Neque aliquid gloriæ Dei detrahitur, si dicatur: Soli occasum suum convenire per motum apparentem, illa enim ex eo elucet, quod Deus per leges naturæ cum fixum & certum constituerit. 4. non majoris roboris est argumentum ex Matth. 5. petitum: Agnoscō equidem Christum hîc beneficium utrobique reale Dei Patris prædicare, pluviam nempe casum & illuminationem Terræ calefactionemque Sole oriente: neque enim Solis ortus, quâ talis, sed consequens ejus propriè beneficium Dei erga homines dici debet. Sed nihil impedit, quo minus hæc duo beneficia diversis modis hominibus obtingant, alterum per pluviam casum in Terram, alterum per Terræ conversionem ad Solem.

XXX. Obj. 7. Eccl. 1. 4, 5. *Generatio una abit, & altera advenit, quamvis Terra in seculum permaneat. Oritur Sol, & occidit Sol, iterumque ad locum suum adspirat, ubi oritur:* Hîc Fullerus sese invenisse putat, non quod pueri in faba, sed quia ejus Verba nonnisi Rhetoricationes continent, ea adscribere nolui, ex respon-
sione

fione verò nostrâ patebit, triumphî hîc nullam ei fuisse causam decantandi. Du Bois etiam p. 29. quædam argumenta ex hoc loco sibi videtur exsculpere: *Hæc argumenta, Ecclesiastæ putæ, procul dubio inferunt realem rerum mutationem, variationem & ad pristinum statum reversionem: ac proinde realem Solis ortum & occasum, & ad locum ortus reversionem, ac per consequens, non ex mera apparentia; nam ineptum esset tale argumentum, Sol movetur oritur & occidit apparenter, secundum hominum opinionem, licet non reverâ, ergo datur rerum realis vicissitudo; at tum est argumentum optimum, cum verba de motu, ortu & occasu Solis reali intelliguntur. Præterea, cum alia argumenta, primum, tertium & quartum desumantur à rebus in quibus realis, & non merè apparens vicissitudo inest, absonum erit statuere, secundum desumptum esse à subjecto, in quo merè apparens, & non realis inest vicissitudo. Denique & in ipsa voce adspirare inest vis ad idem probandum; nam constat similitudinem esse desumptam ab animalibus & præsertim equis currentibus, & rursus adspirantibus ad stabula, unde prius exierant: Hæ ergo sunt partes comparisonis, ut animalia sese habent ad reversionem ad stabula, unde prius egressa sunt, ita & Sol sese habet ad rever-*

276 CHRISTOPH. WITTICH.
sionem versus locum ortus, unde prius prodierat; At si negemus realem, & statuamus merè apparentem Solis motum, inepta erit planè tota similitudo.

XXXI. *Resp.* 1. Hic locus benè expensus nobis itidem non obest. Scopus Salomonis est, ut ex v. 2. apparet, ostendere vanitatem esse in omnibus rebus, nihilque esse consistens firmum & stabile. Id probat ex obviis quibuscunque rebus; Versu tertio demonstrat hoc ex vanis hominum consiliis & laboribus; dein versu 4 ex vicissitudine generationis humanæ, quod uno generato, alter moriatur & decidat, amplificans hoc à contrario, quod Terra huic vicissitudini non sit obnoxia. Quemadmodum enim arborum folia veteribus decidentibus nova succrescunt, manente interim eadem arbore: ita & Terra quæ est quasi fulcrum omnium ipsi innitentium eadem manet, mutatis hominibus in ea viventibus. Quando ergò Terra dicitur in seculum permanere, non designatur Terræ situs vel etiam quies, sed duratio & perpetuitas, quod generationibus mutatis illa non ita sit mutationi obnoxia, quod etsi animalibus & hominibus vicissitudines generationis contingant, illa tamen non intereat, aliaque generetur, sed eadem persistat. Versu 5. id porrò exemplo ortus & occasus

casus Solis declarat. Sed accommodat hic sese manifestè ad ea, quæ sensibus obvia sunt. Constat id primò ex eo, quia hic liber est populariter scriptus *ἐξωρεαγὸς*, teste Fayo in Ecclesiasten, secundò ex ipsis rebus, quibus veritatem probat, quæ sunt obviæ & communes, quemadmodum idem Fayo ad hunc versum expressè docet: *Hæc à Salomone dicuntur ad vulgi opinionem & sensum paucis verbis*: tertio ipsum oriri & occidere Soli tribuitur non accuratè, sed secundum apparentiam sensus, uti ad art. 14. declaravimus. *Vnde & Hebraei ponunt Solis ingressum pro occasu, quia sub Terras labi & condi videtur, Adventum pro ortu*, verba sunt Fayi adversum 4. Itaque hæc locutio vulgaris, *oritur Sol & occidit*, quâ utitur Salomon nihil obest veritati nostræ sententiæ. 2. Argumentum Ecclesiastæ tale est: *Realis est vicissitudo in eo quod Sol nunc supra Terram conspiciatur per ortum, nunc sub illa recondatur per occasum*: Sive autem hoc fieret propter Terræ sive propter Cæli motum nihil hic referebat. *Ergò datur rerum vicissitudo*. 3. Ecclesiastæ sufficiebat, si probaret vicissitudinem exemplis quibusdam obviis: quod inter alia fecit exemplo Solis ortus & occasus, neque opus erat, ut accuratè determinaret, cuinam subjecto inesset ista vicissitudo per motum

278 CHRISTOPH. WITTICH.
realem, num Terræ an verò Soli? interim nihil vetabat, quin hanc vicissitudinem locutione vulgari exprimeret, quæ eam motui reali Solis adscribit. 4. Huc spectat vox adspirare ad illam vulgarem no. locutionem explicandam, quod quemadmodum equi adspirant ad stabula, unde fuerunt egressi, ita Sol videatur adeò celeriter moveri, ut quasi contentione quâdam ad illum locum conetur redire, unde fuerat visus egredi. Ergo in eo tantum consistit comparatio: ut equi adspirant ad stabula, ita Sol videtur quasi contendere ad eum locum, unde fuit egressus.

C A P V T VII.

Objectiones reliquæ, quæ videntur à sensu & ratione depromi posse, refutantur.

I. **H** Actenus Objectiones, quas ex Scriptura contra sententiam nostram vibrari vidimus, resolvimus, ostenso, non Scripturam rectè intellectam nobis adversari, sed sensum, quem contrariæ sententiæ patroni in Scriptura non reperiunt, sed illi inferunt. Atque ita remoram illam removimus, quæ unica multis videtur obstare, ne in hanc sententiam descendere possint.

Ipse

Ipsè du Bois p. 3. existimat, *questionem adeò esse disputabilem, ut si rationibus Mathematicis & Philosophicis certandum sit, quodlibeticè possit defendi.* Sed duæ restant adhuc remoræ præcipuæ, quæ non minus alios movent, quò minus huic Sententiæ assentiri possint; quarum altera desumta est à testimonio visus, altera ex ratione, quibus sublatis leves quædam restabunt Objectionum brevitè discutiendæ.

I I. 1. *Obiectio* à sensu desumta maximè movet homines vulgares, quorum præcipua notitia in sensu & ex sensu consistit, talisque potest formari: Solem moveri & circumire circa Terram, quotidie sensu oculorum percipimus: At Terram moveri, nullus nobis sensus testatur: Ergò illud potius quàm hoc nobis est credendum.

I I I. *Resp.* Non est, quod sensui admodum fidamus, cum propter illam magnam sensibilis remotionem nos facile fallere possit, præsertim ubi ratio contrarium planè docet, uti superius vidimus. Sensus verò neque Solem, neque Terram moveri nobis manifestum reddere potest. Apparentia enim sensus semper hic erit eadem, sive ipse visus, sive res visa moveatur. Adeoque quando nobis apparet Sol ex Cancro in Leonem, ex Leone in Virginem progredi, id duobus modis contingere potest, vel ut
Sol

Sol ipse respectu horum signorum mutet locum suum, & sub illis circumferatur, vel etiam ut Terra cum vortice suo usque ad Lunam (eâ acceptione quam supra annotavimus) locum suum ita mutet, delata à materia ambiente, ut spectator in Terra constitutus Solem nunc sub his, nunc sub aliis signis conspiciere possit. Similis ratio est, si motum diurnum five Solis five Terræ spectes. 2. Sed ut illa fallacia visus tantò melius deprehendatur, consideremus eos qui navi, vel etiam curru vehuntur, quibus videntur littora, montes & arbores recedere; hinc Virgilius:

*Provehimur portu, terraque urbesque
recedunt,*

cum tamen illi ipsi, qui in navi sunt simul cum navi à Terra montibusque recedant, eaque respectu ipsorum reverà sint ut quiescentia spectanda, & cogitemus eodem modo contingere posse, ut nobis unà cum Terrâ circumvectis videantur Sol & Astra recedere. Ponamus autem porrò hominem aliquem in navi esse natum atque educatum, neque unquam extra eam fuisse, aliunde etiam edoctum non esse, Terram & littora respectu sui ut quiescentia esse spectanda, is firmissimè persuasum sibi habebit, & vel Iovem lapidem jurabit, non navem, in qua est, à littoribus, sed littora à
navi

navi recedere. Cum ergo nos ab incunabulis nostris in Terra vixerimus, neque unquam extra eam fuerimus collocati, non mirum est si Solem ad Astra adspicientes ea respectu nostri moveri putemus, nosque in Terra quiescente consistere existimemus. Idque tantò magis quod is, qui in navi ita consideratur natus & educatus, saltem si extra navim in Terra deponatur, hunc errorem suum etiam adminiculo sensus possit corrigere: nos verò hoc adminiculo sumus destituti, nunquam in hac vita extra Terram collocandi. Inde ergo oriri existimemus, quod tam firma idea de motu Solis & astrorum per ista sensuum præjudicia nobis sit impressa, ut etiam postquam rationem contrarium edocentem audiverimus, vix tamen illam priorem ideam ejicere possimus. Quemadmodum etiam contingit circa magnitudinem Solis, cujus in nobis per sensuum præjudicia idea est impressa non major quam bipedalis. Quamvis enim postea rationibus Astronomicis evidentissimis edocti simus, Solem multò majorem esse ipsâ Terrâ, quoties tamen visu nostro solem iterum usurpamus, prior Idea semper recurrit. Non ergo sensum in tam ardua quæstione, sed rationem consulamus, quâ si rectè utamur (possumus autem si velimus) percipiemus Delationem duplicem non Soli, sed Terræ convenire.

IV. 2. *Obj.* At saltem sentiremus motum ipsius Terræ, dum cum ipsa circumvehimur etiam cluasis oculis, quemadmodum navi vectus motum navis sentire potest. Nihil autem tale quispiam hominum expertus est: Ergò Terra non movetur.

V. *Resp.* 1. Ex antecedentibus cognoscere licuit totum vorticem usque ad Lunam unà cum Terra circumferri, cujus magna est quantitas, ut ejus diameter censetur esse 2000000 miliarium Germanicorum, non mirum ergo esse debet, si Terra in isto vortice delata non impingat cum reverâ in eo quiescat, uti superius est ostensum. 2. navis motus non sentitur, si planè æquabiliter deferatur, nec à ventis vel fluctibus concutiatur, cum ergo & Terræ æquabilis sit delatio, quandoquidem nihil est, in quod impingere possit, fieri nequit, ut nos cum ipsâ delati motum ejus sentiamus.

VI. *Obj.* 3. Si Terra delatione diurnâ ferretur versus ortum, montes qui sunt ad occasum, dum unà cum Terra deferuntur, versus Ortum viderentur ascendere. At Experientia nihil de eo docet: E.

VII. *Resp.* 1. Visus hoc æstimare non potest: montes enim non recedunt ab aère sibi contiguo, sed unà cum illo, imò cum toto Cælo usque ad Lunam circumferuntur. 2. visus illud in quo existit immotus

mo-

moveri non putat, ita si adspiciat navem, etiam si ab illa deferatur, moveri non putabit: quia ergo montes sunt in illa planitie, cui nos insistimus, dum à Terra deferimur, illorum delatio videri non potest.

VIII. *Obj. 4.* Si Terra ferretur versus Ortum ab Occasu, apparerent aves nubes aliaque in aëre suspensa rapidissime semper ferri in Occasum, tanquam relicta à nimio Terræ raptu. At hoc Experientia non testatur.

IX. *Resp. neg.* Connexio majoris, hæc enim omnia unà cum Terra feruntur ab occasu versus ortum, neque à corporibus proximis & immediatè sibi contiguis recedunt, uti satis apparet ex eo, quod ostenderimus, non Terram separatim, sed à vortice suo delatam, qui longè sese undique extendit, deferri. Quemadmodum autem pisces in scapha piscatoria aquæ plena & navi alligata, etsi huc & illuc discursitent, semper tamen cum navi transferuntur, ita etiam cogitandum de volucris & nubibus in aëre motis, quod semper in & cum isto vortice transferantur.

X. *Obj. 5.* Si Terra hoc velocissimo raptu ab occasu in ortum deferretur, ventus ex opposito sentiri deberet perpetuus, quod experientia non docet?

XI. *Resp.* Procedit hæc Objectio, ut
&

& aliæ quam multæ ex falsâ sententiæ nostræ interpretatione, hoc enim sequi deberet, si Terra aëri circumjacenti surripere-
tur, at cum ille unâ cum omnibus corpo-
ribus à Terra usque ad concavum Lunæ
circumrapiatur, nihil quicquam tale pote-
rit consequi.

XII. *Obj.* 6. Sequitur altera remora
ex ratione desumpta, contra delationem
Terræ annuam speciatim objecta, quæ vel
Sola multis viris doctis obest, ne hanc sen-
tentiam veram amplecti queant. Est au-
tem illa, quod tum orbis magnus, in quo
Terra circa Solem defertur, cujus Diame-
ter secundum Copernicum continet mil-
liaria Germanica 2000000 sit habiturus
ad Firmamentum rationem insensibilis
puncti, adeoque Mundi magnitudo in ni-
mium sit excretura, & quasi infinita futura.

XIII. *Resp.* 1. Hoc argumentum mo-
veat eos, qui magnalia Dei nimis parva
consueverunt concipere, eaque metiri vo-
lunt ad decempedam suæ imaginationis,
quæ valdè est restricta, nec ulterius se exten-
dit, quam ad concipienda illa corpora, quæ
visus circumeundo lustrare potest. At sanè
nos parum afficit hæc objectio, imò potius
nostram sententiam confirmat, cum nos
mundi fines nullos possimus cognoscere,
mundumque ut indefinitum concipiamus,

uti

uti ex cap. 1. potuit liquere. 2. Hominibus ex sensu Solo opera Dei judicantibus etiam absurdum videbitur, si dicas Terram, cujus Diameter continere dicitur $1718\frac{1}{11}$ vel etiam plura milliaria secundum alios, rationem habere insensibilis puncti ad firmamentum collatam, sed Astronomi certâ demonstratione aliter edocti hoc pro absurdo non habent, quod si ergo Firmamenti ambitum vel potius circumferentiam, in qua una aliqua stella fixa collocatur, longè ampliore concipias, quàm vulgo concipi solet (quidni enim posses, cum nullis certis demonstrationibus hætenus potuerit certâ mensura ei assignari) etiam licebit illud punctum insensibile longè majus concipere. Imò amplius dico, non absurdum fore si statuatur, totum illud Planetarum Systema usque ad Saturnum, adeoque sphaeram Saturni, quæ longè major concipi debet orbe illo magno, ad Firmamentum habere insensibilis puncti rationem. Cum enim nemo illam proportionem, quæ inter hæc intercedit, indagaverit, neque ullus indagare possit, si ad magnitudinem immensitatemque Dei attendamus, & secundum eam ipsius opera concipiamus, præstabit illa potius maxima, quam parva concipere. Quemadmodum autem argumentum Copernicanum à nimis veloci raptu firmamenti

286 CHRISTOPH. WITTICH.
menti desumptum ostendi infirmum esse, neque rem benè attendentem persuadere posse, ita idem judico de hac Objectione, eamque ad magnalia Dei attendens tanquam leviculam rejicio.

XIV. At si orbita in qua Terra deferretur habeat rationem insensibilem respectu Firmamenti: Ergò Sol, qui in ejus centro collocatur, erit quavis stellâ fixâ minor.

XV. *Resp.* 1. Nulla est Majoris connectio, fieri enim potest, ut stellæ fixæ habeant minorem circa se vorticem, quam Sol, atque ita sint minores: colligi enim potuit ex cap. 5. proportionem aliquam inter vorticem & centrum ipsius intercedere, sed nihil certi de eo concludi potest. 2. Neque Minor est absurda, quis enim dixerit, annon stellæ quædam, quæ ob nimiam forte à nobis distantiam nobis videntur valdè parvæ, sint majores Sole. sed hîc nihil certi determinari potest.

XVI. Succedunt nunc aliæ Objectiones minoris momenti. Sit ergo *Obj.* 7. Si Terra delatione annuâ circa Solem deferretur, Sol non erit dicendus Apogæus, & Perigæus, si verò circumvolvitur diurna circumvolutione, Sol non dicetur oriri & occidere, quæ omnia sunt absurda.

XVII. *Resp.* 1. Astronomi receptas & vulgares voces non rejiciunt, etiamsi accuratè

curatiores dari possint, quia reddere debent causas apparentiarum, quæ vocibus à vulgo receptis efferuntur. Absque hoc foret, non absurdum fortè futurum, si Terræ Aphelios & Perthelios diceretur. 2. Sol nihilominus oriri & occidere dici potest, quia siue Terra circa axem suum convolvatur, ita ut nunc hoc, nunc alterum hemisphærium Soli obvertat, siue Sol Terram circumbeat, tamen semper ei parti Terræ Sol dicetur ortus super cujus Horizontem fuerit elevatus, hoc enim ortus denotat, alteri verò hemisphærio occidisse dicetur, sub cujus Horizonte latuerit.

XVIII. *Obj.* 8. Si Terra circa Solem deferretur, non futuri essent tales Planetarum aspectus, quales nunc sunt, Eclipses Solis & Lunæ, phasæ ejusdem non ita essent apparituræ, uti nunc apparent, quod utique absurdum esset futurum.

XIX. *Resp.* Negari connexionem Majoris. Nam harum omnium apparentiarum causas æquè, imò fortè melius explicare queunt Copernicani, quam Tychoniani vel Ptolemaici. Planetis enim Mercurio, Veneri, Marti, Iovi, Saturno & Lunæ motus non demitur à Copernico. Ergo quando percurrunt Zodiacum, sub quo etiam Sol è terra conspicitur, varias nihilominus habere poterunt configurationes, & cum Sole &

le & inter se invicem. Eclipsis verò Lunæ semper continget, quando Terra erit in eadem linea recta inter Solem & Lunam interposita. Solis, quando Luna inter Terram & Solem interjicitur, quæ omnia non minus fieri posse in Systemate Copernicano ac Tychoniano, luce meridianâ clarius est. Similiter Phases Lunæ ob circuitum, quem ea circa Terram conficit, sese eodem modo semper habebunt.

XX. *Obj. 9.* Si Terra deferretur circa Solem, ea inter Planetas erit referenda, quod oppidò quam absurdum multis videtur.

XXI. *Resp.* Absurdum fortasse erit illis, qui nominibus potius quam rebus inhærent, & ex illis potius scientiam suam confarciunt, quam ex ipsis rebus. Cùm enim putent planetas, Venerem, Lunam, &c. nos propter propinquitatem plus vel æquè aut saltem non multò minus lumine suo afficere, quam multas stellas fixas, vix ullam differentiam inter ipsos & stellas fixas imò & Solem ipsum quoad Lucem agnoscunt. Atqui ultra voces ascendere amant & potius penetralia rerum scrutari volunt, quam vocabulorum apicibus inhærerere, illi nōrunt magnam inter Planetas ab una parte & Solem atque fixas ab altera esse differentiam, quod illi sint corpora opaca, nullam lucem
infi-

infitam habentia, sed tantum eam, quam à Sole acceperunt, reflectentia, & cum cælestium eadem sit materia quæ Terrestrium, & simili modo reliqui Planetæ sint formati, quo Terra, uti ex demonstratione nostra cap. 5. propositâ colligi potest, nihil absurdi erit, si Terram in eodem ordine collocemus.

XXII. At Lentulus p. 300. & 301. Novæ Sapientiæ multis hanc sententiam sibi premere videtur argumentis, quæ breviter perstringemus: *Cum stella omnes sint vel errantes vel inerrantes, planetam esse non persuadebis, nisi stellam esse constiterit. Stellarum autem numero terram comprehendendi, tam peregrinum rationi est, quam quod maximè. Stella sibi & orbi lucent, idque noctu maximè. Terra nisi luce cælestium corporum detegatur, tenebris demersa latet: nec unquam navigando Terram è longinquo videre potui, nec sideribus Cali absconsis unquam ea nobis lucebat. quin & ne impingeremus in eam incauti, si propinquam esse suspicaremur, timebamus. Stella cum Calo devehuntur, & in eo esse ab omnibus creduntur. terra quam maximè Calo opposita est & locutione hominum & Sacra Scriptura testimonio. vel principem apicem earum lege. In principio creavit Deus Calum & Terram. Et hoc respectu sæpè divini Oraculo*

N

culo Verbi אֲשׁוּרָא & terra, calum אֲשׁוּרָא ap-
 pellatur. & ut inter res remotissimas com-
 paratio inde sumitur Psal. 103. Stella & o-
 mnia Corpora caelestia fluida sunt & subti-
 lia: terra crassa arida & tactui resistens.
 inde & ab ariditate אֲשׁוּרָא. quasi proprio
 nomine insignitur. Gen. 1. 2. Terra homi-
 num & belluarum habitationi data est, pla-
 neta nullis incolis frequentantur, & explosa
 jam diu veterum quorundam opinio est, ad
 Luciani veram historiam ableganda, Lu-
 nam arboribus, aquis stagnantibus & pro-
 fluentibus, montibus & hominum cultu esse
 habitabilem. 3. Calum esse negat, ad quod
 adspiramus, qui Terram inter planetas nu-
 merat. aut jam sumus in Calo, si Terra est
 inter planetas. aut ne planeta quidem &
 stella & Sol ipse in Calo fertur, atqui ita
 Calum in nuda verbi appellatione, figmen-
 tum vanæ rationis, non in rei veritate sub-
 sistit. 4. Scriptura Sacra hac opinio, quam
 maximè adversatur. Scommata, quæ hac
 occasione in Cartesium jactat, lubens præ-
 terea, nec enim par pari referre est animus.

XXIII. Resp. Qui benè considerave-
 rit demonstrationem meam cap. 5. propo-
 sitam eamque cum Cartesio lib. 11 & 111
 Principiorum contulerit, has Objectiones
 ne responsione quidem dignas judicabit. Ne
 tamen triumphum ante Victoriam Lentu-
 lus,

lus, uti consuevit, canat, pauca hæc regerere lubet. Ad primam Objectionem velim notari, hoc argumentum oppidò quam imbecillum esse, prolixè ex Logica ἀερομαχική ostendi posse. Divisio enim stellarum in errantes & inerrantes vulgata, cum sit Generis in species, debet necessariò ex ipsis speciebus sive particularibus suum fundamentum habere, cum Genus colligatur ex speciebus, species ex Individuis, uti omnes ferè qui Doctrinam Universalium tradunt, docent. Ergo prius constare debet, Planetas esse Stellas, quam ex hac divisione aliquid queat inferri, ad quod natura Planetarum debet esse cognita, atque perspecta. Quo facto facilè sciam, an Terra sit inter Planetas referenda, prout cum iis vel convenire vel non convenire comperero. Manifesta est ergo in hoc argumento petitio Principii. Dein luditur in voce stellæ: Si per stellam intelligitur id, quod Lumen aliquod præbet de se aliis corporibus sive proprium sive reflexum, Planetas esse stellas non negabo. Sed si vox stellæ non nisi iis corporibus convenit, quæ lucem habent propriam insitam, quam de se emittunt, manifestum erit hos inter stellas non esse referendos. Quibus observatis sequentia suâ sponte concidunt. Quemadmodum enim Planetæ reliqui Luna imprimis Ve-

nus, &c. lumen ad Terram reflectunt à Sole receptum : ita vicissim Terram lumen ad Lunam & aërem reflectere nimis quam est notum ; tenue enim illud lumen , quod aliquando in Luna nova conspicitur , non aliunde quam à Terra provenire judicandum , & communiter Physici infimam aëris regionem determinant ibi, ubi radii Solares à Terra reflexi ita deficiunt & languent , ut calorem aëris sensibilibiter augere amplius non possint. Ut in tirone Phyticæ vel Astronomiæ non sit ferenda illa argumentatio : Terra noctu non lucet E. nullum lumen reflectit. Cum enim nullum habeat Lumen insitum , non potest lumen reflectere , nisi præsentem Sole , à quo recipit, quemadmodum & Luna tempore Novilunii lumen à Sole ad nos non reflectit, quia à parte nobis obversa, tum non est illuminata. Cui genuina est illa p. 303, qua ex eo, *quod à Terra, ne vicina quidem maria, delitescantibus calo sideribus , ad dispellendas noctis tenebras scintillam ullam lucis accipiunt*, inferre vult : Lunam in Novilunio non recipere lumen à Terra reflexum , ignorans quod Novilunium fiat in Lunæ cum Sole conjunctione , eaque non noctu sed interdiu conspici debeat à Terra lumen reflexum debile recipiendo. Sed profectò, qui talia capere non potest , à Cartesii impugna-

pugnatione cujus profundam doctrinam omnes Cordati mirantur, abstinere debuisset. Terram porrò à Materia Cælesti devehì ex mea demonstratione liquere potest, sed propterea non est ipsum Cælum, eique nihilominus opponi potest, quemadmodum & Sol & Planetæ possunt. Cæli verò vocem variè in Scriptura sumi, nimis quam notum est, ut non absurdum sit, si quodam sensu Terra in Cælo esse dicatur, quatenus aëre fluido, qui nomine Cæli etiam venit, circumcingitur. Quomodo Cælum dicatur ☽, Terræ verò imum tribuatur, liquere potest ex art. 24. & 26 c. 2. hujus Dissertationis. Tertia etiam differentia quam inter stellas & Terram constituit, nobis nihil quicquam obest. Agnoscimus stellas fixas esse corpora fluida & subtilia, sed planetas opacos esse ex luminis reflexione patet. Nec igitur Terram in numerum stellarum fixarum referimus, sed ut pro Planeta habeatur, absurdum esse non putamus.

XXIV. Ad secundam Objectionem respondeo 1. sufficere si Terra in luminis reflexione adeoque opacitate, ut & motu circa Solem, uti demonstratum, cum Planetis conveniat, ut ad censum Planetarum redigi possit. 2. an verò Luna arboribus, &c. Sit referta, non constare dicimus,

sed tantum quod partes quasdam habeat altiores, quasdam depressiores, impossibile tamen esse aut omninò absurdum non judicamus, malumus verò ab eo determinando abstinere, quia nullæ sufficientes rationes vel hoc vel contrarium evincunt. Ad tertiam Objectionem: Si Cælum pro aëre fumatur, nos omninò jam esse in cælo, sed non propterea in Cælo beatorum, ad quod adspiramus & in quo Terram esse negamus. Ad quartum, hanc sententiam nostram Scripturæ Sacræ non adversari, partim in priori Dissertatione in genere, partim in posteriori cap. præcedenti abundè demonstravimus.

XXV. *Obj. 11.* Contra Terræ delationem talis profertur. Si Terræ competeret motus circularis sive is sit motus conversionis diurnæ circa proprium axem, sive etiam annuus circa Solem, hujusmodi motus deberet ei esse naturalis, & ab interno aliquo ejus principio provenire. Neque enim explicari posse videtur à quoniam principio externo iste motus efficiatur, nisi ad causam primam, Deum videlicet vel intelligentiam aliquam hunc effectum referamus. Non potest Terræ esse naturalis hic motus, quia corpori simplici unus tantus motus convenire potest, qui cum rectus sit Terræ conveniens, non potest alius quispiam

piam ei attribui. Urgetur istud argumentum hoc modo à Gerharo de Neufville, Philosopho dum viveret acuto, qui si solidiora Principia habuisset, magni quid fuisset præstiturus, in disputatione primâ (quam an plures fuerint subsecutæ me latet) quâ Terræ delationem evertere conatur.

XXVI. *Resp.* Varia in hoc argumento sunt notanda. 1. Motus circularis qui Terræ tribuitur, vel potius delatio potest dici Naturalis, si consideretur ei convenire secundum ordinem & leges naturæ, uti à nobis demonstratum, & sic omnis motus naturalis dici potest: Non naturalis, quatenus pendet à principio externo, nempe materia Cælesti ambiente, & sic iterum, omnis motus non-naturalis dici potest: cum nihil quicquam à se ipso moveatur. Alium autem motum naturalem, qui conveniat corpori ex sua natura eique sit insitus, non admittimus. Talem enim motum insitum nullum esse ex cap. 4. hujus Dissertationis cognosci potest. Formas etiam aliquas substantiales realiter distinctas à materia in aliis corporibus, præterquam humanis, dari negamus, quod ut prolixius demonstremus, non est hujus loci. 2. Corpori cuilibet simplici, si separatim ab aliis corporibus consideretur, competere, ut à centro

sui motus secundum lineam rectam recedere conetur prop. 9. cap. 5. demonstravimus, sed propter alia corpora circumstantia fieri potest, ut in circulum feratur, idque eatenus etiam ipsi est naturale, quatenus secundum leges naturæ ei contingit.

3. Terram esse corpus simplex facilius asseritur quam probatur, oriturque hæc opinio ex illa fictitia compositione omnium corporum ex quatuor elementis vulgò ita dictis, Igne; Aëre, Aquâ, Terrâ. Terra verò ex pluribus partibus heterogeneis consistit, quam vel plumbum vel lapis.

4. Terræ rectum motum per se competere, alio sensu quam quatenus circulariter delata à centro sui circuli semper recedere conatur, non admittimus. *Inst.* At dicas: Motus qui partibus Terræ competit, etiam toti Terræ convenire est censendus: At motus rectus deorsum ad centrum Terræ partibus competit: Ergò etiam Terræ naturaliter convenit motus rectus. Inde enim Terræ partes hunc motum rectum obtinent, quia cum Toto naturam communem obtinent.

Resp. Motus ille, quo tanquam graves terræ partes tendunt deorsum, non competit ipsis ex principio aliquo insito, sed quod Globuli cælestes in Terra impingentes undiquaque, dum ab ea resiliunt, corpora quæ in aëre inveniunt, ut sibi spatium à Terra

recede-

recedendi faciant, versus illam deprimunt, uti id à Cartesio Princip. IV. art. 20. & seqq. uberius demonstratur. Hic ergo idem Motus non potest ipsi Terræ competere, sed alius quispiam, quo si extra suum locum posita esset, sive versus Solem propius, sive ab ea remotius, semper ad hunc locum, in quo nunc est, esset depellenda ex prop. 26. cap. 5.

XXVII. *Obj. 12.* Si Terra moveretur motu adeò rapido, ut spatio 24 horarum circa axem suum convolveretur, verendum ne illa per hunc motum dissiparetur, ædificia corruerent, Turres conqualfarentur, crescentia hoc motu impedirentur & destruerentur. Du Bois hoc argumentum latius deducit p. 46. *Nihil est, quod facilius sub intellectum nostrum cadit, quam quod illud debet esse quietum, in quo homo, aliaque animalia vivunt, movebuntur & actiones suas peragent: prout multò commodius in Terra firma ambulamus & nostra peragimus, quàm in navi celerrime motâ: contra verò, quomodo Terra tam rapide motu duplici acta commodum possit exhibere hominibus, aliisque habitaculum, hætenus, qua mea est stupiditas, quicquid dicant Galileus & Lansbergius aliique Copernicani, percipere non potui: & hac occasione rationem meam paucis aperiam. Mo-*

tum tribuunt Terra duplicem, Diurnum & Annuum. Diurno semel circumvolvitur terra spatio 24 horarum: ambitus autem Terra est milliarium 5400, quorum quindecim uni gradui correspondent, qua ferè equalia sunt viginti milliariibus horariis, quorum unum cum virgis 1600 fere convenit. ita ut ambitus Terra comprehendat milliaria horaria 7200: qua si in horas 24 dividantur, palam erit habitatores sub Æquatore spatio horario ab ortu in occasum moveri milliaria 300 & scrupulo primo milliaria 5. scrupulo autem secundo, id est, puncto temporis, Virgas 133. Sed & hic motus exiguus respectu ejus quem spatio annuo in Zodiaco absolvere debet. Semidiameter enim orbis magni Terra comprehendit, ex sententia Lansbergii, Vranom. p. 122, 1498 cum dimidio semidiametros Terra, id est milliaria 1717155. & per consequens totus diameter 3434310. unde porrò liquet ex proportione Diametri ad circumferentiam, ambitum magni orbis esse milliarium horariorum 10789193. qui si dividantur in dies 365. hor. 5-49 habebitur motus diurnus in Zodiaco milliari. horar. 29539, eritque motus unius hora milliarium 1230 & scrupuli primi milliarium 20, secundi autem Virgarum 533, qui motus rapidissimus cum quiete hominum & animalium in terrâ

terrâ degentium, ambulantium, quiescentium &c. meo iudicio est irreconciliabilis.

XXVIII. *Resp.* Nihil est in nostra sententia hic periculi. Si enim statueremus omnia spatia circa Terram, quæ ab ipsius materia non occupantur, nihil continere nisi corpus, quod motus aliorum corporum nullâ ratione impediret nec juvaret, tum quidem futurum esset, ut propter circumvolutionem Terræ circa suum axem, illæ omnes ejus partes quod sibi mutuò non essent firmiter alligatæ, hinc inde versus cælum dissilirent: Eodem modo, quo videre licet, dum turbo gyrat, si arena supra ipsum conjiciatur, eam statim ab illo recedere atque in omnes partes dispergi uti Cartesius docet Princip. I V. art. 21. At cum nostra sit sententia, Terram in vortice tanto, qui se extendat usque ad Lunam, deferri, tum annuâ delatione circa Solem, tum diurna circa proprium axem, globulosque cælestes omnia corpora gravia versus Terram deprimere uti art. 20. Cartesius Princip. I V. ostendit, quomodo motus hic quieti animalium, ædificiorum, crescentium in Terra, &c. obesse possit non video. Terra enim planè quieta cum omnibus corporibus usque ad Concavum Lunæ circumfertur, uti sæpius sententiam nostram hanc esse testati fuimus.

XXIX. *Obj.* 13. Si Terra deferretur duplici delatione, tum nullum corpus aut sursum emissum, aut supernè demissum ad perpendiculum caderet, si dum volaret in aëre, locus Terræ subduceretur: quemadmodum emissa Sagitta, dum navis transfertur, ad perpendiculum non recidit.

XXX. *Resp.* 1. Supponitur, ac si nostra Sententia esset, Terram ab aëre separatam proprie moveri. Cum ergo dicamus Terram in suo vortice deferri, cogitandum est, etiam omnia quæ in isto vortice continentur, simul deferri. Quare delato Terræ loco, è quo sagitta emittitur, etiam ipsa sagitta emissa in aëre motu communi istius vorticis circumfertur, unde fit, ut perpendiculariter recidat. Quod si verò Sagitta quædam transmitti posset ultra Lunam, illa quia non communi vorticis delatione deferretur, si recideret in Terram, ad perpendiculum utique delapsura non esset. 2. Experimentum adductum aliter se habet. observatum enim Sagittam è puppi emissam, in eam recidere, quod exinde contingere potest, quod navis suum motum toti circumstanti aëri imprimat, qui sagittam simul defert, ut ita delapsa in eundem recidat locum. 3. quamvis experimentum in Objectione propositum ita se haberet, attamen nobis non officeret, cum
navis

navis reverâ moveatur, sed Terra in vortice suo delata reverâ quiescat. 4. motus lapidis projecti ad Terram, vel etiam sagittæ emissæ motus versus Terram non exactè est rectus & per lineam rectam, sed potius fit per lineam parabolicam, quia interim, dum ad Terram lapis vel sagitta deprimatur, defertur à vortice Terræ. Apparet tamen omnibus rectus, quia non animadvertunt eam delationem, per quam unâ cum Terra circumferuntur, quemadmodum etiam accidit navi vectis.

XXXI. *Obj.* 14. Si Terra circumvolveretur ab occasu in ortum, tum globus bombardicus versus occasum emissus longius tenderet: subduceretur enim interim ipsa machina: is verò qui versus ortum exploderetur, brevius ferretur, quia machina cum consequeretur. quæ omnia cum experientia pugnant.

XXXII. *Resp.* 1. Nulla est in Majori Connexio Antecedentis cum consequente. Nam Globo versus occasum emissò, quantum ei subducitur Machina, tantum etiam ille globus versus machinam à motu communi vorticis repellitur: & contra globo in ortum explòso, quantum machina subsequitur, tantum etiam additur delationis globo à vortice Terræ. 2. Quod si Minor negaretur, ea experientiâ probari
 O non

non posset ; (quamvis si Terra propriè moveretur, hoc est, ab aère vicino separaretur rem ita se habituram, ut Minor ponit, per rationem colligi posset) esset enim hæc differentia celeritatis insensibilis, cum 2 temporis minutis cum milliare absolvere compertum sit.

XXXIII. Hæ sunt Objectiones, quas nobis contra hanc sententiam prolatas videre contigit, nunc Corollarii loco addam refutationem eorum quæ Lentulus porrò contra hanc sententiam depromit. Deprehenduntur autem illa p. 307. *Novæ Sapientix. Observandum, inquit, 1. Terram in calo suo esse ex Sententia Cartesii, ut Planeta suo quique Calo volvuntur. 2. Navis exemplum magis evertere motum Terra, quam stabilire. Si quidem navis malaciâ deprehensâ, nec ventis ullis aut remis propulsâ, etsi in latus interdum concutiatur, nihil tamen aut parum admodum progreditur. 3. Si Terra suo Calo circumfertur, planeta suo, & Sol, qui Cartesio inter stellas fixas: frustra à Iosua Sol stare iussus, & Luna quiescere, si Terra nihilominus cali sui motu rapta est, nec diei statum & quietem morata. Sed Scriptura ad opinionem vulgi non ad rei veritatem Cartesio iudice loquitur. ideoque hoc & similia facta non urgemus. 4. Si Terra suo in Calo quiescit,*
alieno

alieno tantum motu delata, Sole in medio mundi quiescente, circa quem omnes planetarum orbes in gyrum torqueantur: altera pars Terræ nunquam à Sole aversa, perpetuò die fruatur, altera eidem semper aversa, nocte sempiternâ premetur. quod ratio & experientia secus esse docet. 5. Mercurium tribus mensibus cursum suum absolvere, contra Astronomorum circa phænomena observationem est quod tamen fieri non miremur si interiori propè Solem gyro vertatur.

XX XIV. *Resp.* In primo quod observari vult, nihil esse absurdi jam antea art. 21. est evictum. Ad secundum considerandum, Cartesium exemplo navis, nullis remis nec ventis impulsæ, nec anchoris alligatæ, quæ in medio mari possit quiescere, et si forte aquæ ingens moles occulto cursu delabens ipsam secum ferat, uti, ad ostendendum, delationem cum quiete corporis delati non pugnare. Supponit autem illam, navem deferri vel à mari æstu marino defluente, vel à mari tendente versus ortum, quod ex eo deprehenditur, quod magnæ navigationes sint multò tardiores, & difficiliore versus partes Orientales quam Occidentales, vel collocatam esse etiam in quibusdam maris angustiis, in quibus aqua semper fluit versus occasum. Ad tertium respondimus cap. v. i. Notamus tantum nullibi

nullibi dicere Cartesium, *Solem circumferri suo celo*, quin contra Solem esse causam circumvolutionis sui Cæli circa se, dum circa axem suum circumvolvitur, dicere potuisset ex art. 84. Princip. III. In quarto & quinto ostendit, quam parum sit aptus ad congressum cum Cartesio, cum tam leviter res Astronomicas & Physicas, etiam vulgò notas, habeat perfectas. Nonne enim omnes qui Copernicam Sententiam habent perfectam norunt, ipsum statuerè, dum Terra circumvolvitur circa suum axem, fieri, ut nunc hæc pars nunc altera die aut nocte fruatur? quæ eadem est Sententia Cartesii & nostra quam hîc defendimus. Similiter, nonne in confesso est apud Astronomos nunc ferè omnes, Mercurium tribus mensibus circa Solem cursum suum absolvere. Ipse Tycho & omnes qui eum sequuntur hoc statuerunt, idque cum phænomenis bene convenire agnoscunt. Vnicum cito Gasendum (nec enim plures in re adeò nota lubet aperire) qui Instit. Astronomicarum c. 12. in quo Tychonianum systema mundi describit, ita loquitur: *Ab hæc, (statuit scil. Tycho) Quingue stellas errantes motus Speciales circa Solem tanquam circum centrum obire, Mercurium scil. trimestrem, Venetam octimestrem, Martem biennem, Et.*

Sed fortasse non affurrexit Lentulus ultra levem quandam cognitionem Systematis Ptolemaici, (quod quidem nunc ab omnibus ferè Astronomis rejicitur, propter multifarias absurditates) in quo Mercurius & Venus eodem ferè tempore cum Sole cursum suum statuuntur circa Terram absolvere; quò tamen tam audacter proclamare possit, id esse contra Astronomorum circa phænomena observationes, satis nequeo mirari! Cartesius autem quando dicit art. 31. Princip. III. circuitum suum tribus mensibus absolvere expressè circulus circa Solem mentionem fecit.

XXV. Atque ita etiam huic Dissertationi Finem imponere placet. Lectorem monco, ut hæc quæ à me demonstrata sunt, sine præjudiciis & affectibus velit perpendere, non diffidens, quin veritatibus his, etiamsi multorum premantur Calumniis, & variis absurditatibus graventur, postquam eas viderit tam clarè esse demonstratas, absurdaque omnia remota, assensum sit accommodaturus. Quod si verò Responsiones ad Objectiones videantur fluere ex aliis Principiis, quam vulgò receptis, nec tamen à me omnia demonstrata inveniatur, sciat hoc operis institutum pati non potuisse, & mihi satis fuisse, quod Objectiones adversariorum enervaverim, eas
in-

306 CHRISTOPH. WITTICH.
invalidas planè esse demonstrando. Quod
si non graverur Carteli in hanc rem edita
Meditationes & Principia cum attentione
accuratâ pervolvere, non dubito, quin ea
omnia, quæ in objectionibus resolvendis
à me sunt assumpta, sitibi demonstrata re-
perturus.

FINIS DISSERTATIONIS
POSTERIORIS.

P R Æ F A T I O

A D

L E C T O R E M.

IN Perverso hoc Terrarum Orbe, Benevole Lector, Diaboli procul dubio omnis Veritatis osoris instinctu, quam sapissime contingere solet, ut ea gravissimis calumniis impetatur, oneretur & prematur. Cum enim veritas sese facile suâ luce mentibus ingenuis insinuet, nihil dolosus Cacodamon potuit invenire aptius, ad majorem ejus cursui remoram injiciendam, quam si larvis mendaciorum & absurditatum dedecoratam mundo exhiberet, ut sic odiosam & invisam redderet. Ad id probandum, non opus est ut longè abeam, & exemplis ex historia antiqua petitis utar. Expertus est proximè superioribus annis Renatus des-Cartes Nobilis Gallus, & etiamnum quotidie veritates ab ipso detectæ experiuntur. Is na-

P R Æ F A T I O

*tura à Deo sibi concessa singulari felicitate, postquam in Mathesi tantos fecisset progressus, ut in resolvendis etiam difficillimis Mathematicis quaestionibus, haëtenus pro insolubilibus habitis, omnibus palmam præripuisset, & tantopere ingenium suum Mathematicis disciplinis perfecisset, ut mundus parem in hoc non cognoverit, adversariis ipsius id fateri coactis, animum applicuit ad Physicam firmioribus fundamentis inædificandam, quam quibus haëtenus nixa fuisset, feliciter etiam perfecit, eoque nomine apud harum rerum aestimatores veros famam ingentem acquisivit, ut non tantum à Rege Galliaë annuo honorario auctus, sed etiam ab Artotoloi Orbis Reginaë in colloquium enixè fuerit desideratus, & Illustrissima Elisabetha Friderici Bohemiaë Regis & Electoris Palatini filia natu maxima Opera ejus accuratâ diligentia rimari fuerit dignata, eoque nomine Authorem gratioso favore prosecuta. Non tulit id Invidia, sed cum directè eum oppugnare
 nec*

AD LECTOREM.

nec posset nec auderet, variis molimini-
 bus & artibus ejus famam conata est
 denigrare, nec in eo acquievit, quod
 ipsius personam graviter laeserit; verum
 etiam sententias ejus verissimas multis
 absurdis & calumniis gravare non eru-
 buit. Et postquam partim falsas senten-
 tias ipsi affinxisset, partim veras per-
 versè & contra mentem ipsius detorsis-
 set, eas tanquam Cartesii conata est
 impugnare. Contempsit hæc ab initio Vir
 Generosus, sibi persuadens, tandem pro-
 priâ sponte in fumum esse abitura. Idem
 aliquando judicium fuit eorum, qui ve-
 ritatem puram ex ipsius fontibus hau-
 serant. Sed præter spem evenit, ut per
 hoc silentium calumnia vires eundo ac-
 quisiverit. Quia enim illi, qui contra
 Cartesium insurgere fuerunt ausi, pro
 viris bonis vulgò habebantur, plurimi
 non dubitarunt, quin sententiæ, quæ
 ab illis ut Cartesii impugnabantur, &
 tanquam absurde, hereticæ, blasphemæ,
 ridiculæ, insanæ, &c. traduce-
 bantur, ejusdem essent. Vnde factum
 * 3 est,

P R Æ F A T I O

est, ut à multis Viris bonis, tam Theologis, quam Politicis, quibus ob functionum Ordinariarum onera non licuit, Cartesiana examinare, fides ipsius adversariis fuerit adhibita, adeoque Cartesius vulgò Atheus, Scepticus, hereticæ & insane Philosophiæ author fuerit habitus, Cartesiana etiam dogmata similibus titulis quibus eorum author fuerint insignita. Quemadmodum ergo qui olim aliquem Lutheranum aut Calvinianum vocitabat, putabat summa ignominie notam se ipsi inussisse: ita nunc, qui Cartesianum quem proclamat, sibi videtur compendio quasi omnia convitia in ipsam ejecisse. Discipuli ergo Cartesii, cum ipse ingrato mundo nimis maturè esset ereptus, videntes quid adversarii machinarentur, judicârunt sibi nunc veritatis in majorem Dei gloriam propaganda causâ, incumbere, ut hanc nebulam, quam prius putaverant sponte suâ evanituram, aliter experientiâ nunc edocti, discuterent, ne in nubem condensata, tandem graviolem tempesta-

AD LECTOREM.

pestatem excitaret. Id fieri captum est à Clarissimo & Acutissimo Philosopho, Dn. Tobiâ Andrea Groninganae Academiae Professore Celeberrimo, Praeceptore olim nostro honoratissimo; ut & superiore anno à Clarissimo Viro, Dn. Iohanne Claubergio, Collegâ nostro in hoc Lycéo, ut & antehâc Herbornae, conjunctissimo, porroque fiet ab iisdem, & fortè ab aliis, quos Deus ad eam rem excitabit. Praecipua autem ferè inter sententias Cartesii Physicas, quae absurdorum luto etiamnum adspersitur, est, de Terrae delatione circa Solem annuâ & circa axem proprium diurnâ, quam ipse dextrè expositam post Copernicum, qui eam diu sepultam resuscitaverat, asseruit Mathematicâ demonstratione certissimâ & evidentissimâ, cui contradisci, nisi ab iis, qui eam non capiebant, hætenus non potuit, neque unquam poterit. Et quia à sententia istius defensoribus ad loca Scripturae, quae contra eam objiciuntur, responderi solet, Scripturam loqui de his rebus

P R Æ F A T I O

secundum vulgi opinionem ex præjudiciis sensuum decernentis, id denuò tanquam inauditum, impium & omnem Scripturæ auctoritatem evertens, fuit exceptum. Putavi ergo operæ pretium me facturum, si has duas quæstiones, alteram de Terræ delatione duplici, alteram de Scripturæ secundum vulgi opinionem de rebus Physicis sæpius loquente aliquanto prolixius tractarem, & ab absurdis per adversarios objectis has verissimas sententias liberarem, quod hæctenus à nemine satis accuratè videram præstitum. Nec enim Copernici defensores potuerunt hucusque tam perspicuè sententiam de utrâque Terræ delatione demonstrare, quam Cartesius certioribus Physicæ locatis fundamentis fecit. Et quamvis Objectionibus adversariorum satisfacissent, & ad eas quæ ex Scripturæ petebantur refutandas ostendissent, hanc secundum opinionem vulgi sermonem inflectere, istam tamen generalem sententiam nec argumentis nec exemplis Scripturæ evidentibus

AD LECTOREM.

tibus comprobârunt, uti à nobis est factum. Occurrendum autem imprimis fuit Revio & Lentulo, qui videntur laureolam aliquam quæfivisse, in his sententiis Viri Sapientis & Innocentis arrodendis, & tanquam blasphemias & impias proponendis. Qui quanquam graviter satis invecti essent in Cartesii famam, multisque personalibus injuriis eum affecissent, iis tamen nolui par referre, sed satis mihi visum, si tela Cartesii capiti intentata removerem, sperans lectorem quemcunque inde quidquid porro injuriarum in Cartesium fuerit conjectum, esse amoliturum. Postquam fere ad umbilicum has Dissertationes deduxissem, in manus inciderunt duo tractatus; alter à Clarissimo Dn. Schoockio conscriptus, de Scepticismo, alter à Iacobo du Bois Ecclesiaste Leidensi, cujus titulus: Dialogus Theologico-Astronomicus, &c. In Tractatu Dn. Schoockii cum invenirem integro capite prioris Dissertationis meæ materiam ventilatam,

P R Æ F A T I O

judicavi, conveniens fore, quia ex
professo Sententiam illam, Scriptu-
ram loqui de rebus naturalibus se-
cundum opinionem vulgi erroneam
defendere, & ab absurdis objectis li-
berare proposueram, ut & illa argu-
menta, quæ à Clarissimo Viro contra
hanc sententiam videbam prolata, re-
futarem, & Dissertationi meæ insere-
rem. Quod ille non agrè feret, cum
nullâ injuria hoc pacto eum putem esse
affectum. Quanquam enim eum Præ-
ceptorem in Philosophia Aristotelica a-
gnoverim, & etiamnum eo nomine
gratias agam, tamen cum semper ve-
ritas magis amica debeat esse, quam
vel Socrates vel Plato vel quisquam a-
lius, non reor illicitum mihi fuisse, ut
ab ejus sententia, ubi illa à veritate
recedit, secessionem facerem. Non v-
mnia Jacobi du Bois, quæ ab ipso con-
trà Galileum & Lansbergios fuerunt
allata refutavi, quia multa spectabant
peculiariora quædam eorum argumenta,
quæ mea non facio. Sed & quædam,
etsi

AD LECTOREM.

etsi contra nos facerent, quia jam antea, utpote ab aliis similiter objecta refutaveram, nolui denuò per expressam ipsius verborum Citationem refutationem repetere. Certus interim nihil quicquam ab ipso Objectum in genere hanc Sententiam & non speciatim hos Authores spectans, cujus refutationem in hoc tractatu non sit reperturus. Studui ubique modestia, ne ulli occasionem darem convitiis me impetendi, id quod, pròh dolor, nimis quam inter eruditos hodiè obtinet. Cui ergo visum fuerit hæc nostra argumentis refellere, intra modestia limites se continens, me expectabit vel placidum meorum defensorem, vel, si me alicubi errasse & titubasse ostendere possit, accuratum errorum commissorum correctorem. Sin contrà plaustra convitiatorum aliquis in me conjicere voluerit, sciat me contra ea Marpesiâ caute firmiorem constiturum, nihilque talibus motum iri, ut propterea vel à veritate latum unguem recedam, vel

simi-

P R Æ F A T I O

simile studio honestatis insuper habi-
 to, rependam. Caterum Ordo in hoc
 scripto observatur, qualis in Polemicis
 observari potest, unde fit, ut aliquan-
 do ablegem lectorem ad sequentia, &
 in objectionum refutatione non omnia
 Principia, ex quibus fontes solutionum
 depromo hinc demonstrarem, quod nimis
 prolixum fuisset, nec huic Tractatui
 conveniens, neque absolute requiritur
 à Respondente, cui sufficit, si tela ad-
 versarii sui enervarit, & inutilia red-
 diderit, quod à me factum existimo.
 At argumenta pro mea sententia alla-
 ta sufficienter explicui, urfi, & ab Ex-
 ceptionibus vindicavi. Ad delationem
 Terra utramque probandam, non pu-
 tavi opus esse, ut multitudine argumen-
 torum imbecillium certarem. semper
 enim judicavi vim argumentorum non
 in numero sed in pondere consistere.
 Itaque relictis argumentis vulgò à Co-
 pernicanis adhibitis, sufficere judicavi
 demonstrationem unicam, quam ex Car-
 tesii Principiis, eâ quâ potui brevita-
 te,

AD LECTOREM.

te, deduxi, remittens interim Lectorem, qui eam penitius capere velit, ad ipsius Cartesii Principiorum inspectionem. Quod si hæc omnia fuissent deducenda, & hinc inde quadam ab Objectionibus liberanda, tota ferè Physica huic Tractatui inserenda fuisset. Ita enim coherent consequentia cum Antecedentibus, illaque ex his fluunt, ut, quemadmodum Propositionis alicujus demonstratio in libro Euclidis posteriori, si debeat percipi, priorum cognitionem requirit, ita & hæc Demonstratio de Terræ delatione totius libri primi secundi & tertii Principiorum anticipatam notitiam postulet. Nihilominus tamen confido me rem ita declarasse, ut qui mente attentâ & præjudiciis liberâ hanc meam demonstrationem expendere voluerit, non sit alienus à mea sententia recipiendâ futurus, saltem absurda quibus utraque delatio Terræ hactenus fuit pressa, quivis remota videbit. De Motu in Genere fortè nimis prolixè censebor egisse, quam præsens
insti-

PRÆFAT. AD LECTOR.

institutum requirere videatur. Ego vero quia Motus natura non ita omnibus est perspecta, volui eam ex Cartesio declarare, quam Cartesii explicationem, quia vidi ab Adversariis impetitam & obscuratam, vindicare & illustrare debui. Hæc sunt, qua te, Lector benevole, scire volui, quibus in tuum commodum utere, & ubi veritatem in his Dissertationibus videris defensam, huic accedere ne detrecta. Vale.

I N D E X
C A P I T V M E T
T I T V L O R V M

qui in hoc Tractatu continentur.

DISSERTATIONIS PRIORIS.

- Cap. I. **P**onitur status Controversia in
sequentibus decidenda.
- Cap. II. Quatuor argumentis sententia
nostra veritas ostenditur.
- Cap. III. Ostenditur eadem multis locis
Scriptura, qui, circa res Practi-
cas & Morales, locutiones con-
tinent secundum opinionem ho-
minum à veritate recedentem.
- Cap. IV. Producentur Testimonia Scri-
ptura de rebus naturalibus, eaq^z
accipienda esse secundum vulgi
opinionem, non secundum rei
veritatem docetur.
- Cap. V. Objectiones quadam huic nostra
assertioni opposita refutantur.
- Cap. VI. Alia quadam Objectiones discu-
tiuntur.
- Cap. VII. Argumentis aliquot probatur
Physicam ex Sacris Literis non
esse hauriendam.
- Cap. VIII. Objectiones in contrarium addu-
ctae solvuntur & refutantur.

INDEX CAP. ET TITVLOR.

P O S T E R I O R I S.

- Cap. I. *De Mundi sive Vniuersi extre-
mis.*
- Cap. II. *De medio sive centro mundi, ne
non circumuolutione Planeta-
rum.*
- Cap. III. *De situ & ordine praecipuorum
mundi corporum inter se. Aditu
porrò fit ad quaestionis de motu
Terra decisionem per enarratio-
nem Authorum, qui hanc senten-
tiam, quam nos tuebimur, asse-
ruerunt.*
- Cap. IV. *Termini quaestionum proposita-
rum explicantur, ostenditur quomodo
Terra nomine veniat, quid ite-
dem per Motum intelligamus.*
- Cap. V. *Demonstratur, Terram deserr
circa Solem annuâ delatione, &
circa Axem suum diurnâ.*
- Cap. VI. *Objectiones ex Scriptura contra
Sententiam nostram allata discuti-
untur & solvuntur.*
- Cap. VII. *Objectiones reliqua, quae viden-
tur à sensu & ratione deprom-
pse, refutantur.*